تەفسیری رەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١٣]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی ٢٥

تەفسیری ڕەوان

بۆتێگەیشتنی قورئان

نوسینی

مەلا محمودی گەلاڵەیی

بەرگی سیانزەهەم

جزمی (٢٥)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان
- نوسینی : مەلا مەحمودی گەلاڵەیی
- چاپی یەکەم
- چاپخانەی تیشك
- تیراژ (٥٠٠) دانە
- ژمارەی سپاردن (٦٩) ی ساڵی ٢٠٠٥/٢/٦

سەرەتای سورەتی (الشوری) جزمی (٢٥)

بسم الله الرحمن الرحيم

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

سوڕەتی شورا

ئەم سوڕەتە پیرۆزە ناوی سوڕەتی شوڕایە چونکە وەصفی موسوڵمانانی تێدایە بەوە : کە کاروباریان بە ڕاوێژە، لەئایەتی ژمارە (٢٨) دا دەربارەی موسوڵمانان دەفەرموێ: ﴿وأمرهم شوری بينهم﴾ .

شوری واتە: راوێژ کردن لە بەرێوبردنی ولات دا بنەمایەکی سەرەکی یاسای ئیسلامە، قاعیدەیەکی گرنگە لە بواری رامیاریو کۆمەلایەتیو ئایینی یەوە، رۆلێکی گرنگی هەیە بۆ دەستە بەرکردنی بەرژەوەندی کۆمەڵو ولاتو ئاکامی سەرکەوتوانە بۆ ژیان.

پەیوەندی نێوان سوڕەتی (شوری)و سوڕەتی پێشەوە لە چەند رویەکەوەیە

١. لە هەردوکیان دا وەصفی قورئان هەیەو جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە: کە قورئان بە نیگا بۆ سەر دڵی پێغەمبەر(ﷺ) نازڵ بووە، لە هەر دووکیاندا ئەوە دەچەسپێنێ : کە قیامەت را دەبێ.

٢. له هەردو سورەتەكان دا موناقەشەی بیرباوەڕی كافرەكان دەكا، هەڕەشەیان ئاراستە دەكا، هەبونی خودا دەسەلمێنیێو تاكو تەنهاییو بە توانایی وخاوەن دەسەلاتی بە بەلگەی جۆراو جۆر دەچەسپێنیێ.

٣. له هەردو سورەتەكان دا موسولمانان هەلدەنیێ بەوە: كە بەردەوام بن لەسەر تاعەتكردنو گرتنە بەری ڕێبازی بەختەوەریو سەرفرازی.

٤. دلدانەوەی پێغەمبەر(ﷺ) كە بە هەلوێستی ناشرینی قوڕەیشیەكان دلتەنگ نەبیێ.

سوڕەتەكە بە شێوەیەكی گشتی ئەو مەوضوعانەی له خۆ گرتوە: كە بە ڕوالەت سوڕەتە مەككیەكان لە خۆیان گرتوون، پیێ له سەر بنەماكانی بیر باوەڕ دادەگریێ، جەخت لە سەر تاكو تەنهایی خوداو ڕاستی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەمەدو بەڕاست زانینی ڕابوونی قیامەت دەكاتەوە، جەمسەری سەرەكی سوڕەتەكە لە بارەی دیاردەی نیگاو سروشتەوەیە.

بۆیە سەرەتا باسی ئەو نیگاو سروشە دەكا: كە بۆ حەزرەتی موحەمەدو باقی پێغەمبەرانی پێشووی نێردراوە،

ئەمجار باسی شكۆمەندیو هەیبەتو جەلالی خودا دەكا، ئەوە را دەگەیەنێ: كە نزیكە ئاسمانەكان شەقو شەقار ببن لە ترسی جەلالو شكۆمەندی خودا، فریشتەكان هەمیشە سەر گەرمی تەسبیحاتو تەقدیسنو خودا بۆ خۆی چاو دێرە بەسەر كردەوەی موشریكەكان دا.
ئەمجار ئەوە رۆن دەكاتەوە ، كە ئایینی خودا یەك ئایینەو هەموو ئایینەكان بنەماكانیان یەكەو بە گوێرەی رۆژگارو باردو دۆخی ئادەمیزاد جودا وازی لە جوزئیات دا دێتە كایەوە بۆ دەستە بەركردنی بەرژەوەندی ئادەمیزاد، هەرەشەی توندیش ئاراستەی ئەوانە دەكا: كە گۆڕانكاری لە ئاین دا دەكەن، دوو بەرەكیو دژایەتی لە ئایین دا بەرپادەكەن. هەموو پێغەمبەران بۆ یەك ئایین بانگەوازییان كردوە، پەیامەكانیان پشتگیری یەكتریان كردوە.

لە بەشێكی تری سورەتەكە دا هەندێ ئایاتو نیشانەی دەسەلاتو توانایی خودا لە بەخشینی رزقو رۆژیو گرتنەوەی ، لە باراندنی بارانو بەدیهێنانی ئاسمانەكانو زەویو ئەوەی تییان دایە را دەنوێنێ، لەم بەلگەو نیشانانەوە رەوشتی موسولمانان دەخاتە ڕو، لە كۆمەلو گرۆی تر جیان دەكاتەوە.

سەرەتای سورتەكە بە باسی نیگاو سروش دەس پێ دەكا.

نازڵ کردنی نیگا بۆ سەر دڵی پێغەمبەر(ﷺ)، شکۆمەندی پەروەدگارو ئاگاداری بە سەر کردەوەی کافرەکان

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذَٰلِكَ يُوحِىٓ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ ۚ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾

﴿حم، عسق﴾ لەوە پێش چەند جارێك ئاماژەمان بۆ ئەوە کردوە : کە مەبەست بەم پیتە پچرپچڕانە ئەوەیە: کە سەر ئاسایی قورئان بچەسپێنێ، ئەوە دە درکێنێ: کە قورئان لەم پیتانە پێك هاتوە: ئیتر کێ ئازایە با لەو جۆرە پیتانە کەلامێکی وەکوو قورئان بخاتە رو !

﴿كذلك يوحی اليك والی الذين من قبلك الله العزيــز الحكـــيم﴾ وەكوو ئەو نیگاو سروشەی بۆ تۆ نێردراوە ئەی موحەمەد ! نیگامان بۆ پێغەمبەرانی پێش تۆ كردوە، لەم سورەتە دا ئەی پێغەمبەر نیگامان بۆ كردوی: كە بانگەوازی ئادەمیزاد بكەی بۆ یەكتا پەرستیو راستی پێغەمبەرایەتیو بڕواكردن بە زیندو بونەوەو رابونی قیامەت حەشرو حیساب و لێكۆڵینەوەو سزاو پاداش بە گوێرەی كردەوە، هەروەها خۆ ئارایش دان بەرەوشتی بەرزو خۆ پاراستن لە رەوشتی نزمو پەستو پەیڕەویكردنی رەوشتی جوانو بەرزو بەختە وەركردنی كۆمەڵگاو خێزانو تاك، هەرچی لە نامە ئاسمانییەكان دا هاتووە بریتییە لەوە: كە پێویستە بڕوا بە تاكو تەنهایی خوداڕاستی پێغەمبەرایەتیو رابوونی قیامەتو زیندو بونەوە هەبێ. ئەو كەسەی نیگات بۆ دەكا (الله) یەو بالاَ دەستە بە سەر بونەوەردا، حەكیمو دانایە لە ئەنجامدانی كارەكانی دا، هەرچی دەیكا لە جێ ی خۆی دایەو شیاوو لەبارە .

﴿له مافی السموات ومافی الأرض وهو العزيز الحكيم﴾ بۆ خودایە هەرچی لە ئاسمانەكانو زەوی دا هەیە، هەموو شتێك بەندەو ملكی خودایە، ئەو خاوەنیانەو بەدیهێناون، بەرێوەیان دەبا، بە ویستی خۆی خەڵقیان دەكاو دەیانفەوتێنێ، خۆی بالاَدەستو شكۆمەندە بە سەر بەدیهێنراوەكانی دا كیبریاو گەورەیی هەر لە خۆی دێ ، لە كەس ناچێو كەس لەو ناچێ، لە هەموو كەس بێ ئاتاجەو هەموو كەس موحتاجی ئەوە.

﴿تكاد السموات يتفطرن من فوقهن﴾ نزيكە ئاسمانەكان لە هەيبەتو شكۆمەندی خودا كە بەسەريان غالبو بالادەستە شەقار شەقار بن، يان نزيكە ئاسمانەكان شەق ببەن لە بەر ئەوەی ئەوەندە فريشتەيان لە سەرە، فەرمودەيەك هەيە ئەحمەدو تيرمذی ريوايەتيان كردوە: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمويەتی: (أطت السماء وحق لها أن تئط، ما فيها موضع قدم الا وفيه ملك راكع أو ساجد)

يان دەڵێن : مەبەست ئەوەيە: كە لە وانەيە لە داخی قسەی موشريكەكان شەق ببەن: كە دەڵێن: خودا منداڵی هەيە، وەكوو لە ئايەتێكی تردا ئاماژە بەوە دەكاو دەفەرموێ: **﴿و قالوا : اتخذ الرحمن ولداً، لقد جئتم شيئاً ادا ، تكاد السموات يتفطرن منه وتنشق الأرض وتخر الجبال هداً أن دعوا للرحمن ولداً﴾**(مريم: ٨٨-٩١)

بونەوەر هەمووی سەرگەرمی بەندايەتيكردنی خودايە ، ﴿والملائكة يسبحون بحمدربهم﴾ فريشتەكان بەردەوامن لە سەر تەسبيحو تەقديسی خودا ، شوكرو سوپاس دەخەنە پاڵ تەنزيهو تەقديس وەكوو لە ئايەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿يسبحون الليل والنهار لا يفترون﴾(الانبياء:٢٠) وێڕای تەسبيحاتو تەقديس، ﴿ويستغفرون لمن فی الأرض ، الا ان الله هو الغفور الرحيم﴾ داوای لێخۆش بون دەكەن لە خودا بۆ بەندە موسوڵمانەكان ، جا : كە فريشتە دوعای لێخۆشبونتان بۆ دەكەن، بە مەرجی ئەوەيە خۆتان خاوەن باوەڕبنو بۆ خۆشتان تۆبە لە تاوان بكەن

وئیمان بهێنن، دڵنیابن خودا لێخۆشبونی زۆرەو فرە بە رەحمەو رەحمەتی بەشی هەموو شتێك دەكا. نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێكی ترە. كە دەفەرموێ: ﴿الذين يحملون العرش ومن حوله، يسجون بحمد ربهم ويؤمنون به. ويستغفرون للذين آمنوا ربنا وسعت كل شيء رحمة وعلماً فاغفر للذين تابوا واتبعوا سبيلك وقهم عذاب الجحيم﴾(المؤمن:٧) ئەمجار هەڕەشە بەرامبەر پتپەرستەكان دەكاو دەفەرموێ: ﴿والذين اتخذوا من دونه أولياء، الله حفيظ عليهم وما أنت عليهم بوكيل﴾ ئەوانەی بتپەرستن‌و چەند بت‌و صەنەمێكیان كردوە بە خوداو بەندایەتییان بۆ دەكەن ، خودا ئاگا دارو چاو دێرە بەسەریانەوە. كارو كردەوەیان دەنوسێ‌و سزاو پاداشتیان دەداتەوە، تۆ ئەی پێغەمبەر بەر پرس نیت لە هیدایەتدانیان ، تۆ ناتوانی بە زۆرە ملێ‌و تۆپزی ئەوانە بخەیە سەر ئایین، تۆ تەنها راگەیاندنت لەسەرە، حیساب‌و لێكۆلینەوە لە گەلێان‌و سزاو پاداشتیان تایبەتە بە خوداوە .

مەبەستەكانی نیگاو سروشی پەروەدگار بۆ پێغەمبەر

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن يُدْخِلُ

مَن يَشَآءُ فِي رَحْمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَۖ فَٱللَّهُ هُوَ ٱلْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا ٱخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا وَمِنَ ٱلْأَنْعَٰمِ أَزْوَٰجًاۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۖ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

لەوە پێش ئەوەی رونکردەوە ، کە خودا رەقیبو چاودێرە بە سەر حاڵو وەزعی موشریکەکانو کردارو هەڵوێستیان داو سزایان لێ دەستێنێ، ئەمجار لێرە دا دە گەڕێتەوە بۆ سەر بە یانکردنی حەقیقەتی نیگاو هۆکاری ئەوە: کە بە زوبانی عەرەبی نێردراوە، ئەمجار ئادەمیزاد بە دوو تاقمو پێڕ پۆلێن دەکاو بۆ هەر تاقمە یان شوێنی شیاو دیاری دەکا، ئەوە رون دەکاتەوە کە ئیمانهێنانو موسوڵمانبون بە زۆرە ملێ نابێ، بەڵکوو دەبێ بە ویستو ئیختیاربێ، ئەمجار بەڵگە لەسەر دەسەڵاتو

...نای خودا دەهێنێتەوە بە خەڵق کردنی ئاسمانەکانو زەویو بەڕیوەبردنیانو بە دیهێنانی نێرو مێ لە ئادەمیزادو گیانلەبەرانی تردا دەفەرموێ: ﴿وكذلك أوحينا اليك قرأنا عربياً لتنذر أم القرى ومن حولها﴾ هەر وەکوو چۆن لەوە پێش نیگامان بۆ پێغەمبەرانی پێش تۆ بە زمانی نەتەوەکانیان بۆ ناردون، نیگامان بۆ تۆ بە زمانی عەرەبی ناردوە بۆ ئەوەی سەرەتا دانیشتوانی مەککەو دەوروبەریو ئەمجار هەموو ئادەمیزاد بە گشتی لە عەزابی خودا بترسێنێ، چونکە پەیامی تۆ گشتی یەو بۆ هەموو گێتی یە وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وما أرسلناك الا كافة للناس بشيراً ونذيرا﴾(سباء:٢٨)

بۆیە بە تایبەتی ناوی دانیشتوانی مەککەو دەوروبەری هێنا چونکە سەرەتا نیگاو سروشی قورئان ئاڕاستەی دانیشتوانی مەککەو دەوروبەری کراوە بۆ ئەوەی ئیمانی پێ بێننو ببنە هەڵگری ئەو پەیامەو بەناو جیهان دا بلاوی بکەنەوە.

بەڵگە لەسەر ئەوە : کە پەیامی پێغەمبەرانی پێشوو بە زوبانی نەتەوەکانیان بووە ئەم ئایەتەیە: کە دەفەرموێ: ﴿وما أرسلنا من رسول الا بلسان قومه ليبين لهم﴾(ابراهيم:٤)، ئێمە قورئانمان بە زوبانی عەرەبی بۆ ناردوی بۆ ئەوەی دانیشتوانی مەککەو دەوروبەری بترسێنێ (وتنذر يوم الجمع لاريب فيه، فريق فى الجنة وفريق فى السعير) هەروەها بۆ ئەوەی ئادەمیزاد بترسێنێ لە ڕۆژی قیامەتو ڕوداوەکانی : ئەو ڕۆژەی گیانەکان

لەگەڵ جەستەکان یەك دەگرنەوەو گومان لە رابوونی ئەو رۆژە دا نیەو هەموو ئادەمیزاد لە سارای مەحشەردا کۆ دەکرێنەوەو حیسابو لێکۆلینەوە یان لەگەڵ دەکرێ، دوای حیسابو لێکۆلینەوە دەکرێنە دوو بەش بە شێکیان بە هۆی ئیمان هێنانیانو کردەوەی چاکیان دەخرێنە ناو بەهەشتی رازاوەوە، بە شێکی تریان بە هۆی کوفرو خراپەکارییانەوە راپێچی ناو دۆزەخ دەکرێن.

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿**یوم یجمعکم لیوم الجمع ذلك یوم التغابن**﴾(التغابن:٩)

لەو رۆژەدا ئادەمیزاد پەشیمانن، کافرەکان پەشیمانن چونکە ئیمانیان نەهێناوە، موسوڵمانان پەشیمانن چونکە کەمتەرخەمیان کردوە لە چاکەکاری دا.

ئەمجار پەروەدگار مەبدەئی ئازادی بیروباوەڕ رادەگەیەنیٚو دەفەرموێ:﴿ولو شاء الله لجعلهم أمة واحدة، ولكن يدخل من يشاء فی رحمته والظالمون ما لهم من ولی ولا نصیر﴾ ئەگەر خودا بیویستایە هەموو ئادەمیزادی دەکردنە یەك نەتەوەو پەیڕەوی ئایینێکیان دەکرد، ئایینی حەق یان ئایینی گومڕاو سەر لیٚ شێوان، وەلیٚ ویستی خودا لە بنەڕەت دا وابووە: کە دابەش بن بە سەر چەند ئایینو بیروباوەڕێك دا، خودا بۆ خۆی بەویستی ئەزەلی خۆی زانیویەتی ئادەمیزاد بە هەوەسی خۆیان ئیختیاری هیدایەت یان کوفر دەکەن، خودا بۆ خۆی حەکیمو دانایە کردەوەکانی

هەموو پڕ حیکمەتن ، شتێك ناكا بێ حیكمەت بێ. كەسێك شیاوی هیدایەت بێ ، خودا هیدایەتی دەدا بۆ ڕێبازی حەق‌و ڕاست. لە ئاكامیش دا دەیانخاتە ناو بەهەشتی ڕازاوەوە. كەسێكیش بە ویستی خۆی ڕێبازی گومڕایی هەڵبژێرێ شیاوی گومڕابوون بێ، خودا گومڕای دەكاو سەرەنجامیش دەیخاتە ناو دۆزەخەوە، ئەوانە: كە ڕێبازی گومڕایی هەڵدەبژێرن ستەمكارو موشریكن ڕۆژی قیامەت شەفاعتكاریان نیەو كەس ناتوانێ سزایان لێ دووربخاتەوە.

ئایەتەكە تەئكیدو تەقریری ئایاتی پێشوو دەكاتەوە : كە دەفەرموێ: ﴿والذين اتخذوا من دونه أولياء، الله حفيظ عليهم وما أنت عليهم بوكيل﴾(الشورى:٦) .

دڵدانەوەو تەسەللا هێنانی پێغەمبەرە(ﷺ) : كە بە هەڵوێستی قورەیشیەكان دڵتەنگ نەبێ، كورتەی قسە ئەوەیە بە پێغەمبەر دەفەرموێ: خەفەت بە هەڵوێستی نالەبارو ئیمان نەهێنانی قورەیشیەكان مەخۆ، هیدایەت‌و گومڕا كردن بە دەست خودایەو بەویستی ئەو دێنەكایەوە، كەسێك لە زانیاری ئەزەلی خودادا بەختەوەربێ ئیمان دەهێنێ، كەسێكیش بەد بەختی بۆ نوسرابێ، پشت لە بانگەوازی یەكەت هەڵدەكاو بە گومڕایی خۆی دەمێنێتەوە وەكوو لە ئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث اسفا﴾(الكهف:٦) بۆیە پەروەدگار فەرمان بە پێغەمبەر(ﷺ) دەكا: كە

گرنگی نەدا بە هەڵوێست کردەوەیان، دەفەرموێ: ﴿أم اتخذوا من دونه أولياء فالله هوالولى وهو يحي الموتى وهو على كل شيء قـدير﴾ واتـە: بەڵکوو ئەو کافرو بێدینانە چەند خودا درۆزنەیەکیان بۆ خۆیان بڕیار داوە لە جیاتی خودای زاناو داناو بە دیهێنەر دەیانپەرستن، پێیان وایە فریایان دەکەونو شەفاعەتیان بۆ دەکەن، ئەوانە بە هەڵە چوون ، ئەگەر خودای حەق دەپەرستنو دەیانەوێ بەندایەتی بۆ خودای حەق بکەن ئەوە (الله) وەلی یەو خودای حەقو فەردو صەمەدە، هەر ئەو شیاوی بەندایەتی بۆ کردنەو هەر ئەو لە فریای بەندەکانی دەکەوێ، هەر ئەو بەدیهێنەرو رزقو رۆژیدەرە، هەر ئەو دەتوانێ مردو زیندو بکاتەوە، ئەو بەسەر هەموو شتێك دا بالاّ دەستو بە دەسەلاّتە. جگەلە خودا هیچ شتێکی تر،خۆرو مانگو ئەستێرەبێ، یان فریشتەو جندۆکە وشتی تربێ،خودا نین وبە کەڵکی خودایەتی نایەن هیچ دەسەلاّتێکی حەقیقییان نیە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ان الذين تدعون من دون الله لن يخلقوا ذباباً ولوا جتمعوا له.و ان يسلبهم الذباب شيئا لا يستنقذوه منه ضعف الطالب والمطلوب﴾(الحج:٧٣) ئایینی ئیسلام ئاینێکی مامناوەندیو میانەرەوە، کێشەو موناعەزەعە لەگەڵ کافرەکان دا مەکەن﴿وما اختلفتم فيه من شيئ فحكمه الى الله﴾ لە هەر شتێکی ئایینی یان دونیایی دا کەوتنە کێشەوە، ئەوە بڕیاروسەرنجامی لای خودایە، هەواڵی صەحیحو راست لە قورئانو حەدیثی پێغەمبەردا هەیە لەگەڵ ناوەرۆکی ئەو دوو سەرچاوەدا بەراوردیان بکەنو بەو تەراز

بیانکێشن، دەمە دەمێ لەگەڵ کافرو مولحیدەکان مەکەن، بە ئوسلوبی جوانو شیرینو لە سەرە خۆو بانگەوازییان بکەن بۆ ئیمانهێنان بە زۆرە ملێو تۆپزی ئاپینیان بە سەردا مە سەپێنن. ﴿ذلکم الله ربی، علیه توکلت والیه أنیب﴾ ئەو خودایەی ئەم نیگاو سروشەی بۆ من ناردوەو ئەو فەرمانو حوکمو بڕیارەی پێ داوم (الله) یەو خودای منە لە هەموو ئیشێکم دا پشت بەو دەبەستمو هەموو کارێکم بەو دەسپێرم، تۆ بەو گەڕانەوەم بۆ لای ئەوەو هەر ئەو بە خودا دەزانم: چونکە خودای من تاكو تەنهاو بێ شەریکەو هەموو صیفاتێکی خودایەتی تێدایە:

١. ﴿فاطر السموات والأرض﴾ بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوییە، لە نەبونەوە هێناویتیە وجود.

٢. ﴿وجعل لكم من أنفسكم أزواجاً، وفي الأنعام أزواجاً يذرؤكم فيه﴾ بۆ ئێوەی دروست کردوە لە رەگەزی خۆتان ئافرەت بۆ ئەوەی بە هۆیانەوە دڵ ئارام بن. نژادو رەچەڵەکتان درێژە بکێشێو دوابڕاو نەبن، چین لە دوا چین بێنە گۆڕەپانی ژیانەوە، هەروەها لە ئاژەڵو گیانلەبەرانی تریش نێرو مێ ی دروستکردوە ئێوەشو گیانلەبەانی تریش بە هۆی زاووزێی نێوان نێرینەو مێینەتانەوە زۆرتان دەکاو بە ناو زەوی دا بلاوتان دەکاتەوە ، بۆ ئەوەی هەریەکەتان بە ئەرکی سەر شانی خۆی هەڵسێو کاری خۆی ئەنجام بدا.

٣. ﴿لیس کمثله شیئ﴾ هیچ شتێ وەکو خودا ناچیٚو خودا لـه هیچ شتێك ناکـا، تـاكو تەنهایـه لـه زاتو لـه صیفات دا، دەسـەلاتو حیکمەتو زانیاری له هەموو بونـەوەر جـودا وازە، نیـشانەی دانـایی خودا ئەوەیە: کە له رێگەی پەیوەندی نێوان نێرومـێ وە گیانلەبـەران زیاد دەکاو ژیانیان بەردەوام دەکا.

٤. ﴿وهو السمیع البصیر﴾ هەموو شتێك دەبینێ، هەموو دەنگێـك دەبیستێ، نهێنیو ئاشکرا، گـەورەو پـچوكو کـەم زۆر لای ئـەو چـون یەکەو هیچ شتێك نیه له ئەو نادیار بێ!

٥. ﴿له مقالید السموات والأرض ، یبسط الرزق لمن یشاء ویقدر، انه بکل شیئ علیم﴾ کلیلی گەنجینەی ئاسمانەکانو زەوی لای خۆیەتی، بە ویستی خۆی رزقو رۆژی دەبەخشێ بۆ هەندێك زۆرو بۆ هەندێ کەمو بۆ هەندێ مامناوەندو برێ هەژار دەکاو برێ دەوڵەمەند دەکا. هەموو کارەکانی پر حیکمەتو له جێ ی خۆی دان .

بنەمای هەموو ئاپینه ئاسمانیەکان یەك بنەمان

۞ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ كَبُرَ عَلَى ٱلۡمُشۡرِكِينَ مَا تَدۡعُوهُمۡ إِلَيۡهِۚ ٱللَّهُ

يَجْتَبِيٓ إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِيٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوٓاْ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيَۢا بَيْنَهُمْۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

لەوە پێش پەروەدگار ئەوەی راگەیاند کە نیگاو سروش لە خوداوەیەو هەر ئەو خاوەنی نازو نیعمەتی جۆراو جۆرە بەسەر بەندەکانی دا، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ : کە یەکێك لە نیعمەتە گەورەکانی ناردنی پێغەمبەرانە بۆ سەر گەلو نەتەوەکان، نیگاو سروشی بۆ ناردون، هەموو پێغەمبەران بانگەوازییان کردوە بۆ یەکتاپەرستیو بەندایەتیکردن بۆ خوداو ئیمانهێنان بە پێغەمبەرانو بە نامە ئاسمانیەکانو بە هاتنی رۆژی قیامەتو حیسابو لێکۆڵینەوەو سزاو پاداش بە گوێرەی کردەوە . ئەوە دووبارە دەکاتەوە : کە موشریکەکان بە بانگەوازی بۆ یەکتاپەرستی قەڵس دەبن، ئەوان دوای راستکردنەوەی بەڵگەو حوجەت لە سەریان،

بە هۆی بوغزا بوونوسەر رەقی یەوە پشتیان لە پەیامی حەق هەڵکردوە.ئەگەر لە بەر ئەوە نەبوایە : کە خودا لە ئەزەل دا بڕیاری داوە ئەوان بە عەزابی کۆ کوژ لە ناو نەبا، بە پەلە عەزابی بۆ دەناردنو ئاسەواری دەبڕینەوە. دەفەرموێ: ﴿شرع لكم من الدين ما وصى به نوحاً والذى أوحينا اليك وما وصينا به ابراهيم وموسى وعيسى أن

اقیموا الذین ولا تتفرقوا فیه﴾ ئەی ئادەمیزادینە ئەی ئۆمەتی موحەمەد! ئایینێکمان بۆ ناردون هەڵبژاردەو پەسند، ئاینێکە لەو، پێش نوحو موساو عیسا بانگەوازییان بۆ کردوە، هەموو پێغەمبەرەکان ئەم رێبازەیان گرتوەتە بەرو جیهادیان بۆ کردوە، هەموو پێغەمبەرەکان بانگەوازییان بۆ یەکتاپەرستیو راستی پێغەمبەرایەتیو رابوونی قیامەتو زیندو بونەوە کردوە، هەر لە حەزرەتی نوحەوە کە دوا ئادەم یەکەم پێغەمبەرە تا دەگاتە سەر خەتمەی پێغەمبەران هەموویان لە بنەماکانی ئایین دا یەك بوونو یەك پەیامیان بە نەتەوەکانیان راگەیاندوە، ئەوەی کە بۆ ئێوە نێردراوە ئەی ئۆمەتی موحەممەد هەمان پەیامە: کە بۆ نوحو ئیبراهیمو موساو عیسامان ناردوە، هەموویان بنەمای پەیامەکەی یەکتاپەرستیو ئیمان بە پێغەمبەرایەتیو ئیمان بە رابوونی قیامەت بووە، هیچیان جودا وازییان لەم پەیامانەدا نەبوە،

بە کورتی ئێمە لەم شەریعەتەی بۆمان ناردون شتێکمان بۆ ناردون هەموو ئایینە ئاسمانییەکانی پێشوو تێ یدا یەکانگیرن، هەموویان دەربارەی ئیمان بە خوداو بە پێغەمبەرانو بە هاتنی قیامەتو هەبونی فریشتەو ئەنجامدانی ئەرکە سەرەکییە ئایینیەکانی وەکوو نوێژو رۆژو زەکاتو بەندایەتیکردنی خودا یەکدیگیربوون، جودا وازییان تێدا نیە،

موجاهید دەڵێ: خودا هەر پێغەمبەرێکی ناردبێ نوێژکردنو زەکات دانی لە سەر فەرز کردوە، هەروەها هەموو ئایینە ئاسمانیەکان یەکدیگیر

بوون له سه‌ر بانگه‌وازیکردن بۆ پابه‌ند بون به ره‌وشتی جوانی وه‌کو راستگۆیی‌و وه‌فا داری‌و پابه‌ند بوون به واده‌و به‌ڵێن‌و پارێزگاری ئه‌مانه‌ت‌و به‌جێهێنانی صیله‌ی ره‌حم ، خۆ پاراستن له تاوانی وه‌کوو زیناو دزی‌و ده‌ستدرێژیکردن بۆ سه‌ر ماڵ‌و خوێن‌و ناموسی که‌سانی دیکه. هه‌موو ئایینه‌کان بانگه‌وازییان کردوه بۆ یه‌کیه‌تی‌و ته‌بایی‌و جڵه‌و گیری لێ کردون له دژایه‌تیکردنی یه‌کتری‌و ته‌فره قه‌کاری‌و ئاژاوه نانه‌وه .

خاڵی سه‌ره‌کی بنه‌ما ئایینی یه‌کانی هه‌موو پێغه‌مبه‌رێك بریتی بووه له خودا ناسین‌و یه‌کتاپه‌رستی ، وه‌کوو له ئایه‌تێکی تردا ئاماژه‌ی به‌وه ده‌کاو ده‌فه‌رموێ: ﴿وما أرسلنا من قبلك من رسول الا نوحي اليه أنه لا اله الا أنا فاعبدون﴾(الأنبياء:٢٥) له فه‌رموده‌یه‌کی صه‌حیح‌و چه‌سپاودا: که ئه‌حمه‌دو موسلیم‌و بوخاری‌و ئه‌بو داود له ئه‌بوهوره‌یره‌وه ریواتیان کردوه، پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (الأنبياء أولاد علات أمهاتهم شتى ودينهم واحد) واته خاڵه هاوبه‌شه‌کانی ئایینی هه‌موو پێغه‌مبه‌ره‌کان خودا ناسی‌و یه‌کتاپه‌رستی بووه، بڕوا به‌نیگاو شروش‌و رابونی قیامه‌ت بووه.

جگه له‌وه جودا وازی ئایینه‌کان له فروعیات داو ئه‌نجامدانی جۆری عیباده‌ت‌و چه‌ندییه‌ت‌و چۆنیه‌تی ئه‌نجامدانه‌کان شتێکی ئاسایی یه‌و بارودۆخ‌و گۆڕانی رۆژگارو سه‌رده‌م داخوازی بوون‌و بۆ ده‌سته‌به‌ر بوونی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی ئاده‌میزاده، وه‌کوو له ئایه‌تێکی تردا ئاماژه به‌وه ده‌کاو ده‌فه‌رموێ: ﴿لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجاً﴾(المائدة:٤٨)

ئایەتەکە ناوی هەر پێنج پێغەمبەرە ئولولعەزمەکانی لە خۆگرتوە (نوح‌و ئیبراهیم‌و موساو عیساو موحەممەد) بۆیەش ناوی ئەو پێنج پێغەمبەرەی بە تایبەتی هێناوە، چونکە رێزدارترین پێغەمبەرن‌و خاوەن شەریعەت‌و یاسان شوێنکەو توانیان زۆرن. ﴿الله يجتي اليه من يشاء ويهدى اليه من ينيب﴾ پەروەدگار بۆ هیدایەت‌و ئایینی خۆی کەسانێك هەڵدەبژێرێ کە بیەوێ بەختەوەریان بکا تەوفیقی هەندێ کەس دەدا بۆ ئایین‌و بەندایەتیکردن : کە بەویستی خۆیان بۆ لای خودا بگەڕێنەوەو قبوڵی تاعەتکردن‌و خودا پەرستی بکەن، کە وابێ گەورەترین نیعمەتی خودا بەسەر موسوڵمانان دا ئەوەیە: کە هیدایەتی داون بۆ ئایینێك‌و فەرمانی پێ کردون بە پەیڕەوی کردنی بەرنامەیەك هەموو پێغەمبەران بانگەوازییان بۆ کردوە!

هۆکاری تەفرەقەو بیروباوەڕی جوداوازیان لە بارەی ئایینەوە ئەوەیە: کە پەروەدگار لەم ئایەتەدا رونی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وما تفرقوا الا من بعد ما جاءهم العلم بغياً بينهم﴾ جودا وازی لە بیرو باوەڕدا نەکەوتە ناو شوێنکەو توانی ئایینەکانەوە مەگەر دوای ئەوەی زانیاریان بۆ هات‌و بەڵگە یان لە سەر راست کرایەوە زانییان : کە پەرتەوازەیی گومڕایی یەو بەدبەختی، ئەوەی هەڵینان بۆ گومڕایی‌و رەچاوکردنی کاری ناپەسند سەر رەقی‌و لوتبەرزی‌و بوغڕایی وبەرژەوەندپەرستی وپارێزگاری پلەو پایەی دونیایی یە. دەترسن بە موسوڵمانبوونیان دەسەلاتە رواڵەتیەکانیان لە کیس بچن. ﴿ولو لا كلمة سبقت من ربك لقضي بينهم﴾ ئەگەر لەبەر

ئه‌وه نه‌بوایه: كه خودا له ئه‌زه‌ل دا بڕیاری داوه: كه نه‌ته‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر به عه‌زابی كۆ كوژ له ناو نه‌باو سزاو عه‌زابدانیان لێ هه‌ڵگیراوه بۆ رۆژی قیامه‌ت ، ئه‌وه هه‌رزو عه‌زابی سه‌ختی بۆ ده‌ناردن‌و دوا بڕاوی ده‌كردن .

ئه‌وه‌ش به هۆی تاوانی گه‌وره‌و سنور شكێنی یاخی بونیان له خودا.

﴿وان الذين أورثوا الكتاب من بعدهم لفي شك منه مريب﴾

بێگومان ئه‌وانه‌ی ئه‌هلی كیتابن‌و ته‌ورات‌و ئینجیلیان له پێش خۆیانه‌وه بۆ ماوه‌ته‌و، له شك‌و گومان دا ده‌ژین، چونكه شوێن حه‌ق‌و راست نه‌كه‌وتوون ئایینی ئاسمانی خۆیان گۆڕیوه، شوێن بیرو باوه‌ڕی ماڵ‌و قه‌شه فێڵبازه‌كانی خۆیان كه‌وتون، ئه‌وانه به ئاره‌زوی خۆیان ته‌فسیری ده‌قه ئاسمانییه‌كان ده‌كه‌ن، كوێرانه لاسایی باوك‌و باپیرو پیاوه ئایینی یه فێڵبازه‌كانیان ده‌كه‌نه‌وه.سه‌ریان لێ شێواوه‌و سه‌راسیمه‌و سه‌رگه‌ردانن. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش ئیمان به په‌یامی قورئان ناهێنن موحه‌مه‌د به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه.

به كورتی گه‌ل‌و نه‌ته‌وه‌كان كاتێك حه‌ق‌و حه‌قیقه‌تیان پێگه‌یشت‌و به‌سه‌ری دا ئاگادار بوون، ته‌فره‌قه‌یان تێكه‌وت، دوو به‌ره‌كی‌و په‌رته‌وازه‌ییان هه‌ڵبژارد له شوێنی یه‌كیه‌تی‌و ته‌بایی، بۆ ئه‌وه‌ی سته‌م له

خۆیانو خەڵکی تریش بکەن، دونیا خۆری ئەنجام بدەن، بۆیە پێویستە موسوڵمانان یەکپارچە بنو هەوڵ بدەن یەکیەتیو تەبایی خۆیان بپارێزنو واز لە دەمارگیریو رەگەز پەرستیو ناوچە پەرستی بێنن.

بانگەوازی بۆ ئاییینی خوداو بەردەوام بوون لەسەر بە جێهێنانی ئەرکە ئاییینیەکان و پوچاندنەوەی بەڵگەی کافرەکان و بۆڕ دانیان ئەرکی سەرشانی هەموو فەردێکی موسوڵمانە و هەر کەسە بە گوێرەی خۆی

فَلِذَٰلِكَ فَٱدۡعُۖ وَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡۖ وَقُلۡ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٖۖ وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡۖ لَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡۖ لَا حُجَّةَ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُۖ ٱللَّهُ يَجۡمَعُ بَيۡنَنَاۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِي ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مَا ٱسۡتُجِيبَ لَهُۥ حُجَّتُهُمۡ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ وَلَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ وَٱلۡمِيزَانَۗ وَمَا يُدۡرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ قَرِيبٞ ﴿١٧﴾ يَسۡتَعۡجِلُ بِهَا ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ

بِهَاۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مُشۡفِقُونَ مِنۡهَا وَيَعۡلَمُونَ أَنَّهَا ٱلۡحَقُّۗ أَلَآ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ فِي ٱلسَّاعَةِ لَفِي ضَلَٰلِۭ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ ٱللَّهُ لَطِيفُۢ بِعِبَادِهِۦ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ

دوای ئەوەی پەروەدگار ئەوەی راگەیاند: کە هەموو ئایینە ئاسمانییەکان لە بنەمادا یەکێکن‌و جودا وازییان تێدا نیە، ئیتر فەرمان بە پێغەمبەر(ﷺ) دەکا: کە بانگەوازی ئادەمیزەدەکان بکا بۆ یەکدیگیر بوون لە سەر ئایینی حەق‌و پەسندو بەردەوام بوون لە سەر پابەندبوون پێوەی، جڵەو گیری دەکا لەوەی : کە موسوڵمانان دەمە دەمێ‌و جەدەل لەگەڵ موشریکەکان دا بکەن، چونکە بەڵگەکان ئاشکران، ئەوانە بە ناحەق جەدەل بەرپا دەکەن‌و نایانەوێ حەق دەرکەوێ بەڵکوو بۆ چەواشە کاری‌و شێواندنی حەقیقەتە، ئەوانە بەڵگەکانیان پوچ‌و بەتاڵ‌و بێ بناغەن، قیامەت نزیکە رابێ‌و موشریکەکانیش لە هاتنی بە پەلەن‌و گاڵتەیان پێ دێ. موسوڵمانەکان بڕوایان پێ یەو خۆی بۆ ئامادە دەکەن. دەفەرموێ: ﴿فلذ لك فادع واستقم كما أمرت﴾ ئەی پێغەمبەر! لە بەر خراپی تەفرەقەو پەرتەوازەیی‌و زیانگەیاندنی بە کۆمەڵ بانگەوازی مەردوم بکە بۆ ئەو ئایینە حەق‌و راستە، پەروەدگار ئایینی ئیسلامی بۆ داناوی.

بەردەوام بە لەسەر ئەنجامدانی ئەرکەکانی ئەو ئايينەو پەيامی خۆت بگەيەنەو چۆنت فەرمان پێکراوە ئاوا هەڵسو کەوت بکە، ئادەميزاد لەسەر ئايينی حەق گرد بکەرەوە ، خۆتو شوێنکەوتوانت خەريکی خودا پەرستی بنو وازی لێ مەهێنن.

﴿و لا تتبع أهواء هم﴾ ئەی پێغەمبەر! شوێن هەواو هەوەسی موشريکەکان مەکەوە، لە وەدا: کە بە ناحەق چەند خودا درۆزنەيەکيان دا تاشيوەو بەندايەتييان بۆ دەکەن، هەروەها شوێن جولەکەو فەلەکانيش مەکەوە لەوە دا: کە بە ئەنقەست دەقی کتێبە ئاسمانييەکانی خۆيان گۆڕيوەو کەوتونە شكو گومانەوەو سەريان لە خۆيانو لە خەڵكانی تريش شێواندوە.

﴿و قل امنت بما أنزل الله من كتاب﴾ ئەی پێغەمبەر! بە ئادەميزاد رابگەيەنە: من بڕوام بە هەموو ئەو نامانە هەيە: کە خودا ناردونی بۆ پێغەمبەران: کە بريتين لە تەوراتو ئينجيلو زەبورو صحوف. جودا وازی ناخەمە نێوانيانە وە هەموويان بە کەلامی خودا دەزانم، ناچمە پێڕی ئەوانەوە: کە بڕوايان بە هەندێکيان هەيەو هەندێکيان رەت دەکەنەوە . وەکوو جولەکەو نەصارا.

﴿و أمرت لأعدل بينكم﴾ فەرمانم پێ کراوە: کە بە عەدالەتکاری کاروبارو کێشەتان يەکالا بکەمەوە، مافی هيچ کەس نەدەم بە يەکێکی تر، چيم فەرمان پێکراوە ئەوەتان پێ رابگەيەنمو زيادو کەمی تێدا نەکەم.

﴿الله ربنا وربكم﴾ خـودا خـودای ئێمـەو ئێوەشـە . بـە دیهێنـەرو بەخێوكەرمانـە، هـەر ئـەو خـودای حـەق‌و راسـتە كەسـی تـر شـیاوی خودایەتی نیە.

﴿لنا أعمالنا ولكم أعمالكم﴾ سزاو پاداشـتی كـردەوەی خۆمـان بـۆ خۆمانە، سزاو پاداشی كردەوەی خۆتان بۆ خۆتانە ئێمە لە كردەوەی ئێوە دوورە پەرێزین‌و لیّ ی بەرپرسیار نین، وەكوو لە ئایـەتێكی تـردا ئامـاژە بـەوە دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿قل : لا تسالون عما اجرمنا ولانسأل عما تعملون﴾(سبأ:٢٠) یان دەفەرموێ: ﴿وان كذبوك فقل: لی عملی ولكم عملكم انتم بریئون مما أعمل، وانا بریئ مما تعملون﴾(یونس:٤١)

بیروباوەڕو كردەوەی خۆم بۆ خۆم وبیروباوەڕی خۆتان بۆ خۆتان .

﴿لا حجة بیننا وبینكم﴾ كێـشەو دەمـە دەمـێ نیـە لـە نێوانمـان دا پێویست ناكاو نایكەین، چونكە حەق ئاشكراو عەیانـە وەكـوو خـۆر لـە كاتی نیوەڕودا.

﴿الله يجمع بيننا، واليه المـصير﴾ خـودا ڕۆژی قیامـەت لـە سـارای مەحشەر دا ئێمەو ئێوە كۆ دەكاتەوە، عادلانە نێوانمان دەكا، هەر كەسە بە سزاو پاداشتی خۆی دەگا. وەكوو لە ئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿قل يجمع بيننا ربنا بالحق وهو الفتاح العليم﴾(سبأ:٢٦) سەرەنجام گەڕانەوە بۆ لای خودایە، ڕۆژی قیامەت حیساب‌و لێكۆڵینەوە لەگـەڵ هـەموو كـەس دەكاو هەر كەسە بە گوێرەی خۆی سزاو پاداشتی دەدرێتەوە.

﴿والذين يحاجون فى الله من بعد ما أستجيب له حجتهم دا حضة عند ربهم ، وعليهم غضب، ولهم عذاب شديد﴾ ئەوانەی دەمە دەمێ دەکەن دەربارەی ئایینی خودا دوای ئەوەی هەندێ خەڵك بە پیریەوە چونو موسوڵمانان بوون، بەڵگە دەهێننەوە لە سەر بۆچونەکانیان، بەڵگەکانیان لای خودا پوچن، بە بەڵگە ناژمێردرێن، هیچیان پێ ناچەسپێ، ئەوانە لەسەر ئەو هەڵوێستانەیان عەزابی خودایان لە سەرە، رۆژی قیامەتیش عەزابی سەختیان بۆ ئامادەکراوە.

موجاهید دەفەرموێ: مەبەست بەم ئایەتە کەسانێکە بە هیوا بوون بە چەواشەکاری موسوڵمانەکان لە ئیمان هێنان پەشیمان بکەنەوە.

قەتادە دەفەرموێ: مەبەستی جولەکەو نەصارایە : کە دەیانگوت: پێغەمبەرمان پێش پێغەمبەرتانەو نامەی ئاسمانیمان پێش قورئان نازڵ کراوە.

ریوایەتێکی تر دەڵێ: جولەکەکان بە موسوڵمانەکانیان گوت: ئێوە دەڵێن : شتێکی کۆرای لە سەر بێ باشترە لەوەی راجیایی لە سەربێ، دەی پێغەمبەر ێتی موسا کۆڕای لە سەرە ئێمەش‌و ئێوەیش پێمان وایە: کە موسا پێغەمبەرە. بەڵام پێغەمبەریتی موحەممەد کۆڕای لە سەر نیە، کە وابێ جولەکایەتی‌و شوێنکەوتنی موسا باشترە لە موسوڵمانیەتی‌و شوێنکەوتنی موحەممەد ، ئیتر پەروەدگار بەم ئایەتە رەددی بیرو بۆ چونەکەی دانەوەو فەرمووی: ﴿الله الذى أنزل الكتاب بالحق والميزان﴾ ئەڵلا خودایەکی وەهایە کتێبە ئاسمانییەکانی نازڵ کردون بۆ سەر

پێغەمبەرانی بە حەق‌و راستی، بە بەڵگەو موعجیزەوە،لە نامە ئاسمانییەکان دا یاسای پڕ عەدالەت‌و ویژدانی رون کردونەوە، بۆ ئەوەی ئادەمیزادەکان کێشەی ناو خۆیانیان پێ یەکالا بکەنەوە، مافی هەموو کەس پارێزراوبێ، ویژدان‌و عەدالەت بەرامبەر بەیەك بە کار بهێنن. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لقد ارسلنا بالبینات وانزلنا معهم الکتاب والمیزان لیقوم الناس بالقسط﴾(الحدید:٢٥) خودا نامەی ئاسمانی نازڵ کردوە بە حەق‌و عەدالەت کردویەتی بە حەکەم‌و داد وەر لە یەکالا کردنەوەی کێشەو نیزاعی خاوەن بیروباوەڕە جیاجیاکانیان.. شەریعەت‌و یاساکانی لە سەر بنەمای عەدالەتکاری دامەزراندون، عەدالەتی بەراستی‌و تەواو دەق وەکوو تەرازو وایە، قییەم‌و رەوشتی پێ دەکێشرێن، ماف‌و مامەڵەی پێ دیاری دەکرێن.

دوای ئاراستە کردنی ئەو حەمکە بەڵگەو نیشانە، ئەمجار موشریکەسەر رەقەکان دەترسێنێ‌و دەفەرموێ: ﴿و ما یدریك لعل الساعة قریب﴾ ئەتۆ چوزانی ئەی پێغەمبەر هەروەها هەر کەسێك کە شیاوی خیطاب لەگەڵ کردن بێ، ئەتۆ چوزانی لە وانەیە رابوونی قیامەت نزیك بێ، دەیسا کە وابێ ئەی خاوەن باوەڕان خۆتانی بۆ ئامادە بکەن پتر خودا پەرستی بکەن‌و هەوڵی ئەوە بدەن کەلەو رۆژەدا سەربەرزبن، ئەمجار هەڵوێستی بێ باوەڕو ئیمانداران دەربارەی قیامەت دیاری دەکاو دەفەرموێ:

﴿يستعجل بها الذين لا يؤمنون بها﴾ ئەوانەی موشریكو بێ بڕوان، پەلە لە هاتنی قیامەت دا دەكەنو بە گاڵتەو قەشمەری پێكردنەوە دەڵێن: ئەوە كوا بۆ قیامەت نەهات؟! كەی دێ؟

﴿و الذين أمنوا مشفقون منها، ويعلمون أنها الحق﴾ ئەوانەی ئیمانیان بە خوداو بە پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر هێناوە، دڵنیان لە رابوونی، ترسیان هەیەو دەزانن هەردێو خۆیانی بۆ ئامادە دەكەن، دڵنیان لەوەی بۆ لای خودا دەگەڕێنەوەو حیسابو لێكۆڵینەوەیان لەگەڵ دەكرێ، وەكوو لە ئایەتێكی تردا ئاماژە بەوە دەكاو دەفەرموێ: ﴿والذين يؤتون ما أتوا وقلوبهم وجلة أنهم الى ربهم راجعون﴾(المؤمنون:٦٠) ئەمە هەڵوێستی ئیماندارانە، لە روداوی قیامەت ترسیان هەیەو خۆیانی بۆ ئامادە دەكەن، هەمیشە لە نێوان خۆفو رەجا دا ژیان بە سەر دەبەن.

﴿الا ان الذين يمارون فى الساعة لفى ضلال بعيد﴾ ئەی بیسەر ئاگادار بەرەوەو بزانە ئەوانەی لە شكو گومان دان لە بارەی زیندوبوونەوەو دەمە دەمێ دەكەن دەربارەی هاتنی قیامەتو بڕوایان بە رابوونی نیەو گاڵتەی پێ دەكەن لە گومڕایی وسەر لێ شێوانێكی ئاشكرا دانو بە تەواوی لە رێگای حەق و راست لایان داوە، ئەگەر بیرێك لە خۆیان بكەنەوە، چاوێك بگێڕن بە دەوروبەری خۆیان دا بۆیان ئاشكرا دەبێ: كە ئەو خودایەی ئەوانی لە نەبوەوە هێناوەتە وجود، دەتوانێ جارێكی دی پاش مردن زیندویان بكاتەوە، بەڵكوو زۆر ئاسانترە بەلایەوە.

هەر چەندە بەلای خوداوە هەموو شتێك ئاسانە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاتو دەفەرموێ: ﴿**وهو الذی یبدأ الخلق ثم یعیده وهو أهون علیه**﴾(الروم:٢٧) ئەمجار لە باسی قیامەتو ترسان لە رووداوەکانی دەگوێزرێتەوە بۆ باسی رزقو رۆژی : کە خودا بە فەضلو گەورەیی خۆی دەیدا بە بەندەکانیو دەفەرموێ: ﴿**الله لطیف بعباده یرزق من یشاء وهو القوی العزیز**﴾ خودا خاوەن رەحمو بەزەیی یە بۆ بەندەکانی، بە ویستی خۆی رزقو رۆژییان بە سەردا دەرێژیو پێداویستیان دابین دەکا، خودا خاوەن هێزو تواناو عیززەتە هەرچی بیەوێ دەتوانێ بیکاو کەس نیە بتوانێ ببێتە کۆسپو تەگەرە لە بەردەم بەدیهێنانی ویستەکانی دا، ئادەمیزاد بۆ خۆی رزقو رۆژی خۆی پێ دەستە بەرناکرێ خودا بە رەحمو بەزەیی یە رزقو رۆژی دەدا بە صالحو نا صالح، بە کافرو موسولمان، خودا ژیانی پێداون، هۆکارە سەرەتایی یەکانی بۆ دەستە بەرکردون، ئەگەر رزقو رۆژی خۆی لە کافرو سەر پێچیکار بگرێتەوە، ناتوانن، رزقو رۆژی بۆ خۆیان دابین بکەنو لە برسان دەمردنو لە تینوان دەخنکان، نەیاندەتوانی هۆکارە سەرتایی یەکانی ژیان بۆ خۆیان دەستەبەربکەن، حیکمەتی خودا لە دروستکردنیان نەدەهاتەدی لەوەدا: کە هەلی بۆ رەخساندون بۆ ئەوەی لە ژیانی دونیایان دا کار بکەنو لە قیامەت دا بۆیان حسێب بکرێ. بە قازانج یان بە زیان، بۆیە لە پێدانی رزقو رۆژی دا پەروەدگار لایەنی صالحیو نا صالحی بەرچاو نەگرتووە، لە رزقو رۆژی پێدان دا جودا وازی نەخستوتە نێوان کافرو موسولمانەوە، بەلکوو

رزق‌و رۆژی‌و دەوڵەمەندی‌و هەژاری پەیوەست کردوە بە هۆکاری تایبەتی خۆیەوە، بە گوێرەی حیکمەت‌و دانایی خۆی‌و هەوڵدانی ئادەمیزاد لە پێناو دەست خستنی دا، بەم رزق‌و رۆژی پێدانەش خودا بەندەکانی تاقی دەکاتەوە، رۆژی قیامەتیش لە ئەنجامی ئەو تاقیکردنەوانە دا سزاو پاداشیان بۆ دیاری دەکا...

پاداش و سزا بۆ موسوڵمانان و کافرەکان لە قیامەت دا شتێکی حەتمییە

مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلْأَخِرَةِ نَزِدْ لَهُۥ فِى حَرْثِهِۦ ۖ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْأَخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى رَوْضَاتِ ٱلْجَنَّاتِ ۖ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾

ذَٰلِكَ ٱلَّذِي يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا ٱلْمَوَدَّةَ فِي ٱلْقُرْبَىٰۗ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُۥ فِيهَا حُسْنًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًاۖ فَإِن يَشَإِ ٱللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَۗ وَيَمْحُ ٱللَّهُ ٱلْبَٰطِلَ وَيُحِقُّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَعْفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِۦۚ وَٱلْكَٰفِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾

لەوە پێش پەروەدگار ئەوەی رونکردەوە" کە خودا خاوەنی رەحم‌و بەزەییە لە دونیا دا بەرامبەر بەندەکانی، هەڵینان بۆ ئەوەی کاری چاکە بکەن‌و خۆیان لە خراپە کاری بپارێزن، یاسای کردەوەی رون کردەوەی، ئەمجار بە شوێن ئەوەدا هۆکاری گومڕایی موشریکەکان‌و سزا دانیان لە قیامەت دا لە سەر هاوەڵدانانیان بۆ خوداو بڕوانە بوونیان بە رابوونی قیامەت‌و دوا خستنی عەزابی کۆ کوژی لە سەریان لە دونیادا لە بەر حیکمەتێکی ئەزەلی دیاری دەکا.

ئەمجار فەرمان بە پێغەمبەر دەکا: کە هەواڵ بدا گەلو نەتەوەکـەی، کە ئەو لە پاساوی بانگەوازییەکەی دا هیچ پاداشو کرێیەکی لەوان ناوێ، بەڵکوو دەیەوێ صیلەی رەحم بەرچاو بگرنو دڵنیابن کە ئەو دڵسۆزیانەو دەیەوێ لە بەدبەختیو سەرگەردانی بیانپارێزێ، پێویستە ئـەوانیش ئـەو خزمایەتیە بەرچاو بگرنو پارێزگاری بکەنو شوێنی بکەون. واز لەو قسەو باسانە بێنن: کە دەڵێن: قورئان هەڵبەستراوی موحەممەدەو کەلامی خودا نیە، چونکە کەسێك دڵی مۆر نەکرابێ درۆ بە دەم خوداوە هەڵنابەستێ، ئەگەر موحەممەد درۆ هەڵبەست بوایە، خودا زوو درۆکانی ئاشکرا دەکرد! دوا بەدوای ئەوە ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ تۆبەکردنو پەشیمان بونـەوە لـە هەڵوێستی ناشرینو کوفر ئامێز، وادەش بە موسوڵمانان دەدا کـە لێ ی بپارێنەوەو داوای لێ خۆشبونو سەرفرازی لێ بکەن بـۆ ئـەوەی دوعایـان گیرابکاو بە هانایانەوە بێ . بە شوێن ئەوەدا هەڕەشەی توندی ئاڕاستەی کافرکان کرد.

دەفەرموێ: ﴿من كان يريد حرث الاخرة نزد له فى حرثه﴾ کەسێك بە کردەوەی دونیای مەبەستی قیامەت بێ، ئەوە هێزو توانای دەدەینـێ بۆ ئەوەی کردەوەکانی ئەنجام بدا، لە قیامـەتیش دا بەدە چەندانە پاداشی باشی دەدەینەوە تا دەگاتە حەوت سەد هێندەو زیاتریش!

﴿و من كان يريد حرث الدنيا نؤته منها، وما له فى الاخرة مـن نصيب﴾ کەسـێك هەولـدانی بـۆ دونیـابێ، سـەرقاڵی دەسـتەبەرکردنی لەززەتو خۆشی یەکانی بێ، لایەنی قیامـەتی فـەرامۆش کردبـێ، ئـەو

خۆشیو لەززەتوماڵو سامانو خێزانو منداڵەی بە حیکمەتی خۆمان بۆمان دیاری کردوە پێ ی دەبەخشین، بەڵام لە قیامەت هیچی نادەینێ، چونکە لە دونیادا هیچ هەوڵێکی بۆ نەداوە، هیچی نەچاندوە تا لە قیامەت دروێنەی بکا.

پێویستە بۆ تێگەیشتن لە مانای ئەم ئایەتەی ئێرە مانای ئایەتی ژمارە (١٨-١٩)ی سورەتی ئیسرا بەر چاو بگرین : کە دەفەرموێ: ﴿من كان يريد العاجلة عجلنا له فيها ما نشاء لمن نريد، ثم جعلنا له جهنم يصلاها مذموماً مدحوراً، ومن اراد الاخرة وسعى لها سعيها وهو مؤمن فأولئك كان سعيهم شكوراً﴾ چونکە ئایەتەکەی ئێرە موطلقو ڕەهایە، ئایەتەکانی سورەتی ئیسرا (مقید)ن

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: کەسێك دونیا بە سەر قیامەت دا هەڵبژێرێ، پەروەدگار لە قیامەت دا جگە لە ئاگری دۆزەخ هیچی تری ناداتێ، لە دونیاش جگە لەو رزقو ڕۆژیەی بۆی دانراوە هیچی تری نادرێتێ.

حاکمو بەیهەقی لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەتیان کردوە، دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) ئایەتی (من كان يريد حرث الاخرة) ی خوێندەوەو پاشان فەرمووی: پەروەدگار دەفەرموێ: ئەی ئادەمیزاد خۆ تەرخان بکەن بۆ عیبادەت بۆ کردنم دڵو دەرونت پڕ دەکەم لە بێ ئاتاجیو دڵت دەوڵەمەند دەکەم، هەژاریت لەسەر لادەبەم ، ئەگەر نا سەر قاڵت دەکەم بە دونیاوەو هەمیشە خۆت بە هەژار دەزانیو هەڵپە دەکەی بۆ دونیا کۆکردنەوە.

ئیمامی عەلی دەفەرموێ: بەروبومو دەسمایە دوو جۆرن، ژنو منداڵو سامان بەروبومی جیهانن، دەسمایەو بەروبومی قیامەت کردەوەی چاكو خودا پەرستیە.

ئەمجار دوای باسکردنی ئەوە: کە خودا بۆ خۆی شەریعەتی بۆ ئادەمیزاد دەست نیشان کردوە پێویستە پابەندبن پێوەی، نا رەزامەندی خۆی دەردەبڕێت لەوە کە ئادەمیزاد شەریعەت بۆ خۆی دابنیێو شەریعەتی خودا پشت گوێ بخا،

دەفەرموێ: ﴿أم لهم شركاء شرعوا لهم من الدين مالم يأذن به الله﴾ یان بەڵکوو ئەوانە هاوەڵیان بۆ خودا داناوەو شەیاتینیو ماڵو قەشە یان کردون بە یارمەتیدەری خۆیانو بە گوێرەی یاساو شەریعەتی ئەوان هەڵسو کەوت دەکەن، پەیڕەوی شەریعەتێك دەکەن خودا پیێ ی رازی نیە، ئەی پێغەمبەر! ئەوانە شوێن شەریعەتی خودا ناکەون کە تۆ پێیان رادەگەیەنیێ، بەڵکوو شوێن یاساو قانوونی شەیاتینی کەوتوون، شتێك: کە خودا لیێ ی حەرام کردون ئەوان بە حەلاڵی دەزانن، ئەوەی بۆیان حەلاڵە لە خۆیان یاساغ کردوە. (بەحیرەو سائیبەو حام) بەبیێ بەڵگە لە خۆیان حەرام دەکەن، گۆشتی مردارەبوو خوێنی رەوانو گۆشتی بەرازو کردنی قومار بە حەلاڵ دەزانن!

لە صەحیحی موسلیمو بوخاری ردا هاتووە : کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: عەمری کوڕی لوحەی کوڕی قومەعەم بینی لە ناو ئاگردا

ڕیخۆڵەی خۆی ڕادەکێشان. چونکە ئەو ملهوڕە یەکەم کەس بووە یاسای (سائیبە)ی داهێنا، بتپەرستی بۆ عەرەب ڕەچاو کرد.

﴿و لو لا كلمة الفصل لقضي بينهم، وان الظالمين لهم عذاب أليم﴾ ئەگەر ئەو بڕیارە ئەزەلییە خودایی یە نەبوایە: کە خودا وای داناوە عەزابی کۆکوژی لە سەر ئوممەتی موحەممەد هەڵگریو سزایان دوابخا بۆ قیامەت، کێشەی نێوان ئیمانداران‌و بێ باوەڕان یەکالاً دەکرایەوە، هەر لە دونیادا زوو بە عەزابی ڕیشە کێشکەر کافرەکانمان لە ناو دەبردن. بەڵام خودا لەبەر حیکمەتێکی خۆی وای بڕیار داوە: کە سزای ئۆممەتی پێغەمبەر دوا بخا بۆ قیامەت، بێگومان ئێمە لە قیامەت دا بۆ ستەمکاران سزای بە ئێشمان داناوە، بە ئاگری دۆزەخ سزایان دەدەین، دواخستنی عەزابی کۆکوژ لە سەریان بەپێ ی ئەو ئایەتەیە : کە دەفەرموێ: ﴿بل الساعة موعدهم ، والساعة أوهى وأمر﴾(القمر:٤٦) ئەمجار پەروەدگار سەرەنجامی کۆمەڵی کافرو کۆمەڵی موسوڵمانان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿ترى الظالمين مشفقين مما كسبوا وهو واقع بهم﴾ ئەتۆ دەبینی ئەی پێغەمبەر، یان هەر کەسێ ئامادە باشی دیتنی تێدابێ، دەبینی ستەمکاران ڕۆژی قیامەت لە ترسی عەزاب زەندەقیان چووە، ترسی سزای کردەوەکانی دونیایان هەیە، لێوەلەرەیان پێ کەوتووە، بترسن یان نەترسن بە تەئکید سزای کردەوەکانی دونیایان دێتەوە ڕێیان‌و یەخەیان دەگرێ!

﴿و الذین امنوا وعملوا الصالحات فی روضات الجنات، لهم ما یشاؤون عند ربهم ، ذلك هو الفضل الكبیر﴾ ئەوانەی بڕوایان بە تاك‌و تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد هێناوە، پابەندی فەرمان‌و جڵەو گیریەکانی پەروەدگارن ئەوانە لە قیامەت دا لە ناو باغ‌و باغاتی بەهەشت دا ژیان بەسەر دەبەن، لە خۆشترین شوێن جێگایان بۆ دانراوە تێیدا رادەبوێرن‌و چییان بوێ بۆیان ئامادەیە. هەرچی نازو نیعمەتێکی حەزیان لێ بێ بەبێ ماندوبوون بۆیان دەستەبەر دەبێ. ئەو پاداشەی دەبەخشرێ بە ئەوان پاداشی گەورەو مەزنە، لە هەموو نازو نیعمەتێك گەورەتر، نیعمەتی تەواو وبێ خەوشە، بێ بڕانەوەو بێ کەم‌و کوڕیە، ئەوانە لای خودا بەرێزن، ئەمەش لە ژوور هەموو نیعمەتێکەوەیە.

﴿ذلك الذی یبشرا الله عبادە الذین امنوا وعملوا الصالحات﴾ ئەم پاداش‌و نازو نیعمەتە زۆرو گەورەو هەمە جۆرە لە بەهەشتی بەرین دا هەیەو دەبێ‌و شك‌و گومانی تێدا نیە، خودا مزگێنی دەدا بەو بەندانەی: کە بیرو باوەڕی راست‌و کردەوەی چاك‌و پەسندیان هەیە،

ئەمجار پەروەدگار فەرمان بە پێغەمبەر دەکا: کە نەفس بەرزی خۆی لە کالاو پیتاڵی جیهان رابگەیەنێ، دەفەرموێ: ﴿قل لا اسألكم علیە أجراً الا المودة فی القربی﴾ ئەی پێغەمبەر بە قورەیشییەکان بڵێ: من لە پاساوی بانگەوازیکردن‌و تێکۆشانم دا بۆ ئەوەی ئێوە بێنمە سەر رێگای راست چ پاداش‌و نەفعێکی دونیایی لە ئێوە داوا ناکەم، نامەوێ کرێ‌و

موکافەئەم بدەنێ، وەلێ ئەوەی من داواتان لێ دەکەم بریتییە لەوە تەقدیری صیلەی رەحم لەگەڵ بکەن، ئەرکی خزمایەتیم بۆ ئێوە بەر چاو بگرن رێزی خانەوادەم بگرنو شەڕو نەگبەتی خۆتانم لێ لا دەنو وازم لێ بێنن بانگەوازی خۆم بکەم ئەمن مەبەستم وە دەستهێنانی پارەو پول نیە لە ئاکامی بانگەوازیکردنم بۆتان، بەڵکوو خزمایەتیو صیلەی رەحم پاڵم پێوە دەنێ بۆ ئەوەی بانگەوازیتان دەکەمو هەوڵ دەدەم لەم هیدایەتی هێناومە بەشی خۆتان وەربگرنو بەختەوەری دونیاو قیامەت بە دەست بێنن، ویژدانی خۆم رازی بکەمو ئەرکی سەر شانم بەجێ بێنم..

بە کورتی من داوا لە ئێوە ناکەم پاداشی دونیاییم بدەنێ پارەو پولو پلەو پایەم بۆ بڕیار بدەن بەڵکوو ئەوەی داواتان لێ دەکەم ئەوەیە ئەزیەتم نەدەنو لایەنی خزمایەتیم بۆتان بەرچاو بگرنو گوێم لێ بگرنو لە سەرە خۆو هێمنانە دڵم بۆ بکەنەوە بزانن چیتان پێ دەڵێم، تەنها ئەوەتان داوالێ دەکەمو هیچ داخوازییەکی ترم لە ئێوە نیە.

لە حەدیثی صەحیح دا چەسپاوە " پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: (انی تارك فیكم الثقلین: كتاب الله وعترتی، وانهما لم یفترقا حتی یردا علی الحوض) .

لە ریوایەتێك دا: کە ترمیذی ریوایەتی کردوە: پێغەمبەر(ﷺ) بۆ خۆی وشەی (عترتی) بە (ئالو بەیت) تەفسیر کردوە... ئەمجار پەروەدگار موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ چاکەکاریو دەفەرموێ: ﴿و من یقترف حسنة

نزدله فیها حسناً ان الله غفور شکور﴾ کەسێك چاکەیەك بکا، چاکەکەی بۆ دەنووسرێو فەرامۆشی ناکەین پاداشی بۆ زیاد دەکەین، بێگومان خودا لە زۆر خراپە خۆش دەبێو چاو پۆشی دەکا، چاکەی کەمیش زیاد دەکاو دو چەندانەو چەند چەندانەی دەکاتەوە، ئەمجار سەرزەنشتی کافرەکان دەکا لە سەر ئەوە: کە بەدەم پێغەمبەرەوە درۆ هەڵدەبەستن‌و بوختانی بۆ دەکەن :دەفەرموێ: ﴿أم یقولون: افتری علی الله کذبا﴾ بەڵکوو دەڵێن: موحەممەد لە سەر خودا درۆی هەڵبەستوە، راست ناکا: کە دەڵێ : من پێغەمبەرم‌و پەیامم بۆ هاتووە. ئەم هەڵوێستەی کافرەکان لە هاوەڵدانان تاوانترە، یان بە ئەندازەی هاوەڵدانان تاوانە. پەروەدگار لە کەلامی پێشەوە گواستیەوە بەبێ ئەوەی پوچی بکاتەوە، بە شێوەی پرسیاری ئینکار ئامێز سەرزەنشتی کردن، وەکوو بفەرموێ: چۆن پیاوی وەکوو موحەممەد درۆی پاڵ دەدرێ؟ ئێوە بۆ خۆتان پێش ئەوەی ببێتە پێغەمبەر بە دەستپاك‌و راستگۆتان داناوە، چۆن ئێستا بە درۆی دەخەنەوە؟ ئەمجار پەروەدگار رەدیان دەداتەوەو دەرکەوتنی درۆ لە پێغەمبەر بە دوور دادەنێ‌و دەفەرموێ: ﴿فان یشأ الله یختم علی قلبك، ویمحو الله الباطل، ویحق بکلماته انه علیم بذات الصدور﴾ ئەگەر تۆ ئەی موحەممەد درۆ لە سەر خودا هەڵبەستی، خودا ئەگەر بیەوێ دڵت مۆردەکا، هەرچی زانیاری یەك پێت دراوە لێمان دەستاندییەوە کی جورئەت دەکا درۆی وا هەڵبەستێ، مەگەر کەسانێك وەکوو خۆیان گومراو دڵ مۆر کراوو نەفام، ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر راستگۆیی پێغەمبەرو راستی پەیامەکەی، چونکە ئەگەر درۆی لە سەر خودا

هەڵبەستایە خودا مەنعی دەکردو دڵی مۆر دەکردو هیچ مانایەکی لە قورئان لە دڵدا نەدەهێشتو نەیدەتوانی وشەیەك لە نیگاو سروش بە خەڵکی رابگەیەنێ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەداتو دەفەرموێ: ﴿ولو تقول علينا بعض الأقاويل لأخذنا منه باليمين، ثم لقطعنا منه الوتين، فما منكم من أحد عنه حاجزين﴾(الحاقة:٤٤-٤٧) پەروەدگار بەتاڵ پوچ دەکاتەوەو حەق دەچەسپێنێ، جا ئەگەر ئەو پەیامەی موحەممەد هێناویەتی پوچو بێ بناغە بوایە خودا زوو دەی پوچاندەوە، خودا ئایینی ئیسلام دەچەسپێنێو بە قورئان رونی دەکاتەوە، بە موعجیزەی گەورە پشتگیری دەکا، بێگومان پەروەدگار زانیاری بەرفراوانەو دەزانێ چی لە دڵو دەرونی بەندەکانی دا هەیە. ئەمجار پەروەدگار دەرگای هیوا لە سەر بەندەکانی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وهو الذی يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات، ويعلم ما تفعلون﴾ پەروەدگار تۆبەو پەشیمانی لە بەندە گوناهبارەکانی وەردەگرێ، لە تاوانی رابوردویان خۆش دەبێ، دەزانێ چی دەکەن لە خێرو شەڕ. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ومن يعمل سوئاً أو يظلم نفسه، ثم يستغفر الله يجد الله غفوراً رحيماً﴾(النساء/١١٠) .

لە صەحیحی موسلیم دا فەرمودەیەك هەیە لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی: (لله تعالی أشد فرحاً بتوبة عبده حين يتوب اليه من أحدكم كانت راحلته بأرض فلاة، فانفلتت منه، وعليها طعامه وشرابه، فأيس منه، فأتى شجرة،

فاضطجع فی ظلها، قد أیس من راحلته فبینماهو کذلك، اذا هو بها قائمة عنده، فأخذ بخطامها ثم قال : من شدة الفرح: اللهم أنت عبدی وانا ربك) له خۆشیان ئەم هەڵەیە دەکا.

ئەمجار پتر هیوا دەخاتە دڵیانەوەو جەخت لە سەر قبوڵکردنی تۆبەکەیان دەکاتەوە، بەوە: کە دوعایان گیرا دەکاو دەفەرموێ: ﴿و یستجیب الذین أمنوا وعملوا الصالحات ویزیدهم من فضله﴾ پەروەدگار وەڵامی ئەو ئادەمیزادانە دەداتەوە: کە بڕوایان بە تاكو تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی موحەممەد هێناوەو فەرمانبەرداری فەرمانو جڵەوگیرییەکانی خودای خۆیانن، کردەوەی چاك ئەنجام دەدەن، ئەوەی داوای لێ دەکەن بە زیادەوە پاداشیان دەداتەوە. ئەم مانایە کاتێك دەکرێ: کە وشەی (الذین) لە ئایەتەکەدا (مفعول بە) بێو (فاعل) مەزەندە کراوبێ تەقدیرەکەی (الله)بێ ئەگەر وشەی (الذین) فاعیل بێ. ماناکەی بەم جۆرە دەبێ، واتە: (ئەوانەی ئیمانیان هێناوە وەڵامی خودا دەدەنەوە، ئەوەی خودا داوایان لێ دەکا ئەوان ئەنجامی دەدەنو بە پیر بانگەوازی خودای خۆیانەوە دەچن ، ئەو کاتە (یستجیب) بەمانا (یجیب) دەبێ، (الزجاج) دەڵێ: (استجاب)و (أجاب) یەك مانایان هەیە.

﴿والکافرون لهم عذاب شدید﴾ بۆ بێ بڕواو موشریکەکان لە ڕۆژی قیامەت دا عەزابی دژوار ئامادەکراوە، تۆڵەی کوفرو بێدینی یەکەیان لێ دەستێنین.

بڕێ دیاردەو حیکمەت و دەسەلاتی خودا

﴿ وَلَوْ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزْقَ لِعِبَادِهِۦ لَبَغَوْاْ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُواْ وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ ۚ وَهُوَ ٱلْوَلِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُواْ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلْجَوَارِ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَٰمِ ﴿٣٢﴾ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُواْ وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ

يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٖ ﴿٣٥﴾ فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيۡءٖ فَمَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

لەوە پێش پەروەدگار ئەوەی راگەیاند: کە خودا دوعای موسوڵمانان گیرا دەکا. ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە فەضلو ئیحسانی خودا بێ سنورەو لە حسێب نایەن، لە قیامەت دا بە رەهایی بەشی خودا پەرستانی لێ دەدات، وەلێ رزقو رۆژی بۆ بەندەکانی لە ژیانی دونیادا سنوردارو بە ئەندازەیە، چونکە خودا بۆ خۆی دەزانێ وزەی بەندەکانی لە ژیانی جیهان دا بەرگەی ئەوە ناگرن: خودا رزقو رۆژییان بەبێ سنور پێ ببەخشێ، ئەگەر بێ سنوور رزقو رۆژیان پێ ببەخشێ بوغرا دەبنو لە خۆیان بایی دەبن، ویژدانو بەزەییان نامێنێ، دەست دەکەن بە تاوانکردنو خراپە کاری. بۆیە پەروەدگار بە ئەندازە رزقو رۆژی بۆ دیاری کردون، ئەمجار بەڵگەو نیشانە لە سەر خودایەتی خودا دەهێنێتەوە بەدیهێنانی ئاسمانەکانو زەویو ئەوەی تییان دایە دەکاتە شایەت لە سەر خودایەتی خۆی. دەفەرموێ: ﴿ولو بسط الله الزق لعباده لبغوا فى الارض ولكن ينزل بقدر مايشاء انه بعباده خبير بصير﴾ ئەگەر پەروەدگار لە دونیادا زیاد لە پێویست رزقو رۆژی بۆ بەندەکانی دەستەبەر بکا لە خۆیان بایی دەبوونو ویژدانو مرۆڤایەتییان نەدەما، شتی وایان داوا دەکرد: کە

شیاوی داوا کردن نەبێ، هەڵسو کەوتی وایـان ئـەنجام دەدا لـە هـەڵسو کەوتی ئـادەمیزاد نەچـێ، وەلێ خـودا بـە حیکمـەتو دانـایی خـۆی بـە ئەندازەو دەسەندە رزقو رۆژی دەدا بە بەندەکانی، ئەوەندەیان دەداتێ لە بەرژەوەندییان بێو حیکمـەتی خـودایی داخـوازی بـێ، کەسـێك شـیاوی دەوڵەمەند بوون بێ، دەوڵەمەندی دەکا، کەسێك هـەژاری لەبەرژەوەنـدی بێ هەژاری دەکا، بێگومان خودا خەبەر دارە بەبەندەکانیو دەزانێ چی لە بەرژەوەندییانە، بینایە بەوەی شیاوە بۆیان.لە فەرمودەیـەکی قودسـی دا هاتووە، خودا فەرمویەتی: (ان من عبادی من لا یصلحه الا الغنی ولو أفقر لأفسدت علیـه دینـه وان مـن عبـادی مـن لا یـصلحه الا الفقـر ولـو أغنیتـه لأفسدت علیه دینه) هەندێ لە بەندەکانم دەوڵەمەندی لـە بەرژەوەندییانـە ئەگەر هەژاری بکەم ئایینەکەی لێ دەشێوێ، بەندەی واشم هەیە هەژاری بۆی باشە ئەگەر دەوڵەمەندی بکەم ئایینەکەی لێ تێك دەچێ.

قەتادە دەڵێ: باشترین ماڵو سامان ئەوەیـە هێنـدە کـەم نـەبێ یـان ئەوەندە زۆر نەبێ خودات لە بیر بەرێتـەوە. ﴿وهو الذی ینزل الغیث من بعدما قنطوا وینشر رحمته وهو الولی الحمیـــد﴾ پـەروەدگار خودایـەکی وەهایە باران دەبارێنێ لە کاتی پێویست دا، دوای ئەوەی ئادەمیزادەکان ناهومێد دەبنو لەبەر بێ ئاوی تێنیان بۆ دێ، دونیای روناکیان لـە بـەر چاو تاریك دەبـێ، ئـیتر پـەروەدگار بارانیـان بـۆ دەبـارێنێو فـەیض و رەحمەتی خۆی دەرژێنێ بە سەریان دا، پێویستیان دابین دەکاو زەوی زارو ئاژەڵیان تێر ئاو دەبن بیرو کانیاویان دەتـەقنو پێداویـستی ژیانیـان بـۆ

دەستە بەر دەبیّ، پەروەدگار خاوەنو کار هەڵسوڕێنەرێکی داناو زانایە، شیاوی هەموو حەمدو سوپاسێکە.

﴿ومن أياته خلق السموات والآرض وما بث فيها من دابة﴾ بڕێـك لە بەڵگەو نیشانەی دەسەلاّتو توانـای خـودا بـەدیهێنانی ئاسمانـەکانو زەوییە بەو شێوە ڕێكو پێکە. هەروەها بـەدیهێنانو بلاّوکردنـەوەی ئـەو حەمکە زیندەوەرو گیانلەبەرانەی لە ئاسمانەکان دانو ئەوەی بە ناو زەوی دا دێـنو دەچـن. بـە فریـشتەو ئـادەمیزادو جندۆکـەو ئـاژەڵو بـاقی گیانلەبـەرانی زۆرو هەمـە جـۆر بـە هـەموو شـێوەو شـکڵو روخـسارو سروشتیانەوە... لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿خلق السموات بغير عمر ترونهـا، وألقـى فـى الأرض رواسـى أ، تميـدبكم، وبـث فيهـا مـن كـل رايه﴾(لقمان:١٠) جا بە گوێرەی ئەم ئایەتەی سورەتی لوقمان هەندێ رایـان وایە: مەبەست بە (فیهما) زەوی بێ، ئاسمانەکان داخڵ نەبێ.

بەڵێ تەنها مەسەلەی ژیانو دیاردەی زیندەوەرانی سەر گۆی زەوی بۆ خۆیان نیشانەیەکی فرەمـەزنن لـە سـەر خودایـەتی خـودا. ئـەتۆ باسـی زیندەوەرانی ناو ئاسمانەکان هەر مەکە چونکە تا ئێستا هیچی لێ نازانین.

ژیان بۆ خۆی نهێنی یەکی نەزانراوە، کەس نازانێ لە کوێوە هاتووە، چـۆن پەیـدابووە، چـۆن پەیوەنـدی بـە مـاددەوە کـردەوەو زینـدەوەر هاتوونەکایەوە، هەموو هەوڵو تێکۆشـانێك بـۆ دۆزینـەوەی سەرچاوەی ژیانو سروشتی ژیان پەردە پـۆش کـراوەو دەرگـای لـە سـەر گـاڵ دراوە،

هەموو توێژینەوەکان باسی گەشە کردنو گۆڕانکاری لە ژیان دا دەکەن (دوای پەیدابوونی) لەم بوارە تەسکەش دا بیر بۆچون زۆرو زەبەندەن، خودی ژیان بۆ خۆی نهێنی یەکەو هیچی لێ نازانرێ، ﴿یسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربي﴾ کەوابێ ئادەمیزاد چی بکا ناتوانێ بزانێ ژیان چیەو لە چییەوە پەیدابووە، بە دەقی قورئان خودا زانیاری لەو بوارەدا عائید بە خۆی کردوە. بەڵام زیندەوەرەکان بۆ خۆیان نیشانەی قودرەتی خودان، بەڵگەن لە سەر دەسەڵاتو کار دروستی پەروەدگار، ئەم حەمکە زیندە وەرانەی سەر زەوی‌و ناو زەوی هی ناو هەواو قوڵایی دەریاکان، ئەمە جگە لەو زیندە وەرانەی ناو ئاسمانەکانو سەر ئەستێرەکانی تر کە هەر خودا دەزانێ ئاخۆ هەنو چەندو چۆنن. ئەم حەمکە زیندەوەرانەی ناو هەموو بونەوەر لە رابوردوو دا هاتوودا خودا کۆیان دەکاتەوە، هەر کاتێ بیەوێ کۆیان دەکاتەوەو تاکە یەکێکیشیان لێ تەرە نابێ، بە پێچەوانەی ئادەمیزادەوە: کە هەر کاتێ کۆمەڵە باڵندەیەکی ماڵی‌و کەوی لێ پەرتەوازە بوون ناتوانێ بە ئاسانی هەموانیان کۆبکاتەوە. کۆمەڵانی ماسی ناو دەریاکان: کە هەر خودا ژمارەیان دەزانێ، کۆمەڵانی مێروو هەنگو زەردەواڵەو ژەنگە سورەو مێشولەو میکرۆبو فایرۆس‌و هاو وێنەکانیان: کە هەر خودا شوێنو ژمارەو چۆنیەتی ژیانیان دەزانێ، کۆمەڵانی باڵندەو پێڕوو خشۆك: کە هەر خودا ژمارەیان دەزانێ، گەلێ گیانلەبەری تر کە بە خودا نەبێ لە

هەژمار نایەن ئەمانە هەموویان هەر کاتێك خودا بیەوێ گردیان دەکاتەوە، چۆن توانیویەتی بلاّویان بکاتەوە، ئاوایش دەتوانێ کۆیان بکاتەوە. بۆ حەشرو حیسابو لێکۆلّینەوە.

﴿وما أصابكم من مصيبة فيما كسبت أيديكم ، ويعفو عن كثير﴾ هەرچی توشتان دێ ئەی ئادەمیزادینە! لە بەلاّو ناخۆشی لە ئێشو ئازارو نەخۆشی، لە گرانیو شەڕو هەراو ترسو بیم... هتد هەمووی بە هۆی بڕێ کردەوەی خۆتانەوەیە لە ئاکامی هەندێ هەلّوێستیو نالەبارو تاوانکاریتانەوە یەخەی گرتوون، ئەو بەلاّیانە تۆلّەی تاوانو قەرەبوی خراپە کاریتانە، وێڕای ئەوەش لە زۆر تاوانتان خۆش بووەو چاو پۆشی لێ کردوون.

شایانی باسە جاری وادەبێ بەلاّو موصیبەت بۆ زێدە ئەجرو پاداشو بەرزکردنەوەی پلەو پایەیەی قیامەتە.. ئایەتەکە عەدالّەتکاریو بە رەحمو لێبوردەیی خودا را دەنوێنێ، هەر ناخۆشیەکی توشی ئادەمیزاد دەبێ سوچی خۆیەتی، وەلێ خودا لە سەر هەموو تاوانێکیان توشی بەلاّیان ناکا، چونکە دەزانێ ئەم ئادەمییە چەند بێ وەجو زەعیفە، زۆر جار خۆی بۆ راناگیرێ تاوانێك دەکا، دوایی پەشیمان دەبێتەوە، خودا بە رەحمو ئیحسانی خۆی چاو پۆشی لێ دەکا.

نمونەی ئەم ئایەتە زۆرن، وەکوو دەفەرموێ: ﴿فبظلم من الذين هادوا حرمنا عليهم طيبات أحلت﴾(النساء/١٢٣) یان دەفەرموێ: ﴿ولو يؤاخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة﴾(فاطر:٤٥) لە

فەرمودەیەکی صەحیح دا: کەلە موسلیم‌و بوخاری دا لە ئەبو سەعیدی خودری‌و ئەبوهورەیرەوە ریوایەتیان کردوە: هەروا لە (الموطأ)یش دا هاتووە دەڵێ پێغەمبەر(ﷺ) فەمویەتی: (و الذی نفسی بیده ما یصیب المؤمن من نصب ولا وصب ولاهم ولا حزن الا کفر الله عنه بها من خطایاه حتی الشوکة یشاکها) سوێندم بەو کەسەی گیانی منی ها وەدەس هەرچی توشی موسوڵمان دەبێ لە ناخۆشی‌و ماندوبون وئێش‌و ئازارو خەم‌و خەفەت هەمووی دەبێتە کەفارەتی تاوان‌و گوناحی پێ لێ هەڵدەوەرێ، تەنانەت چقڵێك کەلەجەستەی رادەچێ دەبێتە کەفارەتی گوناهی. ئیمام ئەحمەد لە خاتو عائیشەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: هەر کاتێ بەندە تاوانی زۆر بوون‌و چاکەیەك نەبوو ببێتە کەفارەتی تاوانەکانی، پەروەدگار غەم‌و خەفەتی دەداتێ تا ببێتە کەفارەتی تاوانەکانی

﴿وما أنتم بمعجزين فى الأرض، وما لكم من دون الله من ولي ولا نصير﴾ ئێوە ئەی تاوانبارو کافرو بێ بڕوایان ناتوانن خودا دەسەووەسان بکەن لە هەر بەلاو موسیبەتێك خودا بیەوێ یەخەتان بگرێ‌و بێگومان تووشتان دەبێ‌و دەتانگرێتەوە، جگە لە خودا کەس نیە بتوانێ لێتانی بگێڕێتەوە، هەر خودا وەلی‌و یارمەتدەری ئێوەیەو کارو بارتان هەڵدە سوڕێنی .

﴿ومن أياته الجوار فى البحر كالأعلام﴾ بڕێکە لە بەڵگەو نیشانەی قودرەتی خودا ڕۆیاندنی کە شتی زەبەللاحی کێو ئاسا، گەمیٚ بەو قورسی‌و زەبەللاحییەی بە ویستی خودا بە نا دەریادا دێ‌و دەچیٚ‌و خۆتان‌و کالاٚتانی پیٚ دەگوێزنەوە.

﴿ان يشأ يسكن الريح، فيظللن رواكد على ظهره﴾ ئەگەر خودا بیەویٚ کەشتیەکان بوەستێنیٚ، با هەڵناکا کە (با) نەبوو کەشتیەکانیش لە ڕۆیشتن دەکەون بە سەر ئاوەکەوە دەمێننەوە.

﴿ان فى ذلك لآيات لكل صبار شكور﴾ بێگومان لە هات‌و چۆی کەشتی یەکان دا، بەڵگەی گەورە هەن لە سەر دەسەلاٚت‌و توانای پەروەدگار بۆ کەسێك خاوەن صەبرو ئارام بیٚ، خۆ گرو ورە بەرز بیٚ لە سەر بەلاٚو موصیبەت پشوو درێژ بیٚ بۆ ئەنجامدانی کاری چاك‌و خودا پەرستی، زۆر شوکرانە ژمێربیٚ لە سەر نیعمەتەکانی خودا.

﴿أو يوبقهن بما كسبوا ويعف عن كثير﴾ یان ئەگەر مەیلی هەبیٚ ئەو کەشتیانە نقوم دەکا بە هۆی تاوانی ئێوەی سەرنشین، لە زۆر تاوانیشتان خۆش دەبیٚ، یان لە زۆر تاوان بار خۆش دەبیٚ. لە خنکان ڕزگاریان دەکا، خۆ ئەگەر بە گوێرەی تاوانەکانیان لەگەڵ بکا دەبوایە هەرچی سواری کەشتی بوو لە ناوی بەریٚ!

﴿ويعلم الذين يجادلون فى اياتنا مالهم من محيص﴾ با ئەوانەی دەربارەی ئایاتی ئێمە دەمە دەمیٚ دەکەن‌و پەیامی ئیسلام ڕەت

دەکەنەوە، بڕوا بە قورئان ناکەن‌و پێغەمبەر بە درۆ دەخەنەوە، با چاك بزانن: کە هەر کاتێ خودا بیەوێ توشی چورتمیان بکا کەس نیە بتوانێ بەرگرییان لێ بکا. قوتاریان نابێ‌و رزگار بوونیان نیە.

ئەمجار پەروەدگار بەندەکانی هەڵدەنێ کە بە ژیانی دونیا بو غرانەبن‌و هەوڵی ئەوە بدەن خودا لە خۆیان رازی بکەن، دەفەرموێ: ﴿فما أوتیتم من شیئ فمتاع الحیاة الدنیا﴾ هەرچی پێتان دراوە لە ماڵ‌و سامان‌و خێزان‌و منداڵ‌و پلەو پایەو تەندروستی‌و کاڵاو مەتاعێ کەم‌و کەمخایەنی دونیایە. ماوەیەك لەززەتی لێ وەردەگرن‌و خێرا بەسەر دەچێ، چونکە نازو نیعمەتی دونیا تەمەنیان کورتەو بەر قەرار نابن، زوو بەسەر دەچن‌و دەپوچێنەوە پێویستە ئادەمیزاد پێیان هەڵەوگێڕ نەبێ‌و بە تەواوی خویان نەداتێ، وانەکا بە هۆی هەڵەو گیربوون پێیانەوە قیامەتی لە بیر بچێتەوە.

﴿وما عند الله خیر وأبقی للذین أمنوا وعلی ربهم یتوکلون﴾ ئەوەی لای پەروەدگارە لە پاداشی تاعەت‌و خودا پەرستی ئەوەی خودا بۆ خاوەن باوەڕی کردار پەسندی پەزمەندەکردوە زۆر باشترە لە مەتاعی بێ بەقای دونیا، نازو نیعمەتی دونیا کەم تەمەن‌و رو لە بڕانەوەن، نازو نیعمەتی قیامەت بۆ هەتا هەتایەو بڕانەوەیان بەسەردانایە، کەواتە ژیرو خاوەن فام کەسێکە بۆ دونیا قیامەت لە کیس خۆی نەدا. پاداش‌و نیعمەتی قیامەت چاکترو هەمیشەیین بۆ ئەوانەی ئیمانیان هێناوەو پشتیان بە خودا بەستووە. بۆ هەموو کاروبارێکیان وزەو توانا لە خودا وەردەگرن!

ڕەوشتی موسوڵمانانی ڕاستاڵ

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

لەوە پێش بەڵگەی جۆراو جۆری لە سەر تاكو تەنهایی خودا هێنانەوە، دیاردەی دەسەلاتو توانای خودای نواند، دونیای بە پوچ داناو نەفرەتی لێ کرد، قیامەتی بە هەند گرتو ئادەمیزادانی هەڵنا بۆ کار بۆ

کردنی. ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئادەمیزادی باش‌و پەسندو بەختەوەر کەسێکە چەند رەوشتێکی تێدابن، سەرەتا دوو لەو رەوشتانەی باس کردن: کە بریتین لە ئیمان بە خوداو پشت بەستن پێ‌ی. ئەمجار رەوشتەکانی دی: کە خۆپاراستنە لە تاوانی گەورەو پابەندبوون بە فەرمانی خوداو جڵەو گیری‌یەکانی، ئەنجامدانی نوێژو دەرکردنی زەکات لە ماڵ‌و سامان‌و بەر چاو گرتنی راوێژ لە کاروباری گشتی‌و تایبەتی دا، جەنگان‌و ئازایەتی بۆ پاراستن‌و وەرگرتنەوەی مافی زەوت کراو. دەفەرموێ: ﴿والذین یجتنبون کبائر الاثم والفواحش﴾ ئەو خاوەن باوەڕانەی خۆیان دەپارێزن لە تاوانی گەورەی وەکوو هاوەڵدانان بۆ خوداو کوشتنی ئادەمیزاد بە ناحەق‌و ئەزیەتدانی باوك‌و دایك، هەروەها خۆیان دەپارێزن لە کاری فاحیشە ئامێزی وەکوو زیناو درۆزنی‌و غەیبەت‌و دزی‌و چەتەیی‌و ئاژاوە نانەوە لە سەر زەوی.

﴿وإذا ما غضبواهم یغفرون﴾ ئەگەر خراپەیەکیان لەگەڵ کرا رقیان هەڵساو دەسەڵاتیان بوو تۆڵەبسێنن رقی خۆیان دەخۆنەوە، لێبوردن رەچاو دەکەن لە بەر خاتری خودا تاوانکار عەفوو دەکەن. لە حەدیثی صەحیح دا هاتووە دەڵێ: (ما أنتقم النبي لنفسه قط، الا أن تنتهك حرمات الله) هەرگیز پێغەمبەر(ﷺ) لە سەر خودی خۆی تۆڵەی نەستاندۆتەوە، مەگەر دەستدرێژی کردنەکە شکاندنی سنوری خودای تێدابووبێ.

﴿و الذین استجابوا لربهم﴾ ئەوانەی بە پیر بانگەوازی خوداوە چونو پابەندی فەرمانو جڵەو گیری خودا بونو هاوەڵیان بۆ دانەناوەو بەبێ شەریکیان زانیوە، شوێن پەیامی پێغەمبەرەکانی کەوتونو بڕوایان بە زیندو بوونەوە هەبوو.

﴿و أقاموا الصلاة﴾ بە رێکوپێکی نوێژەکانیان ئەنجام دەدەن، بە خوشوعو خوضوعەوە لە کاتی خۆیاندا بە جێیان دەهێنن!

﴿و أمرهم شوری بینهم﴾ هەر کارێکی گرنگیان بێتە پێش بە راوێژو راوو تەگبیر لێ ی دەکۆڵنەوەو پلانی بۆ دادەنێنو جێ بەجێ دەکەن، دانانی رابەرو فەرمانڕەواو کار بەدەستی گەورە بە راوێژو دەنگدان دیاری دەکەن، بێگومان پێغەمبەر(ﷺ) لە هەموو کەس زیاتر راوێژی بە هاوەڵانی کردوە، هەر کارێکی گرنگی بهاتایە پێش راوێژو گفت وگۆی لەسەر دەکردو دوایی ئاکامی راوێژی تەنفیذ دەکرد. هاوەڵانیشی دوای لە دونیا دەرچوونی هەمان رێبازیان پەیڕەو کردووە، بۆ هەموو کارێکی گرنگ راوێژیان ئەنجام داوە، کاتێك حەزرەتی عومەر بریندار کرا لە سەر جێگای مردن شەش کەسی دیاریکردنو وەسییەتی کرد بەراوێژ یەکێکیان بکەن بە جێ نشین، ئەو شەش کەسە بریتی بوون لە (عوسمانو عەلیو طلحەو زوبەیرو سەعدو عبدالرحمانی کوڕی عەوف)خودایان لێ رازی بێ، لە ئاکامدا بەراوێژ بڕیاریان دا عوسمان بکەن بە جێ نیشین.

ئایەتەکە ئاماژە بەوە دەکات : کە کار بەڕێوەبردن بە شێوەی راوێـژ ڕەوشتێکی هەمیشەیی موسوڵمانانەو هەموو کارێکیان بەو جۆرە بەڕێوە دەبـەن. نـەك هـەر ئەوەنـدە، بـەڵکوو لـە ئایـەتێکی تـردا راسـتەو خـۆ فەرمانیان پیێ دەکا: کە کارەکانیان بـە راوێـژ ئـەنجام بـدەن دەفـەرموێ: ﴿وشاورهم فی الامر﴾(آل عمران:١٥٩)

ترمیذی لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکاتو دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اذا کان أمـراؤکم خیـارکم واغنیـاؤکم سمحـاؤکم وأمـرکم شـوری بیـنکم فظهـر الارض خـیر لکـم مـن بطنهـا واذا کـان أمـراؤکم شـرارکم، واغنیــاؤکم بخلاءکـــم وأمـــورکم الی نـــسائکم فـــبطن الارض خـــیر لکم من ظهرها).

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: هـەر گـەلو نەتەوەیـەك راوێـژ بکـەن، بەرێكو پێك ترین شێوە کارەکانیان بەڕیوە دەچێ.

ڕەوشتێکی تری موسوڵمانان ئەوەیە: کە دەفەرموێ: ﴿ومما رزقناهم ینفقون﴾ لەو رزقو رۆژییەی پێمان بەخشیون لە پێناو رازی بوونی خـودا لێیان ماڵو سامانی خۆیان دەبەخشن، خێـرو خێـرات دەکـەن، بێگومـان ماڵبەخشین دەبێتە مایەی هێزو توانای گـەلو ولاّت، حکوومـەت پـێ ی بەهێز دەبێت، کەمو کوڕی ناو کۆمەڵ کەم دەکاتەوە، یەکیەتیو تـەبایی کۆمەڵی پێ دەستەبەر دەبێ، خۆشەویـستی دەخاتـە نێـوان دەوڵەمەنـدو هەژارانـەوە. ڕەوشـتێکی تـری موسـوڵمانان ئازایـەتیو چـاو نەترسـیە.

دەفەرموێ: ﴿و الذين اذا اصابهم البغي هم ينتصرون﴾ هەر کاتێ ئەو خاوەن باوەڕانە دەست درێژییان کرایە سەر بە ورەی بەرزو چاو نەترسیەوە بەرەنگاری ستەمکار دەبنەوەو بە گژیدا دەچنەوە، چونکە بە گژدا چونەوەی دەستدرێژیکار پێویستەو نابێ موسوڵمان ژێر دەستەیی‌و چەوسانەوە قبوڵ بکا، چونکە قبوڵکردنی ستەم، ستەمکار بوغرا دەکاو رێگە دەکاتەوە بۆ ئەوەی ستەم لە خەڵکی تریش بکا، کەسانی کە بچەوسێننەوە، ئەمەش لەگەڵ عیززەت‌و شکۆمەندی موسوڵمانان ناگونجێ، موسوڵمان دەبێ ماڵ‌و سامان‌و ناموس‌و خاك‌و خوێنی خۆی بپارێزێ، لە پێناویان داخۆی بەخت بکا ئەگەر لەو پێناوە بکوژرێ بە شەهید حسێبە. سەر داخستن بۆ ستەمکاران‌و بە گژدا نەچوونەوەیان رەوشتی موسوڵمان نیە، تەنانەت: کە ستەمکار ستەم لە ژێر دەستەکانی دەکا ئەگەر بتوانن پێویستە بە گژی دابچنەوە، خۆ ئەگەر توانایان هەبوو هێزو توانای خۆیان بە کارنەهێناو ستەمیان قبوڵ کرد، ئەوە بە ئەندازەی ستەمکارەکە تاوانبارن.

هەڵبەتە دژایەتی نیە لە نێوان ئایەتی پێشوودا: کە فەرموی ﴿و اذا ما غضبواهم يغفرون﴾ لەگەڵ ئەم ئایەتەدا، چونکە لێبوردن‌و چاو پۆشین دوو جۆرە:

١. عەفوو لێبوردەیی کاتێك ببێتە هۆکاری کوژاندنەوەی ئاشوب‌و ئارامبونەوەی رەق‌و کینەو ژێوان بوونەوەی تاوانکار لە تاوان، ئەم جۆرە عوفوو لێبوردنە پەسندەو خودا پیێ خۆشە.

٢. ئەگەر لێبوردن ببێتە هۆکاری ئەوە ستەمکار لە خۆی بایی ببیٚو زیاتر سوربیٚ لەسەر تاوانو ستەمکاری بەکەمزانینی گەلو نەتەوە، ئەمە تاوانەو ناپەسندە، کەوابیٚ کاتی وا هەیە عەفوو لێبوردن پەسندەو پێویستە خۆمانی پیٚ ئارایشت بدەین، جاری وایش هەیە نابیٚ نەرمی نیشان بدەین دەبیٚ سوربین لەسەر تۆڵە ستاندنەوە لەتاوانبارو عەفونەکردنی بەمەرجیٚ هێزی بە گژداچونەوەمان هەبیٚ.

لە سەرگورشتەی پێغەمبەرانو مێژووی ئیسلامی دا زۆر نمونە هەن، هەردوو هەڵوێستەکان رون دەکەنەوە. ئەوەتا حەزرەتی یوسف (ﷺ) براکانی ئەو ستەمەیان لیٚ کرد، کەچی : کە دوایی دەسەڵاتی پەیداکرد چاوپۆشی لیٚ کردن، وەکوو قورئان لێوەی دەگێڕێتەوە فەرمووی: ﴿لا تثریب علیکم الیوم، یغفر الله لکم﴾(یوسف:٩٢) لە کاتێك ناحەقییان لیٚ کردبوو دەشی توانی بە تەواوی تۆڵەیان لیٚ بکاتەوە بەلاّم عەفووی کردن، پێغەمبەر(ﷺ) وێڕای ئەوەی دانیشتوانی مەککە ئەزیەتیان دابوو، ئەوەندەیان تین بۆ هێنا ناچار بیٚ مەککە جیٚ بێڵیٚ، دەی کە دوایی مەککەی رزگار کرد هەمووی عەفوکردن.

هەشتا کەس ساڵی حودەیبییە پیلانیان داناو ویستیان پێغەمبەر(ﷺ) لەناو بەرن، بۆیان نەکراو پیلان سەری نەگرت. ئیتر پێغەمبەر(ﷺ) وێڕای ئەوەی دەسەڵاتی بەسەریاندا پەیدا کرد عەفوی کردن!

غەورەثی کوڕی (الحارث) پێغەمبەری بینی لە ژێر دارێك دا نوستووەو شمشێرەکەی بە دارەکەدا هەڵواسیوە شمشێری دەست دایە بۆ ئەوەی شەهیدی بکا پێغەمبەر(ﷺ) خەبەری بووەو، غەورەث وتی: کێ لە دەست من رزگارت دەکا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی خودا، ئیتر کابرا لەرزی‌و شمشێری لە دەست کەوتە خوار پێغەمبەر(ﷺ) شمشێری کەوتەوە دەست‌و بانگی هاوەڵەکانی کردو ڕوداوەکەی بۆ گێڕانەوە! ئەمجار عەفوی کرد.

بە کورتی عەفوکردن لەگەڵ توانادا ڕەوشتی بەرزو پیاوەتییە، ڕەوشتی پێغەمبەران‌و خۆشەویستانی خودایە، تۆڵە ستاندنەوە هەر ئەوەندەیە مەشروعە، ئەگینا خودا ئادەمیزادانی بۆ ئەنجامدانی هەڵنەناوە. پەروەدگار بە مەرجی داناوە: کە لە کاتی تۆڵەستاندنەوەدا زێدە ڕەوی نەکرێ‌و زیاد لە مافی خۆی نەستێنێتەوە دەفەرموێ: ﴿وجزاء سیئة سیئة مثلها﴾ تۆڵەی خراپە خراپەیە بە ئەندازەی خۆی، نابێ زیاد لە ئەندازە تۆڵە بستێنیتەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم﴾(البقرة:١٩٤) یان دەفەرموێ: ﴿وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به﴾(النحل:١٢٦) یان دەفەرموێ: ﴿ومن جاء بالسیئة فلا یجزی الا مثلها﴾(الانعام:١٦٠).

بە گوێرەی یاسای ئیسلام هەموو تاوانێکی مەدەنی یان جینایی دەبێ بە یەکسانی تۆڵەی وەربگێرێتەوە، بکوژی بە ئەنقەست دەکوژێتەوە بریندارکەر بریندار دەکرێتەوە، بە ئەندازەی تاوان تۆڵەی لێ

وەردەگێڕێتەوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿و لکم فی القصاص حیاة یا أولی الالباب﴾(البقرة:١٩٤) یان دەفەرموێ: ﴿و الجروح قصاص﴾ی (المائدة:٤٥).

جا هەرچەندە تۆڵە مەشروعە، پەروەدگار ئادەمیزادی هەڵناوە بۆ عەفوو لێبوردنو دەفەرموێ: ﴿فمن عفا وأصلح فأجره علی الله﴾ کەسێك ستەمکارو تاوانبار عەفوبکا، بە چاکەکاریو خۆشەویستی نێوان خۆیو دوژمنانی رێك بخاتەوە، ئەوە پاداشی لەسەر خودایە، خودا پاداشی باشی دەداتێ. هەروەکوو پێغەمبەر(ﷺ) لە فەرمودەیەك دا: کە موسلیمو ئەحمەدو ترمیذی ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: (و ما زاد الله عبدأ یعفو الاعزأ) چەندێك بەندە لێبوردەو عەفوو مەشرەب بێ خودا شکۆمەندی بۆ زیاد دەکا.

لە ئایەتێکی تردا: کە قورئان وەصفی تەقوا کاران دەکا، یەکێ لە رەوشتەکانیان رق خواردنەوەو چاو پۆشیکردنە وەکوو دەفەرموێ: ﴿الذین ینفقون فی السراء والضراء، والکاظمین الغیظ، والعافین عن الناس والله یحب المحسنین﴾(آل عمران:١٣٤) .

ئەمجار جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە: کە پێویستە لە کاتی تۆڵەستاندنەوەدا زێدەرەوی نەکرێو دەفەرموێ: ﴿انه لا یحب الظالمین﴾ خودا ستەمکارانی خۆش ناوێن، نە ئەوانەی سەرەتا دەست دەکەن بە تاوان، چ ئەوانەی لە تۆڵەستاندنەوەدا زێدەرەوی دەکەن!

﴿ولمن انتصر بعد ظلمه، فألئك ما عليهم من سـبيل﴾ بێگومـان کەسێك دەستدرێژی بکرێتە سەرو ستەمی لیٚ بکریٚو تۆڵە بکاتەوە هیچ تاوانێکی لەسەرنیەو گوناهی ناگاتیٚ، چونکە تۆڵە ستاندنەوەی بە حەق شتێکی مەشروعە، لە جینایاتی بە ئەنقەست دا بە قیصاص‌و لە جینایەتی هەڵەدا بە ضەمان‌و بژاردن‌و باربەها.

﴿انما السبيل على الذين يظلمون الناس، ويبغون فى الارض بغير الحق﴾ نەوەکوو تاوان‌و سزا هەیە ئیللا: کە هەیە لە سەر ئەوانەیە ستەم لە خەڵك دەکەن ، بەبیٚ هۆ ئەزیەتی مەردوم دەدەن، لە تۆڵەستاندنەوەدا زێدە رەوی دەکەن، دەستدرێژی دەکەنە سەر ماڵ‌و گیان‌و ناموس، مافی خەڵك پێشێل دەکەن، بوغرا دەبن‌و لوتبەرزی دەنوێنن، ستەمکاری دەکەنە پێشەو خەڵکی دەچەوسێنەوە.

﴿أولئك لهم عذاب أليم﴾ ئەوانە سزای توندیان بۆ ئامادەیە، تۆڵەی ستەمکاری‌و تاوانکارییان لیٚ دەسەندریٚ.

﴿ولمن صبر وغفر ان ذلك لمن عزم الامور﴾ واتە: وێڕای ئەوەی: کە تۆڵەستاندنەوەی عادلانە رەوایەو کەسیٚ پەیڕەوی بکا تاوانبار نابیٚ. بەلاّم کەسێك خۆیگریٚ لە سەر ئەزیەتی ستەمکاران‌و لە هەڵەی تاوانباران خۆش ببیٚ، بێگومان ئەو صەبرو خۆراگرییەکاری پەسندو رەوشتی بەرزو پیرۆزە پاداشی باشی لەسەر وەردەگرێتەوە.

حاڵ و وەزعی کافرەکان لەبەردەم دۆزەخ دا

وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن وَلِيٍّ مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾ وَتَرَىٰهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَٰشِعِينَ مِنَ ٱلذُّلِّ يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ ۗ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَآءَ يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

لەوەپێش باسی ئەوەی کرد: کە ئەوانەی ستەم لە خەڵك دەکەنو ئاشوبو ئاژاوە لە سەر زەوی بەرپا دەکەن عەزابی بەئێش دەیانگرێتە خۆی، ئەمجار لێرەدا حاڵو وەزعی کافرەکان لە بەردەم دۆزەخ دا دیاری دەکا. ئەو کاتەی ئەوان چاویان بە ئاگر دەکەوێ ئاواتە خوازی ئەوەن بگەڕێنەوە بۆ ژیانی دونیا بۆ ئەوەی تۆبە بکەنو کاری چاك ئەنجام بدەنو کە مردنو زیندو بوونەوە لە ئاگر رزگاریان بێ.

بەڵێ ئەو کاتەی چاویان بە دۆزەخ دەکەوێ دۆش دادەمێنن لە ئاستی دا زەلیلو ترساو حەبەساو رادەوەستن، دەزانن کە حسابیان بیتی‌یە، بۆ هەتا هەتایە لە دۆزەخ دا دەمێننەوە، کەس نیە بتوانێ یارمەتیان بدا.

دەفەرموێ: ﴿ومن يضلل الله فما له من ولي من بعده﴾ کەسێك خودا ریسوای بکا بە هۆی ئەوەوە کە گومڕای کردوە، چونکە ئامادە باشی بۆ ئیمانو کاری چاك تێدانەبوو، ئەوە ئەو کەسە سەری لێ شێواوەو کەس نیە بتوانێ سەرپەرشتی بکاو لە چورتم رزگاری بکا، شارەزایی بکا بۆ رێبازی سەربەرزی‌و هیدایەت. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ومن يضلل فلن تجد له ولياً وشداً﴾(الکهف:١٧) ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ: کە هیچ نیە لە بونەوەردا ببێتە جێ بەبێ ئیرادەوی خودا، هەموو شتێك بە ویستو مەشیئەتی پەروەدگار پەیدا دەبێ. ئەمە نیشانەی خودایەتی خودایە.

ئەمجار حاڵو وەزعی کافرەکان رون دەکاتەوەکە لە قیامەت دا دەکەونە چ تەنگانەو چورتمێکەوە، دەفەرموێ: ﴿وترى الظالمين لما رأو العذاب يقولون: هل الى مرد من سبيل﴾ تۆ دەبینی ئەی موحەممەد! ئەو کاتەی موشریکەکان ئاگری دۆزەخ دەبینن، لێیان عەیانە: کە ئەوە شوێنو جێگایانەو بۆ ئەوان ئامادە کراوە، پەشیمانی حاصلێ دەکەن، ئاواتە خوازی ئەوەن بە هەر شێوەیەك بێ بگەڕێندرێنەوە بۆ ژیانی دونیا، بە ئاشکرا دەڵێن : ئەرێ هیچ رێگایەك هەیە ئێمە بگەڕێ ینەوە بۆ ژیانی

جیهان؟ کەس هەیە یارمەتیەکمان بدا، قسەیەکی خێرمان بۆ بکا؟!
هەڵبەتە وەلاّمی پرسیاریان ئەگەر بشدرێتەوە هەر نا ئومێد کردنەو
ریسوا کردنە، چونکە لە فەرزی محاڵ دا ئەگەر بیشیان هێننەوە ژیانی
دونیا دەست دەکەنەوە بە کوفرو بێدینی. وەکوو لە ئایەتێکی تردا
دەفەرموێ: ﴿ولو ترى اذوقفوا على النار، فقالوا ياليتنا نرد ولا نكذب
بأيات ربنا ونكون من المحسنين، بل بدالهم سيئات ما كانوا يخفون
من قبل ولو ردوا لعادوا لمانهوا عنه وانهم لكاذبون﴾(الانعام٢٧-٢٨) ئەوانە
بە سروشت کافرو بێ باوەڕن، ئەگەر بەچاوی خۆیان رۆژی قیامەت
ببینن، ئاگری دۆزەخ‌و دیمەنە سامناکەکانی ببینن ئەو جار بیانگێڕنەوە
بۆ دونیا ئیتر دەست دەکەنەوە بە کردەوەی ناپەسەندو دەچنەوە سەر
بیرباوەڕی پوچیان!!

﴿وتراهم يعرضون عليها خاشعين من الذل، ينظرون من طرف
خفي﴾ تۆ دەبینی ئەی پێغەمبەر ئەو کافرە سەر رەقانەی دونیا، رۆژی
قیامەت بە سەر ئاگردا را دەنوێنرێن، ئاگریان نیشان دەدرێ، ترسیان لێ
دەنیشێ بە دزیەوە بە تیلەی چاو سەیری دۆزەخ دەکەن، لە ترسان‌و لە
هەیبەت‌و سامی دیمەنەکە ناوێرن پڕ بە چاو سەیرکەن.

بە پێچەوانەوە خاوەن باوەڕان لەو کاتە دا سەر بەرزو دڵخۆشن،
تانوت لە بێ باوەڕان دەدەن، سەرگەرمی قسەو گفت‌و گۆن، دەفەرموێ:
﴿و قال الذين أمنوا: ان الخاسرين الذين خسروا أنفسهم وأهليهم يوم

القیامة﴾ موسوڵمانان کە کافرەکان بەو حاڵە دەبینن دەبیژن: بێگومان خەسارەتمەندی تەواوو بەفتارچوو ئەوانەن: کە خۆیانو ماڵو منداڵیان فەوتاندوە، خۆیانو شوێنکەوتوانیان والێ کردوە شیاوی دۆزەخ بن، ئەم مانایە کاتێك وێ چووە کە (یوم القیامة) پەیوەست بێ بە (قال :...) وە بەلاّم ئەگەر پەیوەست بێ بە (خسروا) وە ئەو کاتە گوفتو گۆ کردنی موسوڵمانەکان دەبێ لە دونیادا بوبێ بەلاّم مانای یەکەم وێچوترە.

خەسارەتمەندی خۆیان ئاشکرایە، ئەوەتا بوونە دۆزەخێ بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوەو هیوای رزگار بونیان نیە، خەسارەتمەندی ماڵو خێزانیشیان ئەوەیە: کە ئەوانیش لەگەڵیان دان لە دۆزەخ دا هیچ سودێکیان لێ نابینن، خۆ ئەگەر خێزانو منداڵیان بەهەشتی بن دوبارە چ سودێك بە وان ناگەیەنن: کە وابێ لە هەموو حاڵێك دا ئەوان هاوەڵو خێزانو منداڵی خۆیان لە دەست داوە.

﴿الا ان الظالمین فی عذاب مقیم﴾ هۆشیار ببنەوە، باش بزانن: کە ستەمکاران لە عەزابی بەردەوام دا بۆ هەتا هەتایە دەمێننەوە. ئەم رستەیە دەگونجێ کەلامی تەواوکەری قسەکەی موسوڵمانان بێ. دەشگونجێ کەلامی خودابێو پشتگیری قسەی ئیماندارەکان بکا.

﴿و ما کان لهم من أولیاء ینصرونهم من دون الله﴾ ئەو کافرە ماڵوێرانو بەدبەختانە جگە لە خودا یارمەتیدەرێکیان نیە فریایان بکەوێ لە عەزابی خودا رزگاریان بکا!

﴿ومن يضلل الله فما له من سبيل﴾ کەسێك ڕێگای هیدایەتی لێ بڕێ ئیمان نەهێنێ، بە سروشت کافروبێ بڕوابێ ئیتر ڕێگای سەرفرازی نادۆزێتەوە، کارێك ناکا بەرەو بەهەشت بچێ، شیاوی عەزابی سەخت دەبێ بە دەستی خۆی مالّی خۆی وێران کردوە.

بە پیرەوە هاتنی بانگەوازی خودا

ٱسۡتَجِيبُواْ لِرَبِّكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِۚ مَا لَكُم مِّن مَّلۡجَإٖ يَوۡمَئِذٖ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٖ ﴿٤٧﴾ فَإِنۡ أَعۡرَضُواْ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظًاۖ إِنۡ عَلَيۡكَ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُۗ وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِنَّا رَحۡمَةٗ فَرِحَ بِهَاۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةُۢ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡ فَإِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ كَفُورٞ ﴿٤٨﴾ لِّلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثٗا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوۡ يُزَوِّجُهُمۡ ذُكۡرَانٗا وَإِنَٰثٗاۖ وَيَجۡعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًاۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٞ قَدِيرٞ ﴿٥٠﴾

لەوە پێش وادەی بە موسوڵمانان داو هەڕەشەی لە کافرەکان کرد، وەزعو حاڵی ستەمکارانی رونکردەوە، ئەمجار لە ژێر تارمایی ئەو دیمەنە سامناکەدا کە چاوەڕوانی ستەمکارانە خیتابی ئاڕاستە کردن بۆ ئەوەی واز لە کوفرو سەررەقی خۆیان بێنن، بە پیر بانگەوازی پەروەدگارەوە بێن پێش ئەوەی بە ناگە هانی ئەو ئاکامە ترسناکە یەخەیان بگریو کەلێنی رزگاریان بونیان نەبێ، بە پێغەمبەریش رادەگەیەنێ" کە هەر راگەیاندنی پەیامی لە ئەستۆیە. ئەگەر ئەوان هەرنەهاتنە سەر ڕێو پەیامەکەتیان قبوڵ نەبوو ئیتر وازیان لێ بێنەو تۆ بەر پرسیار نیت لە ئیمان هێنان. دەفەرموێ: ﴿استجیبوا لربکم من قبل ان یأتی یوم لامرد له من الله﴾ وەلامی بانگەوازی خودای خۆتان بدەنەوە ئیمان بهێنن، بڕوا بە تاكو تەنهایی خودا وبە راستی پێغەمبەرو رابوونی قیامەت بکەن، شوێن پەیامی پێغەمبەر(ﷺ) بکەون، پێش ئەوەی لە نکاو رۆژی قیامەت پەیداببیو کەس نەیگێڕێتەوە، تەنانەت خوداش نایگێڕێتەوە چونکە خۆی بڕیاری هاتنی دەداو خۆی هەڵیدەسێنێ.

﴿ما لکم من ملجأ یومئذ ومالکم من نکیر﴾ نیە بۆ ئێوە هیچ دەرەتانو پەنایەك هانای بۆ بەرن، کەس نیە بتوانێ ناڕەزایی دەر ببڕێ، دەربارەی عەزابدانتان، ناتوانن ئینکاری هیچ تاوانێك بکەن کە ئەنجامتان داوە. هەرچی کردوتانە لای خودا نمایانەو لە نامەی عەمەل دا تۆمارەو فریشتە شایەتە بەسەرتانەوە، ئەندامی جەستەی خۆشتان شایەتیتان لێ دەدا!

﴿فان أعرضوا، فما أرسلناك عليهم حفيظاً، ان عليك الا البلاغ﴾
ئەگەر موشریکەکان هەر سوربوون لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان، بە پیر بانگەوازی یەکەتەوە نەهاتن گوێیان بە پەیامەکەت نەدا، ئەوە خۆت دڵگیر مەکە، خۆیان بەرپرسیارن، ئێمە تۆمان ناردووە پەیامی خودایان پێ رابگەیەنێ، نەك چاودێرو ژمێریاری کارو کردەوەیان بی

حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ بکەی، ئەوە ئەرکی سەرشانی تۆ نیە، تۆ لێ ی بەرپرس نیت. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ليس عليك هداهم ولكن الله يهدي من يشاء﴾(البقرة:٢٧٢) یان دەفەرموێ: ﴿فانما عليك البلاغ وعلينا الحساب﴾ یان دەفەرموێ: ﴿لست عليهم بمسيطر﴾(الغاشية:٢٢) ئەم ئایەتانە هەموویان بۆ تەسەللا دانەوەی پێغەمبەرە(ﷺ) هەروەها بۆ هەموو بانگخوازانی ئیسلامە: کە ئەوانیش چاو لە پێشەوایان بکەن، بانگەوازی خۆیان بکەن گوێ بەوە نەدەن خەڵك بە گوێیان دەکەن یان نا، هیدایەتو کاریگەری بانگەوازیکرنەکەیان بە دەست خودایە!

ئەمجار پەردە لە سەر سروشتی ئەو ئادەمیزادە سەر رەقە سەر پێچیکارە لادەداو حەقیقەتی رون دەکاتەوە: ئەو ئادەمیزادەی بە دەستی خۆی خۆی دەخاتە ناو تەنگژەو عەزابو سەر ئێشەوە، خۆشی بۆ راناگیرێ!!

بە نازو نیعمەت لە خۆبایی دەبێ، بە بەلاّو ناخۆشی دەکەوێتە هاوارو بەرامبەر بە خودا سنوربەزێنی دەکا.

دەفەرموێ: ﴿و انا اذا أذقنا الانسان منا رحمة فرح بها، وان تصبهم سيئة بما قدمت أيديهم، فان الانسان كفور﴾ واتە: ئێمە ئەگەر لە لوطف‌و ئیحسانی خۆمانەوە نازو نیعمەت بە ئادەمیزاد دەبەخشین ساماندارو لەش ساغ‌و بێ ترس بێ، لە ناو نازو نیعمەتی ئێمەدا بە تەندروستی‌و ئارامی ژیان بەسەر بەرێ کەیف خۆش‌و تەڕدەماغە، شا بەسەپانی خۆی نازانێ‌و لە خۆ بایی دەبێ، خۆ ئەگەر بە هۆی کردەوەی نا پەسندی خۆی توشی چورتمێکی بکەین، هەژاری‌و گرانی‌و نەخۆشی‌و ترسیان توش بێ، ئیتر دەست دەکا بە ناشکوری کردن‌و نازو نیعمەتی لەوەپێشی لە بیر دەچێتەوە کوفرانی نیعمەتەکانی خودا دەکا! ئەوە سروشتی ئادەمیزادە، بێ چلێدانەو سپلەو پێنە زانە، لە خۆشی دا لە خۆی بایی دەبێ، بە ناخۆشی هیوا بڕاو دەبێ‌و کوفرو ناشکوری دەکا.

ئەم دیاردەیە بە زۆری لە ئافرەتانەوە دیاری دەدا، ئەوان بێ چلێدانە ترو تەنگەتیزەترن، فەرمودەیەکی پێغەمبەر(ﷺ) هەیە، موسلیم‌و ئیبنو ماجە لە عەبدوڵلاّی کوڕی عومەرەوە ریوایەتیان کردوە، فەرموویەتی: (يا معشر النساء تصدقن فانى رأيتكن اكثر أهل النار، فقالت امرأة ولم يا رسول الله؟ فقال (ص) لأنكن تكثرن الشكاية وتكفرن العشير — الزوج — لو أحسنت الى احداهن الدهر، ثم تركت يوما قالن: ما رأيت منك خيراً قط)

ئەی پێڕی ئافرەتان: چاکە کاربن، دەستو دڵ فراوان بن، ئەمن لە شەوی ئیسرا دا کە دۆزەخم بینی زۆر ترینی دۆزخیەکان ئافرەت بوون، ئافرەتێك وتی: ئەوە بۆچی وایە ئەی پێغەمبەری خودا؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: چونکە ئێوەی ئافرەت زۆر بە بەش‌و باری خۆتان نارازین، بەرامبەر مێردەکانتان سپڵەن، ئەگەر مێرد بە درێژیی تەمەنی خزمەتی ژنەکەی بکاو بۆی باش بێ، رۆژێك لە رۆژان وەکوو پێویست نەهاتە پێشەوە، یەکسەر پێ ی دەڵێ: من لە ژیانما چاکەیەکم لە تۆ نەدیوە!!

موسوڵمانی صالح‌و راستاڵ ئەوەیە: کە پێغەمبەر(ﷺ) لە فەرموودەیەکی دا: کە موسلیم‌و ئەحمەد لە صوهەیبەوە ریوایەتیان کردوە : دەفەرموێ: موسوڵمان هەموو کارێکی مایەی خێرو پاداشەبۆی، ئەگەر توشی بەلاو ناخۆشی بوو خۆ گروپشوو درێژە، ئەمەش دەبێتە خێر بۆی، ئەم بەهرەیە هەر بۆ موسوڵمانە، ئەگەر توشی خۆشی بوو سوپاسگوزارەو دەبێتە خێر بۆی، ئەم بەهرەیە هەر بۆ موسوڵمانە! ئەمجار پەروەدگار ئادەمیزاد دەترسێنێ لەوە: کە بە دونیا لە خۆی بایی ببێ، چونکە هەموو شتێك لە بونەوەر دا هی خودایە، بوون و نەبوونی بە دەست پەروەدگار ە دەفەرموێ: ﴿لله ملك السموات والأرض﴾ پەروەدگار بە دیهێنەری ئاسمانەکان‌و زەوییە، خاوەن‌و هەڵسوڕینەریانە، چۆنی بوێ ئاوا رەدامیان دێنێ، ئەوی بیەوێ ببێ دەبێ، ئەوی حەزبکا نەبێ هەرگیز نابێ، هەرچی ببەخشێ کەس نیە مەنعی بکا، هەرچی بگرێتەوە کەس نیە بتوانێ بیدا.

دەفەرموێ: ﴿يخلق ما يشاء، يهب لمن يشاء اناثاً ويهب لمن يشاء الذكور أويزوجهم ذكراناً واناثاو يجعل من يشاء عقيماً، انه عليم قدير﴾ پەروەدگار هەرچی بیەوێ بیهێنێتەدی لە ماڵو لە منداڵ دروستی دەکاو دەیهێنێتە کایەوە، لەروانگەی ئەم دەسەڵاتە رەهایەوە بەویستی خۆی بۆ هەندێ کەس تەنها کچ دەبەخشێ، بۆ هەندێ کەسیش تەنها کوڕ دەبەخشێ، بۆ هەندێکیش کچو کوڕ دەدا، هی وایش هەیە وەجاخکوێرەو منداڵی ناداتێ، بە گوێرەی حیکمەتو دانایی خۆی ئەم تەقسیمو دابەشکردنە ئەنجام دەدا، هەرکەسەو بەشی خۆی دەداتێ، ئەوەی پێ ی دەبەخشێ شیاوی خۆیەتیو لە بەرژەوەندی یەتی لە حیکمەتو دانایی خوداوە سەرچاوەی گرتوە، ئایەتەکە گشتی یەو هەموو کەس دەگرێتەوە، بە درێژایی مێژووی ئادەمیزاد بۆ هەموو کاتو شوێنێکەو مەبەست ئەوەیە هەموو شتێك بە قودرەتی خودا دێتە جێو چۆنی بوێ ئاوا پەیدایە.

جۆرەکانی وەحیی و نیگای خودا بۆ پێغەمبەرانی

﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحۡيًا أَوۡ مِن وَرَآيِٕ حِجَابٍ أَوۡ يُرۡسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذۡنِهِۦ مَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

دوای بەیانکردنی دەسەلاْتو حیکمەتو زانیاری خوداو رانواندنی دیاردەی خودایەتی، ئەمجار لە کۆتایی سورەتەکەدا دەگەڕێتەوە بۆ رونکردنەوەی ئەو حەقیقەتەی: کە سورەتەکە لە تەوەری دا دەسوڕێتەوە، حەقیقەتی نیگاو پێغەمبەرێتی شی دەکاتەوە، شێوەی ئەو پەیوەندییە رون دەکاتەوە: کە لە نێوان خوداو بەندە هەڵبژاردەکانی دا روی داوەو رودەدا، بە تایبەتی جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە : کە نیگاو سروش لە خوداوە بە چەند شێوەیەك بۆ پێغەمبەری ئیسلام هاتووە، دەفەرموێ: ﴿وما كان لبشر أن يكلفه الله الا وحياً أو من وراء حجاب أو يرسل رسولا فيوحي بأذنه ما يشاء انه عليم حكيم﴾ بۆ هیچ ئادەمیزادێك دەستە بەر نابێ: کە قسە لەگەڵ پەروەدگار بکا، مەگەر لە رێگەی نیگاوە یان بە بیستنی پەیام لە دوا پەردەوە، یان بە هۆی فریشتەوە، پەیوەندی نێوان خوداو بەندە هەڵبژاردەکانی بەم سێ جۆرە دەبێو بەس!

بوخاری لە صەحیحەکەی دا لـە خـاتو عـائیـشەوە ریوایـەت دەکـا، دەفەرموێ: حاریثی کوڕی هیشام پرسـیاری لـە پێغەمبـەر(ﷺ) کـرد، وتی: ئـەی پێغەمبـەری خـودا ! ئـەوە بـە چ شـێوەیەك نیگـات بـۆ دێ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی جاری وا هەیە نیگام بۆ دێ بە شـێوەی زڕەی جەرەس، ئەمەم زۆر لە سەر گران بوو، جـاری وایـش دەبـێ فریـشتە لـە شێوەی پیاوێك دا دێتە لام‌و قـسەم لەگـەڵ دەکـاو تێـی دەگـەم، خـاتوو عائیشە دەفەرموێ: بە چاوی خۆم دیتم پێغەمبەر(ﷺ) نیگای بۆ هات رۆژەکـە زۆر سـارد بـوو، ناوچـەوانی ئـارەقی لێ دەچـۆڕایەوە. ئـەمجار پـەروەدگار لێکـچوونی نیگـاو سـروش بـۆ پێغەمبـەران دیـاری دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿و کذلك أوحینا الیك روحاً من أمرنا﴾ ئـەی موحەممـەد! وەکوو چۆن نیگامـان بۆ پێغەمبەرانی پێشوو کردوە، بەو جۆرەش قورئانمان بۆ ناردوە، قورئان ئەمری خودایە، لە خوداوەیەو گیانـە بـۆ ئـادەمیزاد، چونکە هۆی هیدایەتە، کوفر دەمرێنێ‌و گیان دەخاتە دلانەوە، نـازڵبونی قورئان یەکالا کەرەوە بوو لە نێوان حەق‌و بەتاڵ دا. بەختەوەرانی وە ئاگا هێناو لـە خەوی غـەفڵەت راستی کردنەوە، ژیاری پێشکەوتووی بۆ دروست کردن!

﴿وما کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان، ولکن جعلناه نوراً نهدی به نشاء من عبادنا﴾ ئەتۆ ئەی پێغەمبەر پێش ئەوەی نیگات بۆ بنێـرین نەتدەزانی قورئان چیەو ئیمان چیە (واتـە: نەتـدەزانی قـانون‌و نیظـامـی ئیسلامی چیەو چی نیە، چونکە هەموو پێغەمبەران پـێش (وحـی) یـش ئیمانیان هەیە). وەلێ ئێمە نیگامـان بۆ کردوی‌و ئەم قورئانەی : کە بـە

نیگا بۆمان ناردوی نورو روناکییە، کەسیٚ بمانەویٚ بەختەوەری بکەین بەم قورئانە هیدایەتی دەدەین لە نەفامیو نەزانیو گومڕایی رزگاری دەکەین، دەیخەینە سەر رێبازی هیدایەتو زانیاری، دڵی مردوی زیندو دەکەینەوە ویژدانی نووستوی وە ئاگا دێنن، ئاکاری مرۆڤانەی تێدا دەخولقێنین! وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿یا أیها الناس قدجاءتکم موعظة من ربکم وشفاء لما فی الصدور وهدی ورحمة للمؤمنین﴾(یونس:٥٧)

ئایەتەکەی ئێرە دەق ئەوە دەگەیەنیٚ: کە هیچ ئادەمیزادیٚ بۆی نیە: کە راستەوخۆ قسە لەگەڵ خودا بکا، تەنانەت لە خاتوعائیشەوە ریوایەتیٚ کراوە: فەرموویەتی: هەر کەسیٚ پیٚ ی وابیٚ: کە موحەممەد بە چاوی سەری خودای بینیوە، ئەوە بێگومان بوختانێکی گەورەی لە سەر خودا هەڵبەستووە. تەنانەت حەزرەتی موسا: کە داوای دیتنی خودای کرد بە (لن ترانی) وەڵامی دایەوە.

﴿وانك لتهدی الی صرط مستقیم، صراط الله الذی له مافی السموات وما فی الأرض﴾ بێگومان تۆ ئەی موحەممەد! بەم قورئانە: کە بەرنامەی ئیسلامە هیدایەتی ئادەمیزاد دەدەی بۆ رێبازی خودا پەسندو حەقو راستی، ئادەمیزاد فێری مەنهەجو پەیڕەوو پرۆگرامێك دەکەی خودا نازڵی کردوە، خودا فەرمانی کردوە بە شوێنکەوتنی رێبازی ئیسلام رێبازی هەڵبژێراو لە لایەن خودایەك: کە خاوەنی ئاسمانەکانو زەوی یە، بەدیهێناون چاو دێرو هەڵسوڕێنەریانە، خۆی لە بونەوەردا فرمانڕوای موطلەقەو کەس نیە بتوانیٚ بڕیاری ئەو هەڵبوەشێنێتەوە!

﴿الا الى الله تصير الأمور﴾ ئەی خەڵکینە ئاگادار ببنەوە هەموو کارو بارێك، سەرەنجامی هەموو هەڵوێستو کردەوەیەك بۆ لای خودا دەگەڕێتەوە، ڕۆژی قیامەت بە عەداڵەت حیسابو لێکۆڵینەوە ئەنجام دەدا، بە حەقو ڕاستی کێشەکان یەکالا دەکاتەوە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الزخرف)

ئەم سوڕەتە ناوی سورەتی زوخرفە چونکە وەصفی بڕێ دیاردەی ژیانی دونیای تێدایە، باسی زێڕو خانووبەرەو ناو ماڵو دیاردەی ڕازانەوەو جوانی ژیانی جیهانی بڕاوە دەکا، لەگەڵ ژیانی قیامەت دا بەرامبەری دەکاو پێکیان دەگرێ: وەکوو لە ئایەتی (٣٤-٣٥)دا دەفەرموێ: ﴿و لبيوتهم أبواباً وسرراً عليها يتكئون وزخرفاً، وان كل ذلك لما متاع الحياة الدنيا، والاخرة خير وأبقى﴾.

پەیوەندی ئەم سورەتە بە سورەتی (الشورى) لە دو لاوەیە:

١. سەرەتای ئەم سورەتە دەشوبهێتە سەرەتاو کۆتایی سورەتی پێشوو: کەلە هەر سێك شوێن دا باسی قورئانی پیرۆزو سەرچاوەی نیگاو سروش هەیە.

٢. لە هەردو سورەتەکەدا لێکچونێکی تەواو هەیە لە بارەی ئاراستەکردنی بەڵگەی جۆراو جۆر لە سەر هەبوونی خوداو تاكو تەنهایی زاتی پاکیو باسی قیامەتو روداوەکانی، هەروەها ئەو چورتمو ناخۆشیەی تووشی کافرەکان دەبێ. ئەمجار بەراورد کردنیان بە حاڵو وەزعی موسوڵمانان.. ناوەرۆکی سورەتەکە وەکوو هەموو سورەتە مەککیەکانی تر لە تەوەری چاندنو چەسپاندنی بنەمای بیروباوەڕی ئیسلامی دا دەخولێتەوە: کە بریتیە لە ئیمان بە خوداو بە پێغەمبەرایەتیو بە زیندوبوونەوەی رۆژی قیامەت.

سەرەتا ئەوە رون دەکاتەوە: کە سەرچاوەی قورئان نیگاو سروشی خودایی یە وبە زمانی عەرەبی نازڵ بووە، خودا کردویەتی بە موعجیزەی حەزرەتی موحەممەدو تا رۆژی قیامەت ئەم موعجیزە بەرداوامەو کاریگەری خۆی هەیە، هەڕەشەو ئینذارە بۆ قورەیشەکانو هەموو ئەوانەی بڕوا بە تاكو تەنهایی خودا ناکەنو حەزرەتی موحەممەد بە پێغەمبەر نازانن و بڕوایان بە زیندو بوونەوە نیە. بە دونیاوە هەڵو گیربوونو قیامەتیان بە خەیاڵ دا نیە.

ئەمجار بەڵگەی گورچکبڕو بە هێز دێنێتەوە لە سەر هەبوونی خوداو تاكو تەنهایی زاتی پاکی، دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی دەکاتە بەڵگە لە سەرتاكو تەنهایی خوداو دەسەڵاتی رەهای، هەروا دروستکردنی زەویو رامکردنی بە شێوەیەك: کە گونجاوبێ بۆ تێدا ژیان، ئاوو هەوای

گونجاوی، حەجمو جوڵەی لەباری، هەبوونی ساراو شیوو دۆڵو کێوی بەرزو سەرکەشی تێدا، دروستکردنی نێرومێ لە هەموو صنفو جۆرێك، ئەم نیشانانەو جۆرەها نیشانەی تر کەلە هەژمار نایەن وهەموویان بەڵگەن لە سەر هەبوونی خودایەکی تاكو تەنهاو خاوەن دەسەڵاتی رەهاو زانیاری بەرفراوان.

عەرەبەکان بڕوایان بە هەبوونی خودا هەبوو، پێیان وابوو: کە خودا بە دیهێنەری ئاسمانەکانو زەوییە، وەلێ ئەم باوەڕەیان تێکەڵاو بە بتپەرستیو ئەستێرە پەرستیو فریشتە پەرستی کردبوو، تەنانەت پێیان وابوو فریشتەکان کچی خودان، ئەم بیرو باوەرە فاسیدانەیان لاسایی کردنەوەی کوێرانەی باوكو باپیرانیان بوو، قورئان هەڵەی بۆ راستکردنەوە، هەڕەشەی جۆراو جۆری لێ کردنو ترساندنی لە عەزابی بەشیددەت.. ئەگەر چیرۆکی هەندێ لە پێغەمبەرانی گێڕانەوە بۆ ئەوەی پەندو ئامۆژگارییان لێ وەرگیرێ، بە شوێن سەر گورشتەی ئیبراهیم دا شوبهەو گومانی موشریکەکانی مەککەی رەتکردەوە، بڕوبیانووی پوچاندنەوە، موشریکەکان پێشنیاری ئەوەیان دەکرد: کە دەبێ نیگاو سروش بۆ کەسێك بێ خاوەن پلەو پایەو ماڵو سامان بێ. دەیانگوت دەبێ نیگا بۆ یەکێك لە گەورە پیاوی مەککەو طائیف بێ. خودا رەددی دانەوە فەرمووی تەرازوی هەڵبژاردن بۆ پێغەمبەرێتی رەوشتی بەرزو بەهرەو ئەدەبە، ماڵ وسامانو بەها مادییەکان نیە. ناردنی قورئان رێزو شەرەفە بۆ پێغەمبەرو نەتەوەکەی.

ئەمجار کۆتایی سورەتە دێنێ بە نمایشکردنی نازو نیعمەتی بەهەشت: کە خودا ئامادەی کردوە بۆ خاوەن باوەڕان ئەمجار هەندێ روداوی قیامەت رادەنوێنێ کە حاڵو وەزعی کافرەکانی تێدا رونکردۆتەوە.

ئەوەش رادەگەیەنێ: کە ئەو موشریکانە ئیمان ناهێننو پێویست ناکا پێغەمبەر(ﷺ) کۆلیان پێوە هەڵگرێو بە ئیمان نەهێنانیان دڵگیر بێ.

قورئان کەلامی خودایە و بەزمانی عەرەبی نازڵ بووە

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُۥ فِىٓ أُمِّ ٱلْكِتَٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِىٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ ٱلذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِىٍّ فِى ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِىٍّ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ

﴿حم﴾ مانای ئەم جۆرە پیتە پچرپچڕانە لەوە پێش چەند جارێك قسەمان لێ کردوە. باسکردنی دوبارە کردنەوەی پێشووە.

﴿والکتاب المبین﴾ سوێندم بە قورئان: کە کەلامێکی بێ پێچو پەناو مانا رونو ئاشکرایە، وشەی شیرینو رستەی رەوانن، رێگای هیدایەت رون دەکاتەوە دەرمانی دەردی دڵە نەخۆشەکانە،کەتەلۆکی بوونەوەرەو بەرنامەی ژیانی بەختەوەریو سەرفرازی یە، هەرچی پێویست بێ بۆ دونیاو قیامەت تێ یدا نمایش کراوە. هەر کەسێ شوێنی بکەوێ بە مراز گەیشتووە.

﴿انا جعلناه قرأناً عربیاً لعکم تعقلون﴾ ئێمە ئەم قورئانەمان نازڵ کردوە بە زمانی عەرەبی، کە زمانێکی فەصیحو گونجاوە بۆ قسە پێکردن، زمانێکە قاعیدەو یاسای رەسای خۆی هەیە، هەموو وشەیەکی کێشو یاسای خۆی هەیە، بۆ ئەوەی سەرەتا عەرەبەکان لێ ی حالّی بنو وەری بگرن، ئەمجار بە هەر چوار لای جیهاندا بلاّو بێتەوە بۆیە بەزمانی عەرەبی ناردومانە بۆ ئەوەی ئێوەی عەرەب تێی بگەن.

ئایەتەکە وەلامی سوێندی ﴿والکتاب المبین﴾ە ئەم جۆرە سوێند خواردنەش لە زمانی عەرەبی دا بە سوێندی بەدیعو رازاوەو جوان حسێب دەکرێ کە سوێند پێ خوراوو سوێند لەسەر خوراو یەك بابەت بن.

﴿و انه فی ام الکتاب لدینا لعلي حکیم﴾ ئەم قورئانەی بۆ ئێوە نێردراوە لە لەوحولمەحفوظ دا لای خۆمان رێزو نرخی خۆی هەیە،بەلاغەتو رەوانی خۆی هەیە، بە پاكو خاوێنی نەبێ نابێ دەستی

بکرێتیێ ڕێك‌و پێك‌و موحکەم‌و دامەزراوە بە هیچ شتێك هەڵناوەشێتەوە، قورئانی پیرۆز هۆکاری هیدایەتە، دەیسا پێویستە ئێوەش چی زووە بیکەنە مەنهەجی ژیانی خۆتان‌و پابەندی فەرمان‌و جڵەوگیریەکانی بن،

﴿أفنضرب عنكم الذكر صفحاً أن كنتم قوماً مسرفين؟﴾ ئایا پێتان وایە ئێمە هێندە بێ ڕەحم‌و بێ بەزەییبین وازتان لێ دێنین‌و ئێوە ئاگادار ناکەینەوە؟ ئایا پێتان وایە هەر لەبەر ئەوەی گەل‌و نەتەوەیەکی سەر ڕەق‌و ڕۆچوون لە خراپەکاری دا ئێمە قورئانتان بۆ نانێرین‌و هەڕەشەتان لێ ناکەین؟ نانا وامەزانن ئێمە لە ڕوانگەی ڕەحمەت‌و فەضل‌و چاکەکاری خۆمانەوە فەرامۆشتان ناکەین‌و بانگەوازیتان ئاراستە دەکەین، هەڵتان دەنێین بۆ ئیمانهێنان‌و خودا پەرستی، قورئانتان بۆ نازڵ دەکەین‌و بەڵگەو نیشانەتان لە سەر ڕاست دەکەینەوە.

ناردنی پێغەمبەران‌و بانگەوازیکردنی ئادەمیزاد بۆ ئیمانهێنان‌و شوێنکەوتنی پەیامی حەق، داب‌و نەریتێکی کۆنی ئێمەیە

﴿وكم أرسلنا من نبي في الأولين﴾ چەند پێغەمبەرو فرستادەمان لەگەڵ‌و نەتەوەکانی ڕابوردو ناردون‌و بە درۆ خرانەوە. بۆ هەموو گەڵ‌و نەتەوەیەك پێغەمبەرمان بە زمانی خۆیان ناردووە، بانگەوازییان کردون‌و گەلەکان پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستونەتەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: (و ما يأتيهم من نبي الا كانوا به يستهزئون) کەوابێ بە درۆ خستنەوەی پێغەمبەران داب‌و نەریتێکی کۆنینەی گەڵ‌و نەتەوەکانی

رابردووە، هەموو پێغەمبەرێك وەكوو تۆ ئەی موحەممەد بە درۆ خراوەتەوە، وەكوو تۆ بەدەست گەلو نەتەوەكەیەوە ئەزیەتو نارەحەتی چەشتووە.

﴿فأهلكنا أشد منهم بطشاً ومضى مثل الأولين﴾ گەلو نەتەوەی امان تێكشكاندوە زۆر لە قورەیشیەكان بەهێزو تواناتربوون، لەوە پێش لە قورئان دا زۆر سەرگورشتەو بەسەر بردەی گەل ونەتەوە پێشینەكانمان بۆ گێڕاوێتەوە. دەزانی دابو نەریتی ئێمە لەگەڵ سەرپێچیكاران دا چۆنەو چۆن بووە! كەوابێ گەلەكەت بترسێنە لەوەی وەكوو گەل ونەتەوە رابوردوەكانیان لێ نەیە، ئەوەی بە سەر ئەوان هات بە سەر ئەمانیش نەیە. چونكە عادەتی خودا گۆڕانی بەسەردانایە. چی بڕیارداوەو تەقدیری كردوە، هەر ئەوە دێتە كایە.

دروستكردەی پەروەدگارو هەندێ نیعمەتەكانی

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَٱلَّذِى نَزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا

كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْفُلْكِ وَٱلْأَنْعَٰمِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُۥا عَلَىٰ ظُهُورِهِۦ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا ٱسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

بیروباوەڕی بتپەرستەکان جێگای سەرسوڕمانە، ئەوانە دانیان دەنا بە هەبوونی خودادا، بەوەش: کە بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی هەر خودایە، کەچی ئاکامی ئەم دان پیانانەی خۆیان دەسەلماند، بڕوایان بەتاكو تەنهایی خودا نەبوو، هەوەڵیان بۆ دادەنا. پێچەوانەی سروشتو واقیع دەجولانەوە،

عەرەبەکان پاشماوەی ئاینی حەنیفیەی کۆنیان بۆ مابووەوە، هەندێ بیرو باوەڕی تێکەڵو پێکەڵ بە ئایینی حەزرەتی ئیبراهیمیان پەیڕەو دەکرد، بەڵام هێندە بە شێواوی گۆڕدراوی بە کاریان دەهێناو ئەوەندە چیرۆکە کۆنو ئەفسانەی تێکەلاوبوبوو، بە حاڵ بۆنی ئایینی ئاسمانی لێ دەهات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا هەندێ لایەنی ئیجابی تێدا مابوونەوە: کە لەگەڵ فیطرەت دا یەك دەکەوتنەوە. هەر لەم روانگەیەوە پێیان وابوو: کە بە دیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی خودای تاك وتەنهایە، دەیانزانی کە ئەم

بونەوەرە بە دیهێنەرێك هێناویەتە وجود، ئەویش ناوی (الله) یە، کەچی لە واقیع دا پابەندی ئەو داخوازییە سروشتی یەی بیروباوەڕەکەیان نەبوون، یەکتاپەرست نەبوون، لە جیاتی خودا بتیان دەپەرست، بڕوایان وابوو ئەو بتانە لای خودا شەفاعەتیان بۆ دەکەن، بە تەواوی سەریان لێ شێوابوو، لە ئایینی سروشتی لایان دابوو.

دەفەرموێ: ﴿ولئن سألتهم: من خلق السموات والارض؟ ليقولن خلقهن العزيز العليم﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ئەگەر پرسیار لەو موشریکە سەر رەقانە بکەی بڵێ ی: کێ ئاسمانەکانو زەوی بەدیهێناون؟ یەکسەر دان بەوەدا دەنێن: کە خودا دروستی کردون ، بێ منجەمنجو وەستان دەڵێن: بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی خودای خاوەن تواناو زانایە، خودایەك بەدیهێناون: کە کەمالی قودرەتی هەیە، زانیاری بێ سنوری هەیە. جاکەشتێك کەمالی قودرەتو کەمالی زانیاری هەبێ، بێگومان دەتوانێ هەموشتێك دروست بکا .

﴿الذي جعل لكم الارض مهداً﴾ ئەوخودایەی زەوی بۆ ئێوە کردوە بەلانەی تێداژیان، گونجاوە بۆ ئەوەی گیانداران ژیانی خۆیانی تێدا بەسەر بەرن . زەوی بۆ خۆی هەڵدەسوڕێ، کێوەکانی تێدا چەقیونو لەنگەریان راگرتووە بۆ ئەوەی گیانلەبەران بتوانن لەسەری بژین.

هەموو ئادەمیزادێك ئەو حەقیقەتە دەزانێ، کە زەوی لانەی ئادەمیزادە، هەموو چینێك بە شێوەیەك لە شێوەکان هەستی پێدەکا،

ئەوانەی یەکەمجار ئەم قورئانەیان بە سەردا خوێندرایەوە ئەم زەوییەیان بینیوە لە ژێر قاچیان دا وەکوو فەرش راخراوە، بۆیان خۆشکراوە پێ یدا برۆن کشتو کاڵی تێدا بکەن، تێ یدا بخۆنو بخۆنەوەو بخەون. بە شێوەیەکی گشتی گونجاوو لە بارە بۆ ژیان. ئێمە ئەمرۆ پاش هەزارو چوار صەدو ئەوندە ساڵە ئەم راستی یە بە قوڵترو فراوان تر دەزانین، زانیاریمان دەربارەی زەوی وردترو پترە، پشکنینو توێژینەوەمان دەربارەی سروشتی زەویو پێشکەوتووترە. هەڵبەتە ئەو ئادەمیزادانەی دوای ئێمە دێنە گۆڕەپانی ژیانەوە، دەربارەی زەوی زانیاری وا بە دەست دێنن کە ئێمە پەیمان پێ نەبردوە، هەتا زانیاری پێش بکەوێ توێژینەوە زیاتر بێ مانای ئەم دەقە قورئانیە باشترو قوڵتر دەردەکەوێ، لەگەڵ زانستو زانیاری هەموو چاخو چینەکان گونجاوەو هەر چینە بە گوێرەی زانیاری خۆی لە مانای حاڵی بووە.

ئەمرۆ ئێمە لە روانگەی ئەو حەقیقەتەوە: کە زەوی کراوەتە لانەی ئادەمیزاد ئەوەمان بۆ دەرکەوتوە: کە ئەم گۆی زەوییە بە چەند قۆناغێك دا تێپەڕیوەو چەند جار گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە تا وای لێ هاتووە بە کەڵکی ئەوەبێ کە لانەی ئادەمیزاد بێ، لە گڕکانەوە بووەتە پارچە شاخێکی وشكو رەقو ئەمجار دوای تێپەڕبوونی ماوەیەکی زۆر: کە هەر خودا دەیزانێ بووەتە زەوییەکی گونجاو بۆ کشت وکاڵو تێدا ژیان، لە ئاکامی پەیدابوونیو بەیەك گەیشتنی ئایدرۆجینو ئۆکسجین ئاو پەیدا بووە. لە ئاکامی سوڕانەوەی بە دەوری خۆی داو بەدەوری خۆردا شەوو

ڕۆژ پەیدا بووە، گەرمو ساردی بە جۆرێکە ژیانی تێدا دەستەبەر بووە. نە ئەوندە ساردە دونیا ببێتە بەستەڵەكو سەهۆڵ بەندان، نە ئەوەندە گەرمە شتەکان گڕیان تێبەربێ. بەڵێ زەوی لانەی ژیانەو بە ڕاستی گونجاوە بۆ ژیان.

﴿وجعل لكم فيها سبلاً، لعلكم تهتدون﴾ لە ناو زەوی دا ڕێگاو بانی بە دی هێناون بۆئەوەی ئێوە سودیان لێ وەربگرن , پێیان دا تێپەڕ بنو بگەنە مەبەستو ئامانجی خۆتان , خۆتان گەشتو گوزار بکەن بازرگانی بکەن, کاڵای حۆتان ئاڵوگۆڕ بکەن. هەروەها گەلێ شتی تریش. ﴿والذی نزل من السماء ماءً بقدر فأنشر نابه بلدة میتاً كذلك تخرجون﴾ پەروەدگار خودایەکی وەهایە باران لەئاسمانەوە دەبارێنێ بەئەندازە, ئەوەندە دەبارێنێ کەلە بەرژەوەندی کشتو کاڵو بۆژیان پێویست بێ, ئەوەندە زۆر نابارێنێ زەوی سەرئاو بگەڕێ، ئەوەندەش کەم نا بارێنێ بەشی خواردنەوەی گیانلەبەرانو ئاودێری کشت وکاڵو دارو درەخت نەکا. بەو بارانە خاكو وڵاتی مردوو سوتە مەڕۆو وشكو ڕەق هەڵاتومان زیندو کردۆتەوە، زەوی وشكو برینگو بێ گیاو گژ ێشیناوەردو زەرد هەڵگەڕاو: کە ئاوی بارانی لێ باری وەجمو جۆڵ کەوتو فشەڵ بوو، لە هەموو جۆرە گژوگیاو درەختێك نێرو مێ پەیدابووە. جا وەکوو چۆن زەویمان بەو شێوە زیندو کردۆتەوە بەو جۆرە ڕۆژی قیامەت مردوەکان زیندو دەکەینەوە، چۆن گژوگیا لە زەوی دەردێنین ئاوا ئێوە لە گۆڕەکانتان دەرتان دێنینو گیانتان بە بەردا دەکەینەوە. وەکوو لە

ئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿والله الذی أرسل الریاح فتثیر سحاباً فسقناه الی بلد میت، فأحیینا به الارض بعد موتها، کذلك النشور﴾(فاطر:٩)

بە رواڵەت ئایەتەکە ئاماژە بەوە دەکا کە باران لە ئاسمانەوە دەبارێ، وەلێ واقیع ئەوەیە تیشکی خۆر لە دەریاکان دەداو هەڵمیان لێ پەیدا دەبێ، هەڵم بەرز دەبێتەوە بۆ بەرزاییو هەور دروست دەبن ئەمجار لە هەورەکەوە باران دەبارێ، واتە هەڵمەکە دەبێتەوە ئاوو قەترە قەترە دەرژێتەوە سەر زەوی. کەوابوو مەبەست بە ئاسمان بەرزایی یە، دەگوترێ ﴿کل ما سماك أو علاك فهو سماء﴾ هەرچی لە ژوورتەوە بێ ئەوە ئاسمانی تۆیە.

بەکورتی خودا ئێوە دووا مردن زیندو دەکاتەوە، وەکوو چۆن دوا وشك بوونو رەق هەڵاتنی زەوی بە هۆی بارانەوە ئەو زەوییە سوتەمەرۆیە سەر لە نوێ شین دەبێتەوەو ژیانی تێدەگەڕێتەوە!

﴿والذی خلق الازواج کلها﴾ پەروەدگار خودایەکی وەهایە لە هەموو جۆرە شتێك نێرو مێ ی خولقاندوە نێرو مێ بنەمای ژیانە، هەموو زیندەوەرێك نێرو مێ ی هەیە، تەنانەت هەموو خانەیەك تایبەتمەندی نێرو مێ ی تێدایە، نەك هەر ئەوە بەڵکوو گەردیلە پێك هاتووە لە ئەلەکترونو برۆتۆن. کە (سالبو موجەب)ن

یەکێکی تر لە نیشانەی خودایەتی پەروەدگار ئەوەیە: کە هۆکاری سواری بۆ رەخساندون، دەفەرموێ: ﴿وجعل لکم من الفلك والانعام ما ترکبون﴾ پەروەدگار خودایەکی وەهایە بۆ ئێوەی رەخساندوە هۆکاری سواری، لە دەریادا کە شتیو لە هەوادا باڵە فڕەو لە وشکانی دا ترومبێلو شەمەندەفەرو گالیسکەو چەند شتێکی تریش. هەروەها لە ئاژەڵیشدا حوشتری بۆ ئێوە رام کردوە بۆ ئەوەی بیکەنە ئامێری سواریو بارەبەر.

دەڵێن : وشەی (الانعام) مەجازە، ذیکری کوللە مەبەست جوزئە. چونکە لە ناو ئاژەڵ دا تەنها حوشتر بە کەڵکی سواری دێ، ئاژەڵەکانی تر: کە رەشە وڵاخو بزنو مەڕە بە کەڵکی سواری نایەن پەروەدگار بە قودرەتو فەضلو ئیحسانی خۆی حوشتری بۆ ئادەمیزاد رام کردوە، سواری دەبن شیری دەخۆنەوە، گۆشتی دەخورێ، کەڵك لە کوڵکی وەردەگیرێ.

لە ئایەتەکەی ئێرەدا ئاماژە بۆ ئەوە کراوە : کە هۆکاری سواری، حوشترو کەشتی یە. وەلێ لە ئایەتێکی تردا ناوی چەند شتی تر دەهێنێو ئاماژە بۆ ئامێری تازە پەیدابووی سواری دەکا. دەفەرموێ: ﴿والخیل والبغال والحمیر لترکبوها وزینة، ویخلق مالا تعلمون﴾(النحل:٨) ئەوەتا بە رستەی ﴿ویخلق مالا تعلمون﴾ ئاماژە بۆ باڵە فڕەو ترومبێلو شەمەندەفەرو هەموو جۆرە ئامێرێکی تازە پەیدابوو دەکا.

﴿لتستووا علی ظهوره ، ثم تذکروا نعمة ربکم اذا استویتم علیه وتقولوا سبحان الذی سخر لنا هذا وماکنا له مقرنین﴾ بۆ ئەوە لە سەر پشتی حوشترو لە سەر ئامێرەکانی تری سواری جێگیربن ئەمجار نیعمەتی خوداتان بێتە یادو بە تەعظیمەوە یادی نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خودا بکەن! تێبگەن : کە خودا دەریای وا گونجاندوە: کە بەکەڵکی گەمیٚ پیٚدا ڕۆیین بیٚ. عەقڵ‌و زیرەکی بە ئادەمیزاد بەخشیوە بتوانیٚ ئەو ئامێرانە بەدی بێنیٚ، جا ئەو کاتە کە ئێوە سواریان بوون بڵێن: ﴿سبحان الذی سخر لنا هذا وما کنا له مقرنین﴾ پاك‌و مونەزەهی بۆ ئەو خودایەیە: کە ئەمەی بۆ ئێمە رامکردوەو دەتوانین بە ئاسانی کەڵکیان لیٚ وەربگرین ئەگەر تواناو دەسەلاٚتی خودا نەبوایە کەی ئێمە دەمانتوانی ئەو ئامێرانە دروست بکەین یان بە کاریان بێنین.

﴿وانا الی ربنا لمنقلبون﴾ بێگومان هەمووومان دوای مردنمان بۆ لای خودا دەگەڕێینەوە، هەر کەسەمان بە گوێرەی کردەوەکانی پاداش‌و سزا وەردەگرێتەوە، ئیمامی موسلیم‌و ئەبو داودو نەسائی‌و تیرمیذی لە عەبدوڵلاٚی کوڕی عومەرەوە فەرمودەیەکیان ریوایەت کردووە دەبێژیٚ: پێغەمبەر (ﷺ) هەرکاتیٚ سواری ولاٚغەکەی دەبوو سیٚ جار (الله

أكبر)ی دەكردو ئەمجار ئایەتی ﴿سبحان الذی سخر لنا هذا وما كنا له مقرنین وانا الی ربنا لمنقلبون﴾ی دەخوێندەوە، ئەمجار دەیفەرموو خودایە! من داوات لێ دەكەم ئەم سەفەرەم مایەی خێرو تەقوابێ، كردەوەكانم جێگای ڕەزامەندی تۆبێ، خوایە! سەفەرم بۆ ئاسان بكەی، دورم بۆ نزیك بكەیەوە ، خودایە! ئەتۆ هاو دەنگو هاوەڵمی لە سەفەردا چاو دێرو پارێزگاری ماڵو منداڵمی، خودایە هاودەنگمان بە لە سەفەردا، پارێزگارمان بە لە ماڵەوە ئاگات لە خاوو خێزانمان بێ..

هەندێ لە موشریكەكان فریشتە دەپەرستن

وَجَعَلُوا۟ لَهُۥ مِنْ عِبَادِهِۦ جُزْءًا ۚ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ ٱتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَىٰكُم بِٱلْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَـٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَن يُنَشَّؤُا۟ فِى ٱلْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى ٱلْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا۟ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةَ ٱلَّذِينَ هُمْ عِبَـٰدُ ٱلرَّحْمَـٰنِ إِنَـٰثًا ۚ أَشَهِدُوا۟ خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ

شَهَٰدَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱلرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَٰهُم ۗ مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا مِّن قَبْلِهِۦ فَهُم بِهِۦ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوٓا۟ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ قَٰلَ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ ءَابَآءَكُمْ ۖ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

لەوە پێش ئەوەی رونکردەوە: کە موشریکەکان دان بەوەدا دەنێن کە خودا بە دیهێنەری ئاسمانەکانو زەوییە، ئەمجار ئەوە بەیان دەکا، کە ئەو موشریکانە هەڵوێستیان پێچەوانەی ئەو ئیعترافو دان پیانانەیە، ئەوەتا ئیدیعای ئەوە دەکەن: کە فریشتە کچی خودان، هەر بەوەندە نەوەستاون: کە منداڵیان پاڵ خودا داوە، بەڵکوو لە دیدگای ئەو بارە کۆمەلآیەتیەی خۆیانەوە کە کچیان لە کوڕ نزمتر دەبینی، کچیان پاڵ داوە!! ئیتر لەم

کۆمەڵە ئایەتەدا پەروەدگار ڕەدیان دەداتەوە، ئەمجار شوبهەو گومانێکی تری موشریکەکان باس دەکا: کە دەڵێن: عیبادەتکردنی ئێمە بۆ فریشتەکان بە ویستی خودایە، لەم ڕووەوە پەروەدگار ڕەدیان دەداتەوە بەوە : کە دەعواکەیان بێ بناغەیەو هیچ بەڵگەیەکیان بە دەستەوە نیە جگە لە لاسایی کردنەوەیەکی سەقەتی و کوێرانە بۆ باوك و باپیرانیان. ئەوانە نەفام و درۆزنن، دەق دەشوبهێنە ئەو گەل و نەتەوانەی پێشوویان: کە خودا لە ناوی بردن و ئاسەواری بڕینەوە، دەفەرموێ:

﴿وجعلوا له من عباده جزءاً ان الانسان لكفور مبين﴾ ئەو موشریکە نەفام و سەر ڕەقانە هەر چەندە دان بەوەدا دەنێن: کە بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی (الله)یە کەچی منداڵیان پاڵ داوە، دەڵێن: فریشتە کچی خودان لەم ڕووەوە: کە منداڵ بەشێکە لە باوکی!

بەراستی ئادەمیزاد سپڵەو پێنەزانە بەرامبەر نیعمەتەکانی خودا، کافرو بێ ویژدانە، ئینکاری دیاری ترین نیعمەتی پەروەدگار دەکا. نەفام و نەزانە بەرامبەر پلەو پایەی خودایەتی، زات و صیفاتی خودا نازانێ، لە ڕێزی فریشتەش کەم دەکەنەوە بەوە کە بە مێینەیان حسێب دەکەن، چونکە لە دیدگای ئەوانەوە مێینە لە نێرینە کەمتر بووە!

بۆیە پەروەدگار بە توندی نا ڕەزامەندی خۆی ڕادەگەیەنێ و دەفەرموێ: ﴿ام تخذ مما يخلق بنات وأصفاكم بالبنين﴾؟ واتە: کە ئێوە منداڵ وەپاڵ خودا بدەن، ئەوەی لێ وەدی دێ: کە لە نێوان نێرو مێ دا بەشە مێینەکە بۆ خۆی هەڵبگرێ و بەشە باشەکە: کە ڕەگەزە نێرینەکەیە

بۆ ئێوە بێ؟ جا چۆن ئەمە دەگونجێو کەی راستەو رەوایە خودا بۆ خۆی بەدیهێنەربێو لە ناو دروستکراوەکانی دا بەشە خراپەکەی بۆ دابنرێ؟ وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ألكم الذكر وله الأنثى، تلك اذاً قسمة ضيزى﴾(النجم:٢١-٢٢) دابەشکردنێکی ستەمکارانەیە، شتێك بۆ خۆت بە خراپی بزانی، بۆ خودای بە رەوا بزانی، لە دیدگای عەرەبەکانی ئەو رۆژگارەوە، بەڵکوو لە دیدگای زۆربەی کۆمەلانی ئادەمیزادی ئەو رۆژگارەو پێشوو تریشەوە ئافرەت بە رەگەزێکی بێ نرخ سەیر دەکرا، تەنانەت لە هەندێ کۆمەڵگاو ولات دا پێیان وابوو ئافرەت مرۆڤ نیەو نابێ مامەڵەی ئادەمیزادانەی لەگەڵ دا بکرێ. لە هەندێ کۆمەڵگادا ئافرەت بە رەگەزێکی پیسو زیانە خرۆ لە قەڵەم دەدراو مافی قسە کردنیان لێ یاساغ کردبوو. موشریکەکانی عەرەبیش هیچ رێزو نرخێکیان بۆ ئافرەت دانەدەناو پێیان وابوو هەبوونی کچ لە خێزان دا مایەی سوکایەتیو پەستییە بۆ بنەماڵە، رەوایە زیندەبەچاڵ بکرێ.

﴿واذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن ظل وجهه مسوداً وهو كظيم﴾ ئەگەر مزگێنی بدرێ بە یەکێك لەو موشریکە عەرەبانەو پێیان بگوتایە: خێزانت کچی بەوەلەد هێناوە، ئەوەی بۆ خودای بە رەوادەزانی پاڵ خودی خۆی بدرایە، دەمو چاوی رەش هەڵدەگەڕاو جۆش دادەما، غەمو خەفەت دایدەگرتو روناکایی لە دەرونی دەبڕاو ژیانی لە پێش چاو تاڵ دەبوو لە داخی ئەوە : کە کچی بووە، دەی چۆن شتێك بۆ خۆتان پێتان ناخۆش بێ بتانبێ وەپاڵ پەروەدگاری دەدەن؟!

لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿واذا بشر أحدهم بالانثى ظل وجهه مسوداً وهو كظيم ، يتوارى من سوء ما بشربه أيمسكه على هون أم يدسه فى التراب﴾(النحل:٥٨-٥٩) لە ژێر چەتری ئەم یاسا رزیوەدا چەند ستەم لە ئافرەت کراوە؟ چەندان کچۆڵەی شلكو ناسك ، زیندە بەچاڵ کراون؟! ئاوا بە درێژایی مێژوو هەر چەرخەو بە ناوێکەوە ستەم لە رەگەزی ئافرەت کراوە، مەگەر ئەو کاتانە : کە یاسای ئیسلام بالاّ دەست بووبێو بەپێ ی بەرنامەی خودا مامەڵەی لەگەڵ دا کرابێ.

﴿أومن ينشأ فى الحلية، وهو فى الخصام غير مبين﴾ ئەوە بەچ عەقڵێك منداڵ وەپاڵ خودا دەدەن؟ لە ناو منداڵیش دا جۆرێك وە پاڵ خودا دەدەن: کە بێ کارەو بێ وەجو بێ دەسەلاّتە، توانای شەڕو بەرگری نیە، لە کاتێك دا ئەوان لە کۆمەڵگایەك دان شانازی دەکەن بە کوڕو کۆڕو سیمینار دەگێڕن بۆ پاڵەوانو شەڕکەرانیان، هەڵبەتە پەروەدگار لە دیدگای خۆیانەوە موناقەشەیان دەکا، بەوە خەجاڵتیان دەکا: کە شتێك بۆ خۆیان پێیان ناخۆشە، پاڵ خودای دەدەن ئەوان کە هەر منداڵ پاڵ خودا دەدەن با جۆرە باشەکەی وەپاڵ بدەن !! ئای کە نەفامو کەودەنن، کە بێ هەستو شعوورن!؟!

ئایەتەکە ئاماژە بۆ دڵ نەرمی ئافرەت دەکاو لایەنی هەستی ناسكو سۆزو خۆشەویستی تێدا زەق دەکاتەوە، ئەوە دەچەسپێنێ: کە هەمیشە ئافرەت حەزی لە خۆجوانکردنو ئارایش هەیە، ئەوەش دەگەیەنێ: کە خۆ خشڵ دار کردن بە زێڕو زیوو پۆشینی ئاوریشم بۆ ئافرەت دروستەو بۆ پیاو حەرامە!

ئەمجار پەروەدگار بە جۆرێکی تر تەنگیان پـێ هەڵدەچنیّو خۆیـانو بیرو بۆچونە گەندەڵەکەیان لە قاقۆزە دەپێچیّو بە درۆیان دەخاتەوە. ئەوان ئیدیعای ئەوە دەکەن: کە فریشتە مێینەن دەی دەبێ ئەم بیرو بۆچونە نا دروستەیان لە چییەوە سەرچاوەی بەستیّ؟ بە چ عەقڵێك فریشتەکان بـە مێینە دەزانن‌و بە کچی خودایان لە قەڵەم دەدەن؟!

بە راستی ئـەم بـیرو بۆچـونەی موشـریکەکان لـە بوختانـە هـەرە گەورەکانیانەو بە نارەوا ترین هەڵوێستیان حسێب دەکرێ

دەفەرموێ: ﴿وجعلوا الملائكة الذين هم عباد الرحمن اناثاً﴾ ئەوانەی وایان داناوە: ئەو فریشتانە: کە بەندەی خودان مێینەن، چ بەڵگەیـەکیان بە دەسـتەوەیە بـە چ عـەقڵێك ئـەو بـیرو بۆچـونە رادەگەیـەنن؟! چـۆن جەسارەت دەکەن‌و دەوێـرن ئـەو بوختانـە گەورەیـە بکـەن؟! چاویان پـێ کەوتوون؟! ئاگاداری دروستکردنیان بوون؟ کوا بەڵگەیان؟

﴿أشـــهدوا خلقهـــم﴾ ئایـا ئەوانـە ئاگایـان لێ بـووە: کـە خـودا فریشتەکانی دروست کردون ، هەتا بتوانن شایەتی بدەن! دەی با تـاوانی ئەم؟ؤوا بێ بناغەیان لە ئەستۆ بگرن

﴿ستكتب شهادتهم ويسألون﴾ئەو شایەتیدان‌و قسە بێ بناغـەیـان لە نامەی عـەمـەلیان دا دەنوسریّو رۆژی قیامەت پرسیاریان لێ دەکرێ، لە سەر ئەو شایەتیدانەیان حیسابیان لەگەڵ دەکریّو سزایان دەدرێ.

ئەمە هەڕەشەیەکی توندە لە کافرە قورەیشیەکانو هەموو ئەوانەی درۆ بە دەم خوداوە هەڵدەبەستنو شتی نەگونجاوی وەپاڵ دەدەن. لە هەمان کات دا بەڵگەیە لە سەر ئەوە کە داوای بێ بەڵگەو نیشانە تاوانەو سزای لە سەرە! ئەمجار قورەیشیەکان بیانوێکی تر دەهێننەوەو بوختانێکی تر هەڵدەبەستنو پاساو بۆ ئیمان نەهێنانی خۆیان دەهێننەوە. دەیانەوێ بە هەر جۆرێك بێ خۆیان لە ئیمانهێنان بدزنەوە!

دەفەرموێ: ﴿و قالوا: لو شاء الرحمن ما عبدناهم﴾ کافرەکان وتیان: ئەگەر خودا بیویستایە ئێمە فریشتە نەپەرستین پەرستشمان بۆ نەدەکردن، دیارە خودا دەیەوێ ئێمە بەندایەتی بۆ فریشتە بکەین، ئەگینا لەمپەری دەخستە بەر دەمانو نەیدەهێشت ئەم پەیکەرە لە دارو بەرد تاشراوانە بپەرستین کە لە سەر شێوەی فریشتەن. بەم جۆرە فرتو فێڵ دەخەنە ڕو، چاو بەستەکێ دەکەنو دەیانەوێ بەو قسە حەقە شتێکی بەتاڵ بچەسپێنن. چونکە ئاشکراو نمایانە هەرچی لەم بونەوەرەدا دێتە کایەوە بەویستی خودایەو خودا ویستی لەسەر پەیدابوونی نەبێ نابێ. ئەمە حەقیقەتەو بەڵگە نەویستە، وەلێ هەر خودا بە ویستی خۆی ئادەمیزادی وا دروست کردوە کە بتوانێ ڕێگای هیدایەت یان ڕێگای گومڕایی بگرێتە بەر، فەرمانی پێ کردوە کە ڕێگای هیدایەت پەیڕەو بکاو پێ ی ڕازییە، جڵەو گیری کردوە لەوە کە ڕێگای کوفرو گومڕایی بگرێتە بەرو هەرگیز پێ ی ڕازی نیە، هەر چەندە مەشیئەتی خودا وا هاتووە: کە ئادەمیزاد وا دروست بکاو توانای هیدایەت وەرگرتنو گومڕابوونی تێدابێ، ئەوانە: کە

ئەو جۆرە ئیدیعایانە دەکەن، چەواشەکاری بەرپادەکەن، ئەوان دڵنیانین: کە خودا ویستی وایە ئەوان فریشتە بپەرستن، چی دڵنیایان دەکا؟! موشریکەکان بەم قسەو بوختانەیان چەند تاوانێکیان ئەنجامداوە،

١. منداڵیان بۆ خودا داناوە! خودا پاكو مونەزەهە لەوە.

٢. ئیدیعای ئەوەیان کردوە: کە خودا کچی هەن نەك کوڕ.

٣. بە بێ بەڵگەو نیشانە ملیان لە بتپەرستیو فریشتە پەرستن ناوە.

٤. ئیدیعای ئەوەیان کردوە: کە بتپەرستیەکەیان بەویستی خودایە، ئەگەر خودا بیویستایە فریشتە نەپەرستن ئەو کارەیان نەدەکرد.

بە راستی ئەمە ئەو پەڕی جەهلو نەفامییان بووە، چونکە پەروەدگار بە درێژایی مێژووی ئادەمیزاد پەیتاپەیتا پێغەمبەرانی ناردون، هەموویان پەیامی یەکتاپەرستییان دوپات کردۆتەوە، جڵەوگیری لە بتپەرستی کردوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿و لقد بعثنا فی کل أمة رسولاً أن عبدوا الله واجتنبوا الطاغوت فمنهم من هدی الله، ومنهم من حقت علیه الضلالة، فسیروا فی الارض، فانظروا کیف کان عاقبة المکذبین﴾(النحل:٣٦) یان دەفەرموێ: ﴿و اسأل من أرسلنا من قبلك من رسلنا أجعلنا من دون الرحمن ألهة یعبدون﴾(الزخرف:٤٥) ئەو موشریکانە هەر کاتێ بەڵگەیان بە دەستەوە نەمابێو بۆڕیان خواردبێ پەنایان بۆ ئەم

پاساوە بێ جێییە بردوەو وتوویانە بە ویستی خودا ئێمە فریشتە پەرستی دەکەین.. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەداو دەفەرموێ: ﴿سیقول الذین اشرکوا: لو شاء الله ما أشرکنا﴾(الانعام:١٤٨)

ئیتر پەروەدگار رەدی ئەم بۆچونە هەڵەیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿ما لهم بذلك من علم ان هم الا یخرصون﴾ ئەوان هیچ بەڵگەو زانیارێکیان لەو بارەوە بەدەستەوە نیە ناتوانن ئەو ئیدیعا نارەوایە بچەسپێنن، تەنها ئەوەندەیە ئەوان درۆ دەکەنو لە خۆیانەوە قسەی پڕوپوچو بێ بناغە هەڵدەبەستن، بێگومان پەروەدگار فەرمان بە حەق دەکاو جڵەوگیری لە خراپەکاریو قسەی دەست هەڵبەستو بێ بناغە دەکا، قەت رازی نابێ بەندەکانی کافربنو فاحیشەو تاوانیان تێدا بڵاو بێتەوە!

﴿أم أتیناهم کتاباً من قبله فهم به مستمسکون﴾ چ بەڵگەیەکیان بە دەستەوەیە لە سەر ئەم ئیدیعایە بێ بناغەیان؟ ئایا ئێمە لە پێش قورئان دا نامەیەکی تری ئاسمانیمان بۆ ناردون پشتی پێ ببەستن؟ بەڵگەیەکی بڕوا پێکراویان لایە ئیعتیمادی بکەنەسەر؟ چ ئایینو رێساو یاسایەك فەرمان بەوان دەکا: کە غەیری خودا بپەرستن؟! هەڵبەتە ئەوان هیچیان بە دەستەوە نیە، هیچ بەڵگەیەکیان لا نیە!

﴿بل قالوا: انا وجدنا أباءنا علی أمة وانا علی أثارهم مهتدون﴾ بەڵکو هەر ئەوەندەیان بە دەستەوەیە: کە دەڵێن: ئێمە باوكو باپیری خۆمانمان دیوە بتپەرسییان کردوە، فریشتەیان پەرستووە، ئێمە لاسایی

ئەوان دەکەینەوە، شوێنیان کەوتووین، بست بە بست پەیڕەوی ڕێبازی پێشینانی خۆمان دەکەین.!! ئای لەم نەفامییە ! ئای لەو بێ عەقڵیو کەو دەنی یە ! بیرو هۆشیان جام بووەو چاوی دڵو هێزی بیری خۆیان لە کار خستون!!

ئیسلام دژی ئەم جۆرە هەڵسو کەوتانەیە، هەرگیز لاسایی کوێرانە پەسند ناکا.ئیسلام پەیامی ئازادیخوازی وبیرفراوانیو تێفکرینە، رازی نیە مرۆڤ بیروهۆشی خۆی داخاو کوێرانە بکەوێتە پێ مەلەو لاسایی باوكو باپیرانی بکاتەوە! پێویستە هەموو شتێك بە بەڵگەوو دەلیل وەربگرێو هەمیشە هەوڵی گەیشتن بە حەقو حەقیقەت بدا، بۆ زانینو زانیاری تێبکۆشێ، لە بونەوەر ورد بێتەوەو بەڵگەو دەلیل بدۆزێتەوە! بەم جۆرە بیرو باوەڕی خۆی رەچاو بکا....!

ئەمجار پەروەدگار ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئەم لاسایی کردنەوەو کوێرانە شوێنکەوتنە کارو پێشەی گەلو نەتەوەکانی رابردوشە، هەموو گەلو نەتەوەکانی پێشوو ئەوە بیرو بۆچونو هەڵسو کەوتیان بووە! دەفەرموێ: ﴿و كذلك ما أرسلنا من قبلك فى قرية من نذير الا قال مترفوها انا جدنا أباءنا على أمة وانا على أثارهم مقتدون﴾ قسەو بیرو بۆچونی ئەم قوریشیە موشریکانە دەق دەشوبهێتە قسەو بیرو بۆچونی گەلو نەتەوەکانی پێشویان، چونکە هەر وابووە هیچ کاتێ ئێمە پێغەمبەرێکمان نە ناردوە بۆ سەر گەلو نەتەوەیەك، بۆ سەر شارو هەرێمێك ئیللا کە ناردومانە بانگەوازی مەردومگەلەکەی کردوە بۆ خودا ناسیو یەکتاپەرستی ، خێر دەوڵەمەندو دەرەبەگو بە ناز پەروەرد

بووەکانیان، وتوویانە ئێمە باوکو باپیری خۆمانمان لە سەر ئەو بتپەرستیو کوفرو گومڕایی یە بینیوە، ئێمە شوێن پێ ی ئەوان دەکەوینو بە بست لە ڕێبازی ئەوان لا نادەین!

بۆیە لە ئایەتەکەدا بە تایبەتی ناوی(مترفین) بە نـاز پـەروەردەکانی هێنـا، چـونکە بـە زۆری ژیـانی خـۆشو بـێ چـورتمو تـەنگو چـەڵەمە ئادەمیزاد بۆغڕادەکاو وای لێ دەکا لە خۆی بایی ببێو بیر لە حەقیقەت نەکاتەوە، لە پەیامی خودا ورد نەبێتەوە، لە ئایەتێکی تردا مانای ئـەم ئایەتە دوبارە دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿**کذلك ما أتی الذین من قبلهم من رسـول الا قـالوا: سـاحر أو مجنـون، أتواصـوابه؟ بـل هـم قـوم طاغون**﴾(الذاريات:٥٢-٥٣)

ئەمجار پەروەدگار وەڵامی پێغەمبەرەکان بۆ نەتەوەکانیان بەیان دەکاو دەفـەرموێ: ﴿قال: أو لوجئتکم بأهدی مما وجدتم علیه أباءکم﴾ واتـە: پێغەمـبەرەکەیان پێ ی گوتن: ئەگەر من پـەیامێکم بـۆ هێنـابن زۆر لـە ئایینی باوکو باپیرانتان باشتربێ ئێوە هەر شوێن ئایینی ناڕاستی باوکو باپیرانتان دەکەون؟! ئـەوانیش بـێ ڕوپامـایی وەڵامـی پێغەمبەرەکـەیان دایەوەو ﴿قالوا: انا بما أرسلتم به کافرون﴾ وتیان: بەڵێ ئێمـە بـڕوا بـەو پەیامە ناکەین کە بۆتان هێناوین، هیچ شتێك بە گـوێی ئێـوە ناکـەینو بانگـەوازیتان ڕەت دەکەینـەوە، تەنانـەت ئەگـەر ڕاسـتیش بکـەن ئێمـە بڕواتان پێ ناکەین، دەستی خۆتان بن سەری خۆتان بدەنو یەخـەمان لـە یەخە بکەنەوە.

﴿فانتقمنا منهم، فانظر كيف كان عاقبة المكذبين﴾ سەرەنجامی سووربونیان لە سەر کوفرو بێدینی ئەوەبوو ئێمە تۆڵەمان لەو گەل ونەتەوە بە درۆخەرەوانە کردەوە، بە جۆرەها سزای کوشندە گیرۆدەمان کردن، هەیانبوو بە تۆفان خنکاندمانن، هەیانبوو بەردە بارانو ئاگر بارانمان کرد! دەفەرموێ: ئەی موخاطەب بڕوانەو سەرنج بدە سەرەنجامی ئەوپەیام رەتکەرەوانە چی بوو، چۆن بە هیلاکمان بردنو ئاسەوارمان بڕینەوە، ئێستاش پاشماوەو کەلاوە کۆنی هەندێ شارو گوندی ئەو گەلە لە ناو براوانە بە چاو دەبیندرێن، پێویستە پەندو عیبرەتی لێ وەربگرین.

ئەمە هەڕەشەیەکی توندە لە موشریکەکانی مەککەو تەسەللا دانەوەی پێغەمبەرە: کە بە رەتکردنەوەی پەیامەکەی دڵتەنگ نەبێ. ئەمە دابو نەریتی هەموو گەلو نەتەوەکانە بەرامبەر پێغەمبەرەکانیان بە درۆیان خستنەوە، پەیامەکەیان رەتکردنەوە، پەروەدگاریش لە تۆڵەی ئەوەدا عەزابی لێ گرتنو ئاسەواری بڕینەوە.

بیروباوەڕ دەبێ لە ناخەوە بنج بەست بوبێ، نابێ لاسایی کردنەوەی کوێرانەبێ، هەر خودا دەزانێ کێ شیاوی پێغەمبەرایەتی یە

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ

لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

دەربارەی سەبەبنزولی ئایەتی ژمارە(٣١-٣٢) ئیبنو جەریر لە ئیبنو عەباسەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: عەرەبەکان وتیان ئەگەر بگونجێ ئادەمیزاد ببێتە پێغەمبەر (ﷺ) ئەوە غەیری موحەممەد شیاوترە بە پێغەمبەرێتیی،ئەوە بوو وەکوو قورئان لێیان دەگێڕێتەوە. دەیانگوت: ﴿لو لا نزل هذا القران على رجل من القريتين عظيم﴾(یونس:٢) مەبەستیشیان بە گەورەرە پیاوی ئەو دوو شارە (وەلیدی کوڕی موغەیرە) لە مەککەو (مەسعودی کوڕی عەمری (الثقفي)) لە طائیف بوو. ئیتر پەروەدگار رەدی دانەوەو فەرمووی: ﴿أهم يقسمون رحمة ربك﴾.

ئیبنو لمونذیر لە قەتادەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: وەلیدی کوڕی موغەیرەیان ناو نابوو ریحانەی قورەیش، ئەو لە خۆبایی بووە دەیگوت: ئەگەر ئەوەی موحەممەد دەیڵێ راست بێ، دەبوایە قورئان یان بۆ من بهاتایە خوارێ، یان بۆ ئەبو مەسعودی عەمری (الثقفی) نازڵ بوبایە. ئیتر پەروەدگار ئایەتی ﴿أهم يقسمون رحمة ربك﴾ی نازڵ کرد.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە لەم رووەوەیە: لەوەپێش پەروەدگار پشت بەستنی بە لاسایی کردنەوەو چاولێکەری لە بواری بیروباوەڕدا پوچ کردەوەو بە کارێکی نەفامانەی لە قەڵەم دا، ئەمجار لێرەدا بە شێوەیەکی تر دیاردەی لاسایی کردنەوە رەت دەکاتەوە، گەندەڵی ئەو جۆرە باوەڕە دەچەسپێنێ، ئەوەتا حەزرەتی ئیبراهیم: کە بابە گەورەی پێغەمبەرانەو عەرەبەکان بە بابە گەورەی خۆیانیانی دەزانن، بە بەڵگەوە لە ئایینی باوكو باپیری خۆی دەستبەر دار بوو بڕیاری دا کە شوێنکەوتنی بەڵگەو دەلیل شیاوە نەك لاسایی کردنەوە، ئەمجار ئەوەش رون دەکاتەوە: کە پشت بەستنی قورەیشیەکان بە لاسایی کردنەوە کارێکی نا شایستەیە،دەبوایە تێفکرینو ورد بوونەوە لە دروستکراوانی خودا بکەنە ئاکاری خۆیانو بیرو باوەڕیان لە سەر بنەمای بەڵگەو دەلیل دابمەزرایە.

بە راستی ئەوانە هەڵخەڵەتاون، بە تەمەنی درێژو نازو نیعمەتو شوێنکەوتنی شەهوەتو ئارەزۆ لە خۆیان بایی بوون، لە جیاتی یەکتاپەرستی شوێن رێبازی شەیتان کەوتوون، پێغەمبەری خودا بە درۆ دەخەنەوە تانەو تەشەری ناشرینی لێ دەدەن، بوختانی بۆ هەڵدەبەستن، دەمێك دەڵێن شاعیرە، چەلی وا هەیە دەڵێن: جادوبازە، کاتی وایش هەیە دەڵێن: کەی موحەممەد شیاوی پێغەمبەرێتیە؟ کەسێك شیاوی پێغەمبەرێتیە، سامانداروخاوەن پلەو پایەبێ. ئیتر پەروەدگار رەدیان

دەداتەوەو دەفەرموێ: خودا بۆ خۆی رزق رۆژیو پلەوپایەو شانسو بەخت دابەش دەکا. پێوەرو تەرازووو هەڵبژاردن بە دەست خودایە، کەسێك شیاوی پلەی پێغەمبەرایەتییە کە بەها ئەدەبیو گیانیو رەوشتە جوانەکان تێ یدا بەرجەستە بوبن.. کالاّی دونیاییو نازو نیعمەت چ دەورێکیان نیە لە بەخشینی پلەوپایەی پێغەمبەرێتی دا، ئەگەر لە بەر ئەوە نەبوایە: کە لەوانەیە کوفرو بێدینی هەموو عالەم دابگرێ، پەروەدگار ماڵو سامانی بێ شوماری دەبەخشێ بە کافرەکان، قاڵدرمەو سەکۆوو دیوارو هەلاّشی خانوەکانیان لە زێڕو زیو دەستەبەر دەکرد، بەلاّم کالاّی دونیایی لای خودا چ بایەخێکی نیە نازو نیعمەتی نەبڕاوەو بایەخدار نازو نیعمەتی قیامەتە . ئەوش تەنها بۆ خوداناسانو یەکتاپەرستانە.

دەفەرموێ: ﴿واذ قال ابراهيم لأبيه وقومه انني براء مما تعبدون، الا الذي فطرني فانه سيهدين﴾ ئەی پێغەمبەر ئەوە بۆ گەلەکەت باس بکە: کە ئیبراهیم بە باوکیو بە گەلەکەی خۆی گوت من بێ بەریم لەو بتو صەنامانەی دەیانپەرستنو بەندایەتیان بۆ دەکەن، من کەس بە خودا نازانمو بەندایەتی بۆ کەس ناکەم جگە لەو خودایەی: کە منی دروستکردوە، نەك هەر من بەڵکوو هەموو بونەوەری بەدیهێناوە، تەنها ئەو دەپەرستمو بەس! بێگومان ئەو خودایە هیدایەتی من دەدا بۆ رێبازی حەقو لە سەر ئایینی راستو حەق راگیرم دەکا: (ئەمە کاتێك ئەم مانایە

پەسند دەکەین: کە (استثناء)ەکە (متصل) بێ. ئەگەر (استثناء)ەکە (منقطع) بێ ئەو کاتە ماناکە بەم جۆرە دەبێ، من بێ بەریم لەو خودا درۆزنانەی ئێوە دەیانپەرستن، وەلێ ئەو خودایەی دروستی کردوم ئەو هیدایەتم دەداو لە سەر حەقو راستی راگیرم دەکا.

﴿وجعلنا کلمة باقیة فی عقبه، لعلهم یرجعون﴾ ئیبراهیم بەردەوام بوو لە سەر یەکتاپەرستی، ئامۆژگاری نەوەکانی خۆی کرد: کە بەردەوام بن لە سەر یەکتاپەرستی پەیڕەوی ڕێبازەکەی بکەن، دەی دانیشتوانی مەککە: کە خۆیان بە وەچەی ئیبراهیم دەزانن بۆچی لەو ڕێبازە راستە لایان داوە؟ خۆ هەمیشە لە نەتەوەی ئیبراهیم کەسانێك هەن بەردەوامن لە سەر یەکتا پەرستیو هاوەڵ بۆ خودا دانانێن. جا ئەوان: کە ئیدیعای شوێنکەوتنی باوكو باپیرانیان دەکەن، دەبا شوێن ڕێبازی باوکە گەورەی خۆیان بکەون، یەکتاپەرستی رەچاو بکەن. ئەمجار پەروەدگار هەڕەشە لە قوڕەیشیەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿بل متعت هؤلاء وأباءهم حتی جاءهم الحق ورسول مبین﴾ بەڵکوو من ژیانی خۆشو تەمەنی درێژو رزقو رۆژیم بە خشیوە بە ئەوانەو باوكو باپیرانیان، ئەوەتا وێڕای کوفرو بێدینیان نازو نیعمەتمان داونێ، ئەوانیش بەوە لە خۆیان بایی بون، سەر گەرمی رابواردنن. خۆیان داوەتە دەست شەیتانو گوێ بیستی فەرمانەکانی، لە خودا پەرستی بێ ئاگا بوون هەتا قورئانی پیرۆزیان بۆ هاتو پێغەمبەری دڵسۆزو خاوەن موعجیزەی ئاشکرا هاتە سەریان، بانگەوازی کردن بۆ ئیمان هێنانو یەکتا پەرستی. جا ﴿و لما جاءهم الحق قالوا: هذا سحر

وانابه كافرون﴾ كاتێك قورئانیان بۆ هاتو بەسەریان دا خوێندرایەوە، وتیان: ئەوە سحرو ئەفسانە كۆنی پێشینانەو سروشی خودا نیە، ئێمە هەرگیز بڕوا بەشتی وا ناكەین، بە ئەنقەستو لە ڕوی لوتبەرزیو عینادییەوە پەیامی قورئانیان ڕەتكردەوە، بە هۆی بوغڕاییو حەسودیو سەر ڕەقی خۆیانەوە بڕوایان پێ نەكرد، وێڕای گومڕاییو هاوەڵدانانیان بۆ خودا ئەو پەیامە حەقو ڕاستەشیان بە درۆ خستەوە، بە ئاشكرا ئینكاری سروشی خوداو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدیان كرد. بە مەندەشەوە نەوەستان بەڵكوو كوفرو بێدینی یەكی تریان خستە سەر كوفرو گومڕاییەكەیان

﴿وقالوا: لولا نزل هذا القران على رجل من القريتين عظيم﴾ وتیان: ئەگەر موحەممەد ڕاست دەكاو پێغەمبەرەو نیگای بۆ هاتووە، ئەوە بۆچی ئەو قورئانە نازڵ نەبوە سەر یەكێك لەو دووگەورە پیاوەی مەككەو طائیف: كە وەلیدی كوڕی موغەیرەو مەسعودی كوڕی عەمری (الثقفی)یە، هەر یەكێ لەو دوانە خاوەن ماڵو جاهو شانو شەوكەتن، لە ناو هۆزو عەشیرەتیان قسە ڕۆیشتوون، هەرچی بیڵێن بە گوێیان دەكرێ، بەم جۆرە ڕەخنەیان لە خودا گرتو پێیان وابوو حەزرەتی موحەممەد شیاوی پێغەمبەرایەتی نیە. ئیتر پەروەدگار ئەم شوبهەو قسە نابەجێییەیانی ڕەتكردنەوە فەرموی: ﴿أهم يقسمون رحمة ربك ؟﴾ بۆچی ئەوان ڕەحمەتی خودا دابەش دەكەن، پلەو پایەی پێغەمبەرایەتی بە دەست

ئەوانەو ئەوان دەیدەن بە کەسێکی خۆیان هەڵی بژێرن؟! نەخێر ئەو کارە بە دەست ئەوان نیە، ﴿نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا ورفعنا بعضهم فوق بعض درجـــات﴾ خـودا دەفـەرموێ: ئێمـە رزقو رۆزی‌و شانس‌و بەختو پلەوپایە بە سـەر ئـادەمیزاددا دابـەش دەکـەین، بـەرزو نزمی لە ناویان دا ئەنجام دەدەین هەر کەسە بەپێ ی خۆی‌و بـە گـوێرەی حیکمەتو دانـایی خۆمـان بەشـی دەدەیـن، هـەر کەسـەو لـە روانگـەی حیکمـەتی خۆمانـەوە هێـزو توانـاو مـاڵو سـامانو زانیـاری‌و بـەهرەو شکۆمەندی‌و خێرو فەری بە سەردا دەرێـژین. کەسـانێك بـەرز دەکـەین‌و هەندێك نەوێ، ئەم زانا دەکەین‌و ئەو نەزان، فلان هەژار دەخەین‌و فـلان دەوڵەمەند..... هتد ئەم بەرزی‌و نزمی‌و جودا وازییە بۆچی؟ ﴿ليتخـــذ بعضهم بعضاً ســــخرياً﴾ بـۆ ئـەوەی هاوکـاری یـەکتر بکـەن، بەیەکـەوە کاروباری خۆیان ئەنجام بدەن، چونکە ئەگەر ئێمە یەکسانیمان بخستایەتە نێوانیانەوە، لە نێوان خۆیان دا هاریکاریان نەدەکرد، کەسیان بە گـوێی کەسیان نەدەکرد، ئەو کاتە یاسای کۆمەڵایەتی‌و پێکـەوە ژیانیـان تێـك دەچوو! مەبەست لە بەکارهێنانو کار پێکردنی هەندێك بۆ هەندێك ژێـر دەستەیی‌و سوکایەتی پێکردنو چەوسانەوە نیە، چونکە لە ئایینی خودادا خاوەن ئیش وەکوو ئیش کەر ئەرکو واجباتی ئەخلاقی‌و مادی لە سەرە، نابێ ئەزیەتی کارکەر بداو ستەمی لێ بکا!

جا کە ئەوان دەربارەی گۆڕانی یاسای دونیایی دەسەوەسانن‌و ناتوانن یاسای جیهان بگۆڕن، ئەدی بۆ ڕەخنە لە کاری ئێمە دەگرن: کە پلەو پایەی پێغەمبەرێتی دەدەین بە بڕێك لە بەندەکانمان، نایدەین بە کەسانی تر. ئەوان ناتوانن رزق‌و رۆژی بە یەکسانی بۆ خۆیان دابین بکەن، چۆن پلەی پێغەمبەرێتی دابین دەکەن.

﴿ورحمة ربك خير مما يجمعون﴾ بێگومان رەحمەت‌و نیعمەتی خودا: کە لە بەهەشت دا بۆ بەندەکانی داناوە زۆر باشترو بە نرخترە لەو ماڵ‌و سامانەی کۆی دەکەنەوە، بەڵکوو هەموو نازو نیعمەتی دونیا لە چاو نازو نیعمەتی قیامەت بە هیچ دەژمێردرێ. جا ئەگەر پەروەدگار هەندێ لە بەندەکانی خۆی هەڵدەبژێرێ‌و پلەوپایەی پێغەمبەرێتییان پێ دەبەخشێ، لەو فەیزو رەحمەتە بەهرەمەندیان دەکا، ئەوە بێگومان ئەو رەحمەتە لە هەموو نازو نیعمەتی دونیا باشترە، چونکە دونیا بە خۆی‌و نازو نیعمەتیەوە بەسەر دەچێ‌و تێیدەپەڕێ، رەحمەت‌و فەضلی خودا بەردەوام‌و نەبڕاوەیە، قەت نەمانی بە سەردانایە. بێگومان دونیا بێ نرخەو نیعمەتەکانی پایە دار نین.

﴿ولو لا أن يكون الناس أمة واحدة لجعلنا لمن يكفر بالرحمن لبيوتهم سقفا من فضة، ومعارج عليها يظهرون، ولبيوتهم أبواباً وسرراً عليها يتكئون، وزخرفا﴾ ئەگەر لە بەر ئەوە نەبوایە: کە هەموو ئادەمیزادەکان لە سەر رێبازی کوفرو بێدینی یەکدیگیر دەبوون‌و

هەموویان ڕێبازی کوفرو گومڕاییبیان دەگرتە بەرو دەبوونە دونیا پەرستو قیامەتیان بەلاوە دەناو کەس موسوڵمان نەدەبوو ئەگەر لەبەر ئەم هۆیانە نەبوایە، کافرو بێدینەکانمان هێندە دەوڵەمەند دەکرد بە جۆرێك کە سەقفو هەلاّشی خانوەکانیان پەیژەو پلیکانەو بەر بێلاّی ماڵەکانیان، بەر بێلاّی ماڵەکانیان، دەرگاو پەنجەرەی خانوەکانیان، کورسیو قەنەفەی لە سەر دانیشتنو ئارام گرتنیانمان لە زێڕو زیوی پالّفتە بۆ دەستە بەر دەکردن، دەسەلاّتمان دەدانێ بە جۆرەها نەقشو نیگار ماڵەکانیان بڕازێننەوەو تێیان دا ڕابوێرنو بگوزەرێننو ژیان بە سەر بەرن !

﴿وان کل ذلك لما متاع الحیاة الدنیا، و الاخرة عند ربك للمتقین﴾ هەموو ئەو نازو نیعمەتانە جگە لەوە : کە مەتاعێکی ژیانی دونیایەو زووبە سەر دەچێ چیٚ تر نیە، کەمێك لەززەتی لێ وەردەگرنو دەبڕێتەوە، تەمەن کورتو کەمبایەخە، قیامەت بە هەموو نازو نیعمەتەکانیەوە بۆ ئەو کەسانەیە خۆیان لە شیرکو بێدینی پاراستبێ، ئیمانی تەواوی هێنابێو یەکتاپەرستی کردبێ، فەرمانبەرداری خودابووبێ، بێگومان نازو نیعمەتی خودا هەمیشەیی یەو قەت نابڕێتەوە، تایبەتە بۆ خودا پەرستانو بە میرات دەیاندرێتێ!

ترمیذیو هی تریش لە سەهلی کوڕی سەعیدەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمویەتی: (لو ان الدنیا تزن عند الله جناح بعوضة ما سقی منها کافراً شربة ماء) ئەگەر دونیا لای خودا نرخی باڵە

مێشولەیەکی ببوایە قومە ئاوێکی لێ نەدە دا بە کافران.. ئیمامی طەبەرانی ریوایەتێك دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) سوێندی لە خێزانەکانی خوارد، عومەری کوڕی خەتتاب چووە خزمەتی، دیتی وا پێغەمبەر (ﷺ) لە سەر حەسیرە شڕێك پاڵی داوەتەوە، حەسیرەکە شوێنکەی لە لاکەلەکەی کردبوو، حەزرەتی عومەر غوڵبەتی هەڵساو فرمێسك لە چاوەکانی هەڵڕژانە خوار، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوە قەیصەری رۆم و کیسرای ئێران لەو نازو نیعمەتەدا دەژین ، خۆ تۆ هەڵبژا ردەی ئادەمیزادانی و ئەم ژیانە زبرە بۆ ؟ لەو کاتەدا پێغەمبەر (ﷺ) ئانیشکی دادابوو، دانیشت و فەرمووی: ئەوە کوڕەکەی خەتتاب گومانت هەس؟ ئەمجار فەرمووی: ئەوانە گەل و نەتەوەیەکن لە ژیانی دونیا دا نازو نیعمەتیان بۆ پێش خراوە، لە ریوایەتێکی تردا هاتووە، ئەی عومەر ئەوە تۆ رازی نابی ئەوان دونیایان هەبێ و ئێمە قیامەتمان هەبێ؟

وەزع و حاڵی ئەوانەی رو لە ذیکری خودا وەردەگێڕن ، دڵ دامەزراندنی پێغەمبەر لە سەر بانگەوازی یەکەی

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بە ئایەتەکانی پێشەوە ئەوەیە: لەوە پێش پەروەدگار ئەوەی بەیان کرد: کە ماڵو سامان مەتاعی دونیایەو زوو بە سەر دەچێ، ئەمجار ئادەمیزادەکان ئاگادار دەکاتەوە: کە وریابن ماڵو سامان ذیکری خودایان لە بیرنەباتەوە، چونکە هەرکەسێ باوەشی بە دونیا دا کرد، خودای لە بیر دەچێتەوە دەبێتە هاونشینی شەیاتینیو گومڕابوو گومڕاکەر، بۆ خۆی لە ڕێبازی هیدایەت لا دەداو کەسانی دیکەش گومڕادەکات، جا لە ڕۆژی قیامەت دا ئەو ئادەمیزادە کافرو گومڕایە لە شەیتانەکەی خۆی دەستبەر دار دەبێ، یەخەی خۆی لێ دادە درێ بەلاّم ئەو دەستبەردار بوونە لە یەکتری دادیان نادا، هەردووکیان لە دۆزەخ دا عەزاب دەچێژن.

وێڕای کوێریو بێ ئاگاییان لە ذیکری خودا کەڕو کوندیشن، هیچ نابیسنو هیچ نابینن، لە هەموو رویەکەوە لە گومڕایی یەکی ئاشکرادان، بانگەوازی پێغەمبەرکاریان تێ ناکا، چونکە ئامێری دیتنو بیستنیان لە کار کەوتووە، ئەمجار پەروەدگار دڵنەوایی پێغەمبەر دەکاو دڵنیای دەکا: کە تۆڵەی رو وەرگێڕان لە ذیکری خوداو لاسارییان لێ دەستێنێ، درەنگ یا زوو لە ماوەی ژیانی پێغەمبەر دا یان دوا لە دونیا دەرچوونی ئەو تۆڵەیەیان لێ دەکاتەوە..

ئەمجار فەرمان بە پێغەمبەر دەکا: کە پابەندی فەرمانی خودابێو بەردەوام بێ لە سەر بانگەوازییەکەی، چونکە ڕێبازەکەی ڕێبازێکی حەقو

راستە، پەیڕەوو پرۆگرامەکەی قورئانی پیرۆزە، ئەمەش نیشانەی شکۆمەندییە بۆ خودی پێغەمبەر خۆیو نەتەوەو ئوممەتەکەی رۆژی قیامەتیش پرسیار لە ئوممەتەکەی دەکرێ دەربارەی قورئان چۆن رێزیان لێ گرتووەو بە پیریەوە چون.

ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە بتپەرستی هەر لە یاسای ئیسلامو پەیامی پێغەمبەر یاساغ نیە، بەڵکوو لە هەموو ئاینێکی ئاسمانی دا، لە سەر زوبانی هەموو پێغەمبەران بتپەرستی یاساغ بووە، هەموو شەریعەتێکی ئاسمانیو گشت فروستادەکانی خودا دژی وەستاون. دەفەرموێ: ﴿ومن یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً، فهو له قرین﴾ هەر کەسێك رو لە پەیامی قورئان وەرگێڕێو خۆی بێ ئاگا بکاو لە ماناو مەبەستەکانی قورئان ورد نەبێتەوە، پابەندی پەیامی قورئان نەبێو نەیکاتە پەیڕەوو پرۆگرامی ژیانی خۆی، ئەوە ئێمە شەیتانێکی بۆ راست دەکەینەوە دەنە دەنەی بداو گومڕای بکا، ئەو شەیتانە بەد فەڕە هەمیشە لەگەڵی دایە، لێ ی جیا نابێتەوە، خراپەی لە پێش چاو جوان دەکا، هەڵیدەدێڕێ، لە ناو زلکاوی گومڕاییو کوفرو بێدینی دا هەمیشە پەلە کوتەی دەبێ!

مەبەستەکە ئەوەیە: کەسێك بزانێ قورئان حەقەو خۆی لێ گێل بکا، ئەوە لە گومڕایی دایەو رێبازی هیدایەتی لێ گوم بووە، ماکی هەموو تاوانێك دونیا پەرستی یەو باوەش بە دونیادا کردنو تێکەڵاو بوون لەگەڵ

دونیا پەرستان نیشانەی گومڕابوونو کارێکی خەتەرە! ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە هەموو ئادەمیزادێك شەیتانێکی هەیە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وقيضنا لهم قرناء، فزينوا لهم ما بين أيديهم وما خلفهم﴾(فصلت:٢٥) لە حەدیثی صەحیحی موسلیم دا هاتووە، دەفەرموێ: لەگەڵ هەموو موسوڵمانێك دا شەیاتینی یەك هەیە، دەنەدەنەی دەدابۆ خراپەکاری بێگومان شەیتان وەکوو خوێن بە ناو جەستەی ئادەمیزاددا دێوو دەچێ.

﴿وانهم ليصدونهم عن السبيل، ويحسبون أنهم مهتدون﴾ ئەو شەیاتیینی یانەی: کە هاوەڵی ئادەمیزادنو خودا دایناون ببنە هاوشانی ئەوانەی خۆیان لە یادی خودا گێل دەکەن، گوێ بە پەیامی قورئان نادەنو خۆیانی لێ غافڵ دەکەن. ئەو شەیاتینی یانە ئادەمیزادەکان بە وەسوەسەو ختوکە لە ڕێبازی حەقو ڕاستی لادەدەن، بەفرتو فێڵ کافرو گومڕایان دەکەن، ئادەمیزادە کافرو گومڕابووەکانیش وا دەزانن لە سەر حەقنو ڕێبازی ڕاستیان گرتۆتە بەر . ڕۆژ دوای ڕۆژ پتر کوفرو بێدینییان لە لا شیرین دەبێ ﴿حتى اذا جاءنا قال: يا ليت بيني وبينك بعد المشرقين فبئس القرين﴾ هەتا ڕۆژی قیامەت را دەبێو ئەو کافرە ماڵوێرانە دێتە بەر دەستمانو دزانێ چۆن قوڕی بە سەر خۆی دا کردوەو چۆن بەد بەختیو چارە ڕەشی بۆ خۆی کێش کردوە، جا ئەو کات یەخەی خۆی لە شەیتانەکەی دادەڕێو پەنجەی پەشیمانی دەگەزێو ڕو دەکاتە شەیتانەکەییو دەڵێ: ئای خۆزگە نێوان منو تۆ بە ئەندازەی دوری

خۆرهەلاّت وخۆر ئاوا بوایە. هیچم بە قسە نەکردیتایە، بە راستی شەیتان هاوەلّێکی خراپو ناپەسندە بۆ ئادەمیزادو لە شەڕ بەو لاوە خێری لیّ نابینی! ئەمجار بۆ زێدە تەعذیبو ریسواکردن بەو ئادەمیزادە چارە رەشانە دەگوترێ: ﴿ولن ینفعکم الیوم اذ ظلمتم أنفسکم انکم فی العذاب مشترکون﴾ ئەمڕۆ ئەو خۆزگە خواستنو بریا گوتنە هیچ سودو قازانجێکتان پیّ ناگەیەنیّ، چونکە ئێوە لە دونیادا ستەمتان لە خۆتان کردوەو رێگەی گومڕاییتان گرتبوە بەر، هاو بەشی بوونتان لە سزادا سودتان پیّ ناگەیەنیّ، تۆزقالێك عەزابتان لیّ کەم ناکرێتەوە، هەر یەکەتان سزای خۆی وەردەگرێو لە تاو ئازاری خۆی ئاگای لە حالّی ئەوی تر نیە مادام لە هۆکاری سزاکەدا هاوبەش بوون، دەبیّ لە خودی سزادانەکەش دا هاوبەش بن. ئەمجار پەروەگار دلّنەوایی پێغەمبەر (ﷺ) دەکاو ئەوەی بۆ رون دەکاتەوە: کە بانگەوازییەکەی کار لەو دلّرەقانە ناکاو ئیمانی پیّ ناهێنن، دەفەرموێ: ﴿أفأنت تسمع الصم أو تهدی العمی ومن کان فی ضلال مبین﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! ئەو کافرانە کەڕو کوندن، قسەی حەق نابیستن، کوێرن موعجیزەی تۆ نابینن، جا کەوابیّ ئایا تۆ دەتوانی پەیامی خۆت بگەیەنی بەو جۆرە کەسانەو هیدایەتیان بدەی؟! ئەوان کەڕو گومڕان، لە گومڕایەکی ئاشکرادان، تۆ کەی دەتوانی شارەزایان بکەی بۆ رێبازی پیرۆزی ئیسلام، ئەمانە: کە ئەوە حالّو وەزعیانە ئەتۆ ناتوانی هیدایەتیان بدەی.

ئەو کافرانەچاوی دڵیان کوێرە، هیچ نابیستنو هیچ نابینن، چەندێك تۆ بانگەوازییان بکەی بۆ ئیمان هێنان، ئەوان پتر شێلگیر دەبن، گومڕابوونەکەیان زیاد دەکا! بەڵام دڵنیا بە ئێمە لە بیریان ناکەینو تۆڵەیان لێ دەستێنینو بەسەریانەوە ناچێ!

﴿فاما نذهبن بك فانا منهم منتقمون أو نرينك الذى وعدناهم فانا عليهم مقتدرون﴾ زوو یان درەنگ تۆڵەیان لێ دەکەینەوە، بەمجۆرە یان بە تەواوی تۆ لە ناودا هەڵئەگرینو دەتمرێنین ئەوسا ئێمە تۆڵەیان لێ دەکەینەوە، یا خود پێش ئەوەی گیانت بکێشین هەندێ لەو هەڕەشانەی لێمان کردون دەیانهێنینەدیو نیشانت دەدەین، بێگومان ئێمە هێزو توانای رەهامان هەیە بە سەریان دا، بێگومان ئێمە دەسەڵاتی رەهامان هەیە، هەر کاتێ بمانەوێ سزایان دەدەین، کەس نیە بتوانێ کۆسپو تەگەرە بخاتە بەر ویستەکانمان!

﴿فاستمسك بالذى أوحي اليك، انك على صراط مستقيم﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەتۆ پابەندی ئەو قورئانە بە: کە بە نیگا بۆت نێردراوە، بێگومان تۆ لەسەر رێبازێکی راستو حەقی، پەیڕەوو پرۆگرامت مایەی بەختەوەری ژیانی دونیاو قیامەتە، خۆشیو سەر فرازی هەردوو جیهانت بۆ دەستە بەر دەکا، تۆ پەیامی خۆت بگەیەنەو بانگەوازی خۆت بڵاوبکەرەوە، ئەوەی لە ئەستۆی تۆدایە گەیاندنەو بەس!

﴿وانه لذكرلك و لقومك و سوف تسألون﴾ بێگومان قورئان مایەی شەرەفو شکۆمەندییە بۆ خۆتو بۆ قورەیشیەکان بە تایبەتیو بۆ هەموو عەرب بە گشتی، چونکە بە زمانی ئەوان نازڵ بووە، لەوە بەولاوە لە قیامەت دا پرسیارتان لێ دەکرێ دەربارەی ئەم قورئانە، چۆن بە پیریەوە چۆنو چۆنتان کار پێ کردوە، وێنەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿لقد أنزلنا اليكم كتاباً فيه ذكركم﴾ (الأنبياء:١٠)

ئیمامی بوخاریو تیرمیذی فەرمودەیەکیان لە معاوییەوە ریوایەت کردوە، دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ﴿ان هذا الامر فی قریش لاینازعهم فیه أحد الا اکبه الله علی وجهه ما اقاموا الدین﴾ واتە: خەلافەو فەرمانڕەوایی بۆ قورەیشە، کەس رکا بەرییان لەگەڵ نەکا، بە مەرجێ پابەندی ئایین بن، کەوابێ قورەیشیەکانو عەرەبەکان بە تایبەتی دەبوایە لە هەموو کەس زیاتر یا بەندی بەرنامەی قورئان بوونایە، چونکە عەرەبەکان پێش هاتنی قورئان نەتەوەیەکی خێڵەکی حوشتر لەوەڕین بوون، نەخوێندەوارو بێ ژیارو بێ مێژوو بوون، لە ناو خۆیان دا هەمیشە شەڕو هەرایان بوو، ئافرەتیان زیندە بەچاڵ دەکردن، هەمیشە ترسی ئەوەشیان هەبوو بیزنگییەکان پەلاماریان بدەن، ئەگەر لە بەر ئەوە نەبوایە ولاتەکەیان رەشو روتو بێ کشتو کاڵو رەقەنو چەقەن بوو، زۆر جار دەکەوتنە بەر چەپۆکی داگیرکەران، سەرباری شەڕی خێڵەکیانەی ناو خۆیان، شەڕی دەرەکیشیان بۆ پەیدا دەبوو، ئەوەندی تریش باری ئابووریو کۆمەلایەتییان دوا دەکەوت، لە مێژوودا بە تەواوی دەسڕانەوە، بە هۆی

قورئانەوە هاتنە سەر مەسرەحی ژیانو ناویان بەرز بووە،بوون بە فرمانڕەوای جیهانو ئیمپراتۆریەتی فارسو رۆمیان خستە ژێر کۆنترۆڵی خۆیان. ژیارو مێژوویەکیان بۆ دروست بوو حەسوودییان پێ ببرێ. بەڵێ راستە قورئان شکۆمەندیو شەرەفە بۆ پێغەمبەرو نەتەوەکەی !! ئەوەتا هەزارو چوارصەدو بیستو ئەوندە ساڵەیە، رۆژانە سەدان ملیۆن زوبان مەدحی پێغەمبەر دەکا، صەلاوەتی لە سەر لێ دەدا، بەرێزەوە ناوی دەهێنن، بە ئیعترافی دوژمنان پێش دوستو خۆشەویستان حەزرەتی موحەممەد (ﷺ) یەکەم کەسایەتی ئادەمیزادە، مرۆڤێکی ترنیە بگاتە ئاستی ئەو لە شکۆمەندیو پیرۆزی دا، هەڵبژاردەی ئادەمیزادەو خاوەنی رەوشتی جوانو گەورەیە. هەتا دونیا دونیایە ناوی پیرۆزی پێغەمبەر (ﷺ) لە ناو دڵی سەدان ملیۆن موسوڵمان دا جێگیر بووەو جێگای خۆی کردۆتەوە، دڵەکانیان بە ناوی پیرۆزی لێ دەدا.

لە بارەی نەتەوەکەشیەوە ئەوە مێژوو شاهیدە پێش ئەوەی قورئان نازڵ ببێ کەس نەیدەناسین، ئەگەر ناسرابیشن لە پەراوێزی ژیان دا بوون، چ حیسابێکیان بۆ نەکراوە، قورئان رۆڵی پێدان، مێژووی بۆ دروست کردن، قورئانیان هەزم کردو کردیانە پەیڕەوو پرۆگرامی ژیانیان، لە ژێر ئالای ئەو قورئانەدا بە گژ هەموو عالەم دا چوون، دونیایان خستە ژێر دەستی خۆیانو بوونە فەرمانڕەوای جیهان، هەتا خۆیان پابەندی قورئان بوونو پەیڕەوی ئەو کەلامە ئاسمانییەیان کرد، هەموو جیهان گەردن کەچییان بون بە گەورەو فرمانڕەوای خۆیانیان لە قەڵەم دەدان، بەڵام

کاتێ: دەستیان لە قورئان بەردا، هەموو جیهان لێیان هەڵگەڕانەوەو لە سەر مەسرەحی ژیان دەوریان نەما، لە کاروانی مرۆڤایەتیو ژیارو شارەستانی دواکەوتن، فەرمانڕواییان لە دەس داو بۆ خۆیان بوونە ژێر دەستەو موستەعمەرە، تەنانەت ئێستا بوونە (٢٢) دەوڵەتۆکەو ژمارەی نفوسیان (٢٠٠) ملیۆن دەبێ بە هەموویان ناوێرنە دەوڵەتۆکەی ئیسرائیل، نەك هەر نایوێرنێ بەڵکوو هەموویانی لە قاقوزە پێچاوەو هەرچیان بڵێ لەر سەری دەکوتێتەوە، ئاشکراشە سەرۆكو پاشاکانی دەوڵەتە عەرەبییەکان بەبێ (استثناء) ئەڵقە لە گوێ ی صهیۆنیەتو ماسۆنیەتی عالەمیو ولاتە زلهێزە کافرەکانن، نەخشەو پیلانی ئەوان بە سەر گەلەکانیان دا تنفیذ دەکەن، هەرچی خودا پێ ی ناخۆشە ئەوان بە پەرۆشەوە ملی لێ دەنێن. هەرچی رەوشتێکی ناشرینی رۆژ ئاواو رۆژ هەلاتبێ ئەوان قۆزتویانەتەوەو دەیقۆزنەوە، بەندیخانەکانیان پڕن لە موسوڵمانانی راستەقینە، کۆمەڵ کۆمەڵ گەنجانی خودا پەرست راپێچی زیندانو کونە رەشە سامناکەکانیان دەکەنو جۆرەها سزاو ئەشکەنجەدانیان تێدا تاقی دەکەنەوە، ولاتی پیرۆزیان لە گەنجی موسوڵمانو دڵسۆزی خاكو نیشتیمان کردۆتە دۆزەخ!

رەبی مۆی لێ بێو زوبانیو پەنچەکانی هەڵوەرێ
هەرکەسێ گوڵشەن بە مێثلی گوڵخەنی دۆزخ بەرێ.

ئەمجار پەوەردگار ئاماژە بەوە دەکا: کە بانگەوازی بۆ یەکتاپەرستیو جڵەوگیری لە بتپەرستی ئەرکی سەرشانی پێغەمبەران بووەو بە درێژایی

مێژوو ئەم بانگەوازییە بە گوێ ی ئادەمیزادا دراوە، دەفەرموێ: ﴿واسأل من أرسلنا قبلك من رسلنا أجعلنا من دون الرحمن ألهــة يعبــدون؟﴾ پرسیار بکە لە نەتەوەکانی پێشوو؟ ئەوانەی پێغەمبەرمان بۆ ناردون، زاناو دوعاتی ڕێگای خودا پەرستیمان تێدا هەڵخستون، لێیان بپرسە ئایا خودا ڕێگای داوە لە جیاتی پەرستیش کردن بۆ خودا، کەسێکی تر بپەرسترێ؟ واتە: هەموو پێغەمبەرانو شوێنکەوتوانیان بانگەوازییان بۆ یەکتاپەرستی کردوە، دژی بتپەرستی وەستاون. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿و لقد بعثنا فی کل أمة رسولاً أن اعبدوالله، واجتنبوا الطاغوت﴾(النحل:٢٦)

هەموو پێغەمبەران، هەموو بانگخوازانی ئایینی حەق بانگەوازییان بۆ یەکتاپەرستی کردوە، کەوابێ حەزرەتی موحەممەدو بانگەوازییەکەی شتێکی ناوازەو تازەقەڵلاّ نیە، بەڵکوو جەختکردنەوەی پەیامی پێغەمبەرانی پێشووە، ڕێبازی ئەوانە ئەم پەیڕەوی دەکا، ئایینی ئەوانەو ئەم تازەی کردۆتەوە. ئایینی خودا یەك ئایینەو بۆ یەك مەبەست هاتووە، بنەماکانی ئایینی خودا لە پەیامی هەموو پێغەمبەران دا یەك بنەمانو ئەرکی ئەستۆی هەموو پێغەمبەرانە.

ریوایەتکراوە، جوولەکەکانو موشریکەکان بە پێغەمبەریان گوت: ئەی موحەممەد، ئەو ئایینەی تۆ هێناوتە جوداوازە لە ئایینی پێغەمبەرانی پێشوو، ئیتر خودا فەرمانی بە پێغەمبەر کرد: کە بۆ زێدە دڵنیاییو تەئکیدو تەفریر پرسیار لە پێغەمبەرانی پێش خۆی بکا، واتە شتەکە ئەوەندە ئاشکراو دیارە ئەگەر لە فەرزێك دا بە شێوەیەك لە شێوەکان پرسیاریان لێ بکەی، وەلامەکەیان هەر ئەوەیە: کە هەر خودا شیاوی پەرستش بۆ کردنەو بێ هاوەڵو بێ شەریکە. جگە لە ئەو هیچ خودایەکی تر نیە.

پەند وەرگرتن لە چیرۆکی حەزرەتی موسا و هارون

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

مُوسَىٰ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَـٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِىَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَـٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا۟ يَـٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ

ٱلْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِى قَوْمِهِۦ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِى مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ ٱلْأَنْهَٰرُ تَجْرِى مِن تَحْتِىٓ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ أُلْقِىَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

له‌وه پێش ئاماژه به‌وه کرا: که قوره‌یشیه‌کان ره‌خنه‌یان له پێغه‌مبه‌رایه‌تی حه‌زره‌تی موحه‌مه‌د گرت‌و گوتیان: (محمد) به که‌ڵکی پێغه‌مبه‌رایه‌تی نایه چونکه هه‌ژاره‌و پیاو ماقوڵی هۆزو وڵات نیه. ئه‌مجار چیرۆکی فیرعه‌ونی بۆ گێڕاینه‌وه: که وتی: من ده‌وڵه‌مه‌ندو خاوه‌ن جاهم. جا که له ئایه‌تی پێشوودا په‌روه‌دگار فه‌رمانی به پێغه‌مبه‌ر کرد: که پرسیار له پێغه‌مبه‌ران بکا، به‌م بۆنه‌وه چیرۆکی حه‌زره‌تی عیسای هێنا بۆ ئه‌وه‌ی بیسه‌لمێنێ که ئه‌وانیش بانگه‌وازی یه‌کتاپه‌رستییان کردوه، به‌مه‌ش ئه‌و حه‌قیقه‌ته ده‌سه‌لمێنێ: که په‌یامی پێغه‌مبه‌ران یه‌ك په‌یامه، یه‌ك

ڕێبازو ڕێوو ڕەسمە، هەروەها لە ڕوانگەی ئەم زنجیرەو چیرۆکەوە سروشتی ملهوڕانو بوغڕاو دەرەبەگەکان دەردەکەوێ، چۆن پێشوازی بانگەوازی حەقیان کردوە، چۆن بە پلەو پایەی دونیایی لە بەرماڵو سامانی دونیای بێ بەقا لە خۆ بایی بوون، سروشتی جەماوەرو هەڵسو کەوتیان چۆن بووە لەگەڵ ئەو زوڵمو ستەمەی لێیان کراوە لە لایەن ستەمکارانەوە، کەواتە هەموو کاتێ بەر هەڵستکارانی پەیامی پێغەمبەران، سەرانی کوفرو بوغڕاو ستەمکاران بوون، چونکە پێیان وابووە شوێنکەوتنیان بۆ پێغەمبەران دەبێتە مایەی لە دەستدانی پلەوپایەی کۆمەڵایەتیو سیاسیان. دەفەرموێ: ﴿ولقد أرسلنا موسى بأياتنا الى فرعون وملئه، فقال: انى رسول رب العالمين﴾ واتە: بێگومان ئێمە موسامان ڕەوانەکرد بۆ سەر فیرعەونو دارو دەستەکەیو نەتەوەی ئیسرائیل بە موعجیزەو نیشانەی ئاشکراوە، نۆ موعجیزەمان پێ بەخشی بۆ ئەوەی گەواهیدەر بن لە سەر ڕاستی پەیامەکەی. بانگەوازی کردن بۆ خودا پەرستیو یەکتاپەرستی، جڵەوگیری لێ کردن لە هاوەڵدانان بۆ خوداو فیرعەون پەرستی. نۆ موعجیزەکەش ئەوانەن: کەلە سورەتی (الاسراء) ئایەتی (١٠١) دا تۆمار کراون. کە بریتین: لە تۆفان، کوللە، ئەسپێ، بۆق، خوێن، گرانی، لە نەفسو لە زرعاتو کشت وکاڵ دا. یەدی بەیضاو، عەصا..، وێڕای نواندنی ئەو حەمکە مەعجیزە گەورەو ئاشکرایانە کەچی فیرعەونو دارو دەستەکەی لوتبەرزییان نواندو ملیان نەدا بۆ ئیمانهێنان، بەڵکوو حەزرەتی موسایان بە درۆخستەوەو گاڵتەیان پێ کرد، بە گژی دا چونەوە. ﴿فلما جاءهم بأياتنا اذاهم منها يضحكون﴾ کاتێك حەزرەتی

موسا ئەو موعجیزانەی نیشان دان یەکسەر فیرعەونو جەماعەتەکەی پێکەنییان پێ هاتنو گاڵتەیان پێ کردنو بەدرۆیان خستەوە، سەر رەقییان نیشاندان، سەرەنجام خودا تۆڵەی سەختی لێ ستاندنو لە دەریادا خنکاندنی! ئەمجار پەروەدگار دڵنەوایی پێغەمبەر دەکاو دەفەرموێ: ﴿ومانريهم من أية الا هى اكبر من أختها، و اخذناهم بالعذاب لعلهم يرجعون﴾ هەر بەڵگەو نیشانەیەکمان نیشانی فیرعەونو دارو دەستەکەی دابێ دەربارەی راستی پێغەمبەرێتی موساو راستی پەیامەکەی، لە موعجیزەی پێشووی گەورەتربووە، پتر گەواهیدەر بووە لە سەر راستی بانگەوازی یەکەیو تاكو تەنهایی خودا! کەچی وێڕای راستو دروستی ئەو موعجیزانە، فیرعەونو تاقمەکەی لە بوغڕایی خۆیان نەهاتنە خوارێو وازیان لە گومڕایی خۆیان نەهێنا، ئیتر پەروەدگار عەزابی سەختو جۆراو جۆری بەسەر دا دان بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە، ئیمان بە خودا بهێننو شوێن پەیامی موسا بکەون. هەر کاتێ: حەزرەتی موسا موعجیزەیەکی بنواندایەفیرعەونو تاقمەکەی بە سیحریان لە قەڵەم دەداو موسایان بە جادو باز دەزانی، ئەوەبوو هەر: کە عەزابێکیان بۆ سەر نازڵ دەبوو هانایان بۆ موسا دەبردو ﴿وقالوا: يا أيها الساحر أدع لنا ربك بما عهد عندك اننا لمهتدون﴾ دەیانگوت: ئەی جادو بازی لێزان بۆمان لە خودای خۆت بپارێوە: کە ئەو وادەو بەڵێنەی پێ ی داوی بیهێنێتە دی، ئەو عەزابەمان لە سەر هەڵبگرێ ئێمە ئیمان دەهێنینو شوێنت دەکەوین.

﴿فلما كشفنا عنهم العذاب اذا هم ينكثون﴾ کەچی کاتێ : کە عەزابمان لە سەر لا بردن، پەیمانەکەیان هەڵوەشاندەوەو ملیان لە کوفرو بێدینی دەنایەوە وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فأرسلنا عليهم الطوفان والجراد والقمل والضفادع آيات مفصلات، فاستكبروا، وكانوا قوماً مجرمين، ولما وقع عليهم الرجز قالوا يا موسى ادع لنا ربك بما عهد عندك، لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك، ولنرسلن معك بني اسرائيل، فلما كشفنا الى أجل هم بالغوه اذا هم ينكثون﴾(الاعراف:١٣٣-١٣٥) ئەمجار باسی یاخی بوونی فیرعەون‌و لە خۆبایی بوونی دەکا دەفەرموێ: ﴿ونادى فرعون في قومه قال: يا قوم أليس لي ملك مصر و هذه الانهار تجري من تحتي افلا تبصرون؟﴾ حەزرەتی موسا بانگەوازیی خۆی بلاّوکردەوە، فیرعەون هەستی کرد ڕەشە خەڵکەکە مەیلیان بەلای موسا دا هەیە، خەریکن موسوڵمان بن، ئیتر فیرعەون فرمانی دا خەڵکەکە کۆبکەنەوە، جەماوەر گرد کرانەوە، فیرعەون دەستی کرد بە وتاردان‌و خۆ هەڵکێشان‌و هەڕەشەکردن، وتی ئەی خەڵکینە! ئەوە نازانن‌و نابینن ملك‌و سامانی ئەم وڵاتە گەورەیە: کە میصرە هەمووی هی منەو خۆم فرمانڕەوام تێ یدا، کەس هاوبەشم نیەو دەسەڵاتی ڕەهام هەیە، چۆمی نیل بە ژێر قەصرو باڵەخانەو باخ‌و باخەتمان دا دەڕوا، هەموو بەرو بوومی میصر لە ژێر کۆنترۆڵی خۆم دایە. ئەوە نابینن من لە چ فەخفەخەو ڕێزو شکۆمەندییەك دا دەژیم؟ نازانن، کە ئەم هەموو دەسەڵات‌و ماڵ‌و سامانە نیشانەی ئەوەیە: کەمن شیاوی ئەوەم

فرمانڕەواو خوداتان بم، لەهەمان کات دا سەیری هەژاریو بێ دەسەڵاتی موسا بکەن بزانن خۆیو شوێنکەوتوانی چەند بێ وەجو هیچ لەبارانەبوون!! بەهیچ جۆرێك ناتوانن بەرهەڵستی من بکەن!

لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فحشر فنادي، فقال أنا ربكم الأعلى، فأخذه الله نكال الآخرة والأولى﴾(النازعات:٢٢-٢٥).

ئیتر پەرە بەخۆ هەڵکێشانی خۆی دەداو شوی لێ هەڵدەکێشێ دەڵێ: ﴿أم أنا خير من هذا الذي هو مهين. ولا يكاد يبين﴾ بەڵکوو بەهۆی ماڵو سامانو جاهو سەڵتەنەتەوە من زۆر باشترم لەم کابرایە: کە ناوی موسایەو هیچی لەبارا نییە، تەنانەت لاڵە پەتەو زمانفسکێکە نازانێ قسەو گوفتو گۆش بکا، هیچ شەرەفو شکۆمەندییەکی نیە، هەتیوەیەکی روتو رەجاڵە، هەڵبەتە فیرعەون لەدیدگای خۆیەوەو پشتی بەو زانیاریە بەستووە: کە لەرابوردودا دەربارەی موسا هەی بوو، بێ ئاگا بووە لەوە: کە پەروەردگار گرێی زمانی لابردوەو پلەو پایەی پێغەمبەرێتی: کە بەرزترین پلەو پایەیەکە دەبەخشرێ بەئادەمیزاد، پێی بەخشیوە، هەموو شەرەفو شکۆمەندییەکی بۆ دەستەبەر بووە.

فیرعەون درێژە بەلەخۆبایی بوونی خۆی دەداو وای دەردەخا: کە پێغەمبەرێتی بۆ کەسێك دەبێ: کە خاوەنی جاهو دەسەڵات بێ، فرمانڕەواو پاشابێ، دارای زێڕو زیو بێ، بازنگی ئاڵتونی هەبن، وتی:

﴿فلولا ألقي عليه أسورة من ذهب أو جاء معه الملائكة مقترنين﴾ ئەگەر راست دەکا پێغەمبەرە بۆچی بازنەی ئاڵتونی نین؟ یان بۆچی فریشتە نایەن شایەتی بۆ بدەن: کە پێغەمبەرەو لەخوداوە رەوانە کراوە؟ وای خستە دڵی جەماوەرەوە: پێویستە پێغەمبەران خاوەن جاهو حەشەم بن. فریشتە بەدەورو پشتیانەوە بنو ئاپورەیان بدەن.

﴿فاستخف قومه فأطاعوه، انهم كانوا قوماً فاسقين﴾ فیرعەون سوکایەتی بەگەلەکەی خۆی کرد، رێزو نرخی بۆ دانەدەنان، گاڵتەی بەعەقڵو بیرو بۆچونیان کرد، بانگەوازیی کردن بۆ گومڕاییو بێدینی، ئەوانیش بەپیر بانگەوازییەکەیەوە هاتنو فەرمانبەرداری فەرمانەکانی بوون، بەفیتی فیرعەون موسایان بەدرۆ خستەوە، بێگومان ئەوان گەلو نەتەوەیەکی فاسقو یاخی بوو بوون، سەرپێچی فەرمانی خودایان کردو شیاوی عەزابی سەختی پەروەردگار بوون!

جا ﴿فلما آسفونا انتقمنا منهم، فأغرقناهم أجمعين﴾ کە بێ فەرمانی ئێمەیان کردو رقی ئێمەیان لەخۆیان هەڵساند بەتوندترین شێوە سزامان دان، لەدەریادا خنکاندمانن، فیرعەون کە بەدەسەڵات بەسەر چۆمی نیل دا خۆی با دەداو لەخۆی بایی بوو دەیگوت: سەیری شکۆمەندیم بکەن، بڕوانن چەند خاوەن دەسەڵاتم، سەرنجی خەڵکەکەی بۆ لای چۆمو جۆگاکانی میصر رادەکێشاو دەیگوت: ﴿وهذه الأنهار تجرى من تحتي﴾ بەو ئاوە خنکاندمان! (سەیرە شتێك ئەوان خۆیان پێوە بادەدا بوو بەهۆی لەناوچونیان).

ئیمام ئەحمەدو طەبەرانیو بەیهەقیو ئیبنو ئەبی حاتەم لەعوقبەی کوڕی عامیرەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اذا رأيت الله تبارك وتعالى يعطي العبد ما يشاء، وهو مقيم على معاصيه فإنما ذلك استدراج منه له ثم تلا(ص) (فلما آسفونا انتقمنا منهم فاغرقناهم أجمعين)). ریسوای دونیاو قیامەتمان کردن، ﴿فجعلناهم سلفاً ومثلا للآخرين﴾ فیرعەونو شوێنکەوتوانیمان کردن بەپێشەنگو نموونە بۆ هەموو ئەو کافرانەی کرداری ئەوان رەچاو دەکەن، وەکوو ئەوان سزا دەدرێن، هەروەها کردمانن بەپەندو عیبرەت بۆ ئەو کافرانەی لەدوا ئەوان دێنە گۆڕەپانی ژیانەوە! یان بەسەرهاتیانمان کردە چیرۆكو سەرگوزەشتەیەکی سەرسوڕهێنەر. چین لەدوا چین ئادەمیزاد لەناو خۆیان دا دەیگێڕنەوە.

چیرۆکی حەزرەتی عیساو پەند وەرگرتن لێی

۞ وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوۡمُكَ مِنۡهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓاْ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيۡرٌ أَمۡ هُوَۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلَۢاۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنۡ هُوَ إِلَّا عَبۡدٌ أَنۡعَمۡنَا عَلَيۡهِ وَجَعَلۡنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوۡ نَشَآءُ لَجَعَلۡنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةً فِي ٱلۡأَرۡضِ يَخۡلُفُونَ ﴿٦٠﴾

وَإِنَّهُۥ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَٱتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِٱلْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَٱخْتَلَفَ ٱلْأَحْزَابُ مِنۢ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

دەربارەی نازڵبوونی ئایەتی ﴿ولما ضرب ابن مریم مثلاً...﴾ ئیمام ئەحمەدو طەبەرانی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێن: پێغەمبەر (ﷺ) بەقورەیشییەکانی فەرموو: کەسێك نیە لەغەیری خودا بەو لاوە عیبادەتی بۆ بکرێو خێری تێدا بێو رێزی هەبێ، ئیتر قورەیشییەکان وتیان: ئەی تۆ ناڵێی عیسا پێغەمبەر بووەو بەندەیەکی صاڵحو راستاڵ بووە؟ دەی خۆ لەجیاتی خودا پەرستراوە! ئەمە چەندی بەچەندە؟ ئەوە بوو پەروەردگار ئایەتی: ﴿ولما ضرب ابن مریم مثلا اذا قومك منه یصدون﴾ی نازڵ کرد. ئەمەش جۆرێکی ترە لە سەر رەقیو یاخی بونو

سەرپێچیکاریی قورەیشیەکان، کە هەمیشە خەریکی جەدەلو کێشەو چەواشەکاری بوون، ئەوە بوو کاتێ ئایەتی ﴿انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم﴾(الانبياء:٩٨) نازڵ بووقورەیشیەکان (وەکوو نۆ هەنگیان لە دارێك دا دۆزیبنەوە) دەنگیان بەرز کردوە، وتیان: بەم پێیە دەبێ عیساو عوزێرو فریشتەکان ببنە دەستە چیلەی دۆزەخ. عەقڵیان بەوە نەشکا: کە پیتی (ما) لە ئایەتەکەدا عەقڵمەند ناگرێتەوە، بەڵکوو مەبەست بە (وما تعبدون) بتو صەنەم دەگرێتەوە، حەزرەتی عیساو حەزرەتی عوزێرو فریشتەکان ناگرێتەوە، بەڵکوو ئەوانە بەندەی راستاڵو خودا پەرستو یەکتا پەرستن، نە خۆیان بە خودا زانیوە، نە خۆیان بە هاوەڵی خودا حسێب کردوە.

﴿وقالوا: أ آلهتنا خير أم هو؟ ما ضربوه لك الا جدلاً، بل هم قوم خصمون﴾ کافرەکانی قوریش لە روانگەی سەر رەقیو جیدالچیەتی خۆیانەوە وتیان: ئایا خوداکانی ئێمە باشترن یان عیسا؟ واتە خوداکانی ئێمە لە عیسا باشتر نین، جا کە عیسا بچێتە ناو ئاگرەوە با ئێمەشو خوداکانمان لەگەڵ عیساو فریشتەکان دا بچینە ناو ئاگرەوە، کافرەکان ئەم قسەیە ناکەن بۆ ئەوەی بگەنە حەقو لە راستی حاڵیٚ بن، بەڵکوو مەبەستیان جەدەلو بۆردانی بەرامبەرەکەیانە، دەیانەوێ بە تاڵو پوچی خۆیان بچەسپێنن، پەیامی ئیسلام رەت بکەنەوە، بەڵکوو ئەوان گەلو نەتەوەیەکی کێشە کارو جەدەلخوازن، بەربەرەکانی حەق دەکەن.. ئیمامی ئەحمەدو تیرمیذیو ئیبنو ماجەو ئیبنو جەریر لە ئەبو ئومامەوە

ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ما ضل قوم بعد هدى كانوا عليه الا أورثوا الجدل) هەر گەلو نەتەوەیەك دوای هاتنی هیدایەت بۆ لایان گومڕابن ئیللا جەدەلو مقۆ مقۆیان تێدەکەوێ دەکەونە جەدەلو کێشەوە.. ئەمجار پەروەدگار ئەوە دەچەسپێنێ: کە عیسا بەندەی راستاڵی خودا بووە. دەفەرموێ: ﴿ان هو الا عبد أنعمنا عليه، و جعلناه مثلا لبنى اسرائيل﴾ عیسا تەنها بەندەیەکی ئێمە بووە، نیعمەتی پێغەمبەرایەتیمان پێ بەخشیو کردمانە فروستادەی خۆمان، کردمانە نیشانەو عیبرەت بۆ نەتەوەی ئیسرائیل، کردمانە بەڵگەو دەلیل لە سەر خودایەتی خۆمان، چونکە بەبێ باوك هێنامانە دی، موعجیزەی گەورەمان بۆ دەستە بەرکردن: موعجیزەی مردوو زیندوکردنەوەمان پێ بەخشی!

کوردی دەڵێ:

گەر وەکوو عیسا لە پاش مردن بەسەرما رابری
تجمع العظم الرميم تحيي بعد العدم

هەموو نەخۆشیەکی بە ئیزنی خودا چاك دەکردەوە،
موعجیزەکانی لە بواری پزیشکی دا بوون،

﴿ولو نشاء لجعلنا منكم ملائكة فى الارض يخلفون﴾ ئەگەر بمان ویستایە ئێوەی ئادەمیزادمان دەفەوتاندو لە جیاتی ئێوە فریشتەمان دەخستە سەر زەویو ئەرکی ئاوەدانکردنەوەی زەویمان دەخستە ئەستۆی ئەوان.

نەحوییەکان دەڵێن: وشەی (من) بۆ بەدەلییەتە واتە: لە شوێن ئێوە، لە جیاتی ئێوە فریشتەمان لە سەر زەوی بەدی دەهێنان.

هەندێکیش پێیان وایە: بۆ (تەبعیضە) واتە: ئەگەر بمانویستایەبڕێ لە ئێوەمان دەکردە فریشتەو ببوونایە جێگیری ئێوەو جێگای ئێوەیان پڕیکردایەوە.

بە کورتی مەبەست ئەوەیە بفەرموێ: هەرچەند حاڵو وەزعی عیسا سەر سوڕهێنەرە، بەڵام خودا دەتوانێ لەوەش سەر سوڕهێنەر تر بەدی بێنێ، هەمووشیان چ عیساو چ فریشتەکان بەندەی خودانو شیاوی ئەوەنین پەرستشیان بۆ بکرێ.

﴿وانه لعلم للساعة فلا تمترن بها، و اتبعون، هذا صراط مستقيم﴾ بێگومان عیسا نیشانەی نزیکبونەوەی رابوونی قیامەتە، هیچ شكو گومانتان نەبێ لە رابوونی دا، شوێن پەیامی من بکەون، ئەمە بە رێگای راستو رەوان! بزانن، دەربارەی هاتنە خوارەوەی حەزرەتی عیسا بۆ سەر زەوی فەرموودەی جیا جیا هەنو ریوایەت کراون، ئەم ئایەتەش ئاماژەی پێ دەکا.

ئایەتەکە دوو قیرائەتی هەیە (لعِلمٌ للساعة) یان (لعَلمٌ للساعة) هەردوو قیرائەتەکە ماناکەیان لێك نزیکە.

لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت کراوە دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (والذى نفسى بيده ليوشكن أن ينزل فيكم ابن مريم حكما مقسطا فيكسر الصليب ويقتل الخنزير، ويضع الجزية، ويفيض المال حتى لا يقبله أحد حتى تكون السجدة الواحدة خيراً من الدنيا وما فيها) سوێندم بەو کەسەی

گیانی منی بە دەستە نزیکە عیسای کوڕی مەریەم وەکوو فرمانڕەوایەکی عادڵ نازڵ بێتە سەرتان، صەلیب دەشکێنێ، بەراز دەکوژێ، جزیە دەستێنێ، ماڵو سامان بلاو دەکاتەوە، بە جۆرێك کەس نابێ وەری بگرێ بیرباوەڕی خەڵك وای لێ دێ سوجدەیەکیان لەلا لە هەموو دونیا بەنرختر دەبێ.

لە جابیرەوە ریوایەت کراوە: دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (لا تزال طائفة من امتی یقاتلون علی الحق ظاهرین الی یوم القیامة، فینزل عیسی ابن مریم، فیقول: أمیرهم تعال: صل لنا. فیقول: لا، ان بعضکم علی بعض أمراء تکرمة الله تعالی لهذه الامة)اخرجه مسلم

هەڵبەتە نازڵبونی عیسا نهێنی یەکەلەو نهێنی یانەی، پێغەمبەر (ﷺ) بۆی گێڕاوینەوەو قورئان ئاماژەی پێ کردوە!

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: لە پێغەمبەرەوە هەواڵی (متواتر) ریوایەت کراون، هەموویان جەخت لە سەر ئەوەدەکەنەوە: کە پێش رابوونی قیامەت عیسا دێتەوە سەر زەوی، فەرمانڕوایی دەکا بە شێوەیەکی دادپەروەرانە.

﴿ولا یصدنکم الشیطان، انه لکم عدو مبین﴾ نەکەن بەگوێی شەیتان بکەن، وریا بن بەوەسوەسەو فرتو فێڵ لەشوێنکەوتنی حەق لاتان نەدا، رێگای گومڕا بوونتان لەپێش چاو جوان نەکا. بێگومان شەیتان دوژمنێکی سەرسەختی دێرینەی ئێوەی ئادەمیزادە، دوژمنایەتیەکەی بۆ ئێوە ئاشکرایە!

ئەمجار دوای ئەم لا کردنەوەیە دەگەڕێتەوە بۆ بەیانکردنی حەقیقەتی عیساو پەیامەکەی، دەفەرموێ: ﴿ولما جاء عیسی بالبینات، قال: قد جئتکم بالحکمة ولأبین لکم بعض الذي تختلفون فیه، فاتقو الله وأطیعون﴾ کاتێك عیسا (ﷺ) کرا بەپێغەمبەرو هاتە سەر گەلەکەی، بانگەوازی خۆی راگەیاندو موعجیزەی ئاشکراو نمایانی لەسەر راستی پێغەمبەرایەتی خۆی نواند، بەنەتەوەی ئیسرائیلی گوت: ئەمن پەیامی خودام بۆ هێناون، شەریعەتو یاسای گونجاو بۆ ژیانی دونیاو قیامەتم بۆ هاوردون، شەریعەتێك پڕە لەحیکمەتو دانایی، ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ چاکەو نەهی لێ دەکات لەخراپە، بانگەواز دەکات بۆ خودا ناسیو یەکتاپەرستی، بۆ ئیمانهێنان بەنامە ئاسمانییەکانو شوێنکەوتنی پێغەمبەرانی خودا، بۆ بڕوا هێنان بەفریشتەو بەهاتنی رۆژی قیامەت، بەحیسابو لێکۆڵینەوەو پاداشو سزای رۆژی قیامەت، هەروەها بۆیە رەوانەکراوم تا برێ ئەحکامی تەوراتتان بۆ رون بکەمەوە، هەندێ شەریعەتو یاسای تەورات: کە تێ یدا کەوتوونە کێشەوە بۆتان یەکالا بکەمەوە، خۆتان لە تاوانو سەرپێچیکردنی فەرمانی خودا بپارێزن، ئەوەی فەرمانتان پێ دەکەم لە یەکتاپەرستیو پابەندبوون بە شەریعەتو یاسای خوداوە بە گوێم بکەن. ئەمەش ناوەڕۆکی پەیامەکەمە:

﴿ان الله هو ربي وربكم فاعبدوه، هذا صراط مستقيم﴾ بێگومان (الله) خودای منو خودا ئێوەشو هەموو بونەوەرە، بە دڵسۆزی عیبادەتی بۆ بکەنو هەر ئەو بە خودا بزاننو پەرستش هەر بۆ ئەو بکەن. ئەمەیە رێگای راستو سەر فرازی، هەر شوێنکەوتنی شەریعەتی خودا بەختەوەری دونیاو قیامەتی لێ وەدی دێ.

بێگومان پەیامی عیسا بۆ سەر گەلی جولەکە بوو، ئەوان پێش ئەوەی عیسا بێتە سەریانو پەیامی خودایان بۆ بێنێ، زۆر کێشەیان تێکەوتبوو دەربارەی شەریعەتی تەورات، لە بارەی سیاسیو کۆمەلآیەتیشەوە گیرۆدەی حوکمی رومانەکان بوبوون. ژێر دەستەو چینی چەوساوە بوون، چاوەڕوانی رەهبەرێك بوون رزگاریان بکا، چاوەروانییەکەیان درێژەی کێشا، کەچی: کە هاتە سەریانو پەیامی خودای پێ راگەیاندن، دژی وەستانو بڕوایان پێ نەکرد، ئەزیتیان دا، ویستیان لە خاچی بدەن!!

﴿فا ختلف الاحزاب من بينهم، فويل للذين ظلموا من عذاب يوم أليم﴾ ئەو تاقمو گرۆیانەی عیسایان بۆ سەر نێردرابوو لە ناو خۆیان دا کەوتنە مقۆمقۆو کێشەوە، شێوی وەیلو عەزابی بەشیدەت بۆ ئەوانەی ستەمکارنو پەیامی خودا رەت دەکەنەوە.

ئەو کاتەی عیسا هاتە سەر گەلو نەتەوەی ئیسرائیل، بینی چەند گرۆو تاقمو خاوەن بیرو باوەڕی جودا جودان، هەرە تاقمە سەرکیەکانیان چوار تاقمو تایەفە بوون!

١. تایەفەی (صەدو قییەکان): کە نیسبەت دەدرێن بۆ لای (صدوق): کە بنەماڵەو خێزانێك بوون روتبەی (کەهانە)و وەزیفە ئایینیەکان بۆ ئەوان کۆنترۆڵ کرابوو، ئەم بنەماڵە لەوەچەو نەوەی حەزرەتی (هارون) ی برای حەزرەتی موسا بوون، پیاوانی هەڵبژاردەی ئەم بنەماڵەیە سەروکاری هەیکەلیان دەکرد، بەپێ ی وەزیفەو ئەرکە ئاینییەکەیان تا ئەندازەیەك لە ئەنجامدانی عیبادەتو طقوسە ئاینییەکان دا توندڕەوبوون، بەڕواڵەت خۆیان بە پاپەندبوو (ملتزم) دەخستە پێش چاو، بیدعەو تازە گەرییان رەت دەکردەوە، بەلأم لە واقیع دا خەریکی رابواردنو دونیا خۆری بوونو بە ئارەزۆی خۆیان رایان دەبوارد هیچ بڕوایان بە رابوونی قیامەت نەبوو.

٢. گروپی دووەم: فیریسییەکان بوون، ئەمانە بە پێچەوانەی صەدوقییەکان بوون، دژی توندڕەوی ئایینی بوون، زێدەڕەوی رواڵەتیو شەکلیاتی (طقوس)و عیبادەتیان نەدەکرد، بڕوایان بە زیندوبوونەوەو رابوونی قیامەتو حەقو حیساب هەبوو، دیاردەو نیشانەی سەرەکی ئەوان سۆفیلکەییو دونیا نەویستی بوو، هەر چەندە هەندێکیان حەزیان لە زانستو زانیاری هەبوو، بە زانیاریو زمانڕەوانی خۆیان دەنازین، حەزرەتی عیسا ئەم رەوشتەیانی لا پەسەندنەبوو.

٣. گروپی سامیرینیەکان، ئەم تاقمو پیرەپێکهاتەی جولەکەو ئاشورییەکان بوون، بڕوایان بە پێنج کتێبە کۆنەکان هەبوو کە بە (کتێبە موسەوییەکان) دەناسران، هەرشتێکی لە سەر ئەم پێنج کتێبە زیاد کرابوو ئەوان رەتیان دەکردەوە.

٤. گرۆپی ئاسین یان ئەسیینیینەکان، ئەمانەش موتەئەپیربوون بە برێ راو بۆچوونی رێبازە فەلسفییەکانی پەیڕەو کراوی ئەو رۆژگارە. تائەندازەیەکی زۆر لە باقی گروپەکانی تر گۆشەگیربوون خۆیان بە ژیانی زبرو تەقەشوف را هێنابوو، بە باشی پەیڕەوکارانی خۆیانیان پەروەردە کرد.

جگە لەمانەش چەند گروپو تاقمو پێڕی تر هەبوون پەیڕەوکارانیان کەمو بە پەنچەی دەست دەژمێردران، خاوەنی بیرو باوەڕی جیاجیاو سەیرو سەمەرە بوون، زوربەی ئەم بیرباوەڕە جیاجیایانەیان بە هۆی بارگرانیو زبرو زەنگی رومانەکانەوە لە لا خولقابوو، هەموو ئەو گروپو نیحەلو خاوەن رێبازانە چاوەڕوانی رزگار بوون بوون، دەیانەویست فریاد رەسێکیان دەست کەویێو لەو ستەمو دەردە سەریو بیرو باوەڕە جیاجیایانە رزگاریان بکا.

کە حەزرەتی مەسیح هاتو پەیامی خۆی راگەیاند، بانگەوازی خۆی بلاو کردەوە، وتی: ﴿ان الله ربیء ربکم فاعبدوه﴾ شەریعەتی لێبوردەییو ئاسانکاریو پوختەکردنی گیانو دەرونی راگەیاند، داوای کرد ئادەمیزادەکان پێش شەکلیاتو (طقوس)ە کان گرنگی بدەن بە دڵو دەرونو لە ناوەوە خۆیان پاك بکەنەوە، روالەتکارە فێڵبازەکان بە گژی دا چوونەوە، بەر بەرەکانیان کرد، پەیامەکەیان رەتکردەوە.

پاشان: کە حەزرەتی عیسا دونیای جێ هێشتو بۆ لای پەروەدگاری خۆی گەڕایەوە، شوێنکەوتوانی دەربارەی کەوتنە کێشەو مقۆ مقۆوە، بوون بە چەند گروپو تاقمو پێڕ، هەندێکیان کردویانە بە خودا، بڕێکیان بە کوڕێ خودای لە قەڵەم دەدەن، تاقمێکیشیان دەیکەن بە پالوپو دەڵێن یەکێکە لە سێ ئوقنومەکان: واتە، دەڵێن: خودا لە سێ شت پێك هاتووە یەکێکیان عیسایە!! ئیتر پەیامی حەزرەتی عیسایان گۆڕیو هیچی بەسەر هیچەوە نەما، یەکتاپەرستیو دڵسۆزی لە خودا پەرستی دا بوو بە عیسا پەرستیو کردنی بە هاوەڵی خودا، یان بە کوڕی خودا، ئایینەکەشی بووتە (طقوس)و شەکلیاتی بێ ناوەڕۆك، کار گەیشتوەتە ئەوە: کابرا تادەتوانێ تاوان دەکاو رادەبوێرێ، پاشان دەچێتە لای مامە قەشەو دان بە تاوانەکانی دا دەنێ، مامە قەشەش پسوڵەی لێخۆشبوون (صك غفران)ی پێ دەفرۆشێ گوایە بەو پسوڵە لە تاوانەکانی پاك دەبێتەوە!! ئەمجار دەست پێ دەکاتەوەو پاش ماوەیەك دەچێتەوە خزمەت مامە قەشەو هەر بەشێوەی جاری پێشوو سەوداو مامەڵەکەیان دەکەنەوە (و هلم جرا) کەوابێ عەزابی بە ئێشو شیوی دۆزەخ بۆ ئەوانەیە کە پەیامی عیسایان بەو مەرەدەبردوە، بۆ ئەوانەیە، کەوتوونەتە کێشەوە دەربارەی سروشتی عیسا ئایا ناسوتییە یان لاهوتییە!!

ئەمجار موشریکەکانی قوڕەیشیش کە هاتوون کێشەو نیزاع دنێنەوە لەگەڵ پێغەمبەردا دەربارەی عیسا، شوێنکەوتوانی عیساو موشریکەکانی عەرەب هەردولایان ستەمکارن، لە حەق لایان داوەو

گومڕان، حەتمەن سزایان لێ دەسەندرێ، ئەویش لە رۆژی قیامەت دا بە تەواوی ئەنجام دەدرێ، رابوونی قیامەتیش چەندێك بوە غرێ چونکە هەردێ، هاتنی نزیکە.

﴿هل ینظرون الا الساعة أن تأتیهم بغتة، وهم لا یشعرون﴾ ئایا ئەوانەی پێغەمبەران بەدرۆ دەخەنەوە چاوەڕوانی چین؟ جگە لەهاتنی قیامەت بەناگەهانیو ئەوان ئاگایان لەخۆ نابێ لەنکاوێك یەخەیان دەگرێو رزگاربونیان نابێ. یان لەبەر هەڵەوگیربوونیان بەدونیاوە نازانن کەی قیامەت رادەبێ!!

بەکورتی هەموو پێغەومبەران بەئاشکرا بەگەلو نەتەوەکانیان راگەیاندوە: کە ئەوانیش وەکوو هەموو ئادەمیزادێکی تر بەندەی بێ دەسەڵاتی پەروەردگارن، نابێ هیچ ئادەمیزادێك لەپلەو پایەی ئادەمیزادییەتی خۆی بەرز بکرێتەوە.

کەوابێ حەزرەتی عیسا ئادەمیزادەو سروشتی ئادەمیزادی هەیە، رایەی ناکەوێ بگاتە پلەو پایەی خودایەتی، نەهاوەڵی خودایە، نەکوڕی خودایە، نەئالوثە. ئادەمیزادێکە خودا روتبەی پێغەمبەرایەتی پێ بەخشیوە، بەبێ ئەوەی باوکی هەبێ بەدیهێناوەو کردویەتی بەنیشانەی دەسەڵاتی خودایەتی خۆی. موعجیزەی گەورەو جۆراو جۆری لەسەر دەستی ئەو ئاشکرا کردوە، تا گەواهیدەر بن لەسەر راستی پەیامەکەی!

جۆرەکانی نازو نیعمەتی بەهەشت بۆ خودا پەرستان و خۆپارێزان

ٱلۡأَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذِۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٦٨﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ مُسۡلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ أَنتُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ تُحۡبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِم بِصِحَافٖ مِّن ذَهَبٖ وَأَكۡوَابٖۖ وَفِيهَا مَا تَشۡتَهِيهِ ٱلۡأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلۡأَعۡيُنُۖ وَأَنتُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلۡكَ ٱلۡجَنَّةُ ٱلَّتِيٓ أُورِثۡتُمُوهَا بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمۡ فِيهَا فَٰكِهَةٞ كَثِيرَةٞ مِّنۡهَا تَأۡكُلُونَ ﴿٧٣﴾

دوای ئەوەی پەروەدگار هەڕەشەی کرد بەوە: کە لەوانەیە قیامەت کتوپڕ لەنکاوێك رابێ، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا بڕێ حاڵو وەزعی ئادەمیزادەکان بەیان دەکا: کە لەو رۆژەدا تێی دەکەون، هەروەها باسی نیعمەتە جۆراو جۆرو رازاوەکانی بەهەشتیش دەکا، ئەمجار باسی حاڵی

دۆزەخیەکان دەکا، دیمەنی تێك هەڵچونو دەمە دەمێی برادەرو خزمو دۆستو ناسیاوی دونیایی: کە لەناو دۆزەخ دان رادەنوێنێ، لەهەمان کات دا خودا پەرستان لەناو نیعمەتەکانی بەهەشت دا رادەبوێرن!

دەفەرموێ: ﴿الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو الا المتقين﴾ دۆستە دونیایی یەکان، ئەوانەی لەدونیادا دۆستو برادەربوون، هەندێکیان دەبنە دوژمنو ناحەزی یەکتری جگە لەخوداپەرستانو تەقواکاران ئەوان دۆستایەتیو خۆشەویستی دونیایان لەقیامەت دا بەردەوامو پایەدارە! واتە: هەموو خۆشەویستیو دۆستایەتیەك : کە لەسەر بنەمای خوداپەرستی نەبێ دەبێتە دوژمنایەتیو بوغضاندن ، مەگەر خۆشەویستیو دۆستایەتی یەك لەبەر خاتری خودا بێ، ئەوە دەمێنێتەوە بۆ هەتا هەتایە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ياأيهاالذين آمنوا أنفقوا مما رزقناكم من قبل أن يأتي يوم لا بيع فيه ولا شفاعة، والكافرون هم الظالمون﴾(البقرة:٢٥٤) یان وەکوو ئەوەی: کە حەزرەتی ئیبراهیم بەنەتەوەکەی خۆی فەرموو: ﴿انما اتخذتم من دون الله أوثاناً مودة بينكم في الحياة الدنيا، ثم يوم القيامة يكفر بعضكم ببعض ويلعن بعضكم بعضاً، ومأواكم النار، وما لكم من ناصرين﴾(العنكبوت:٢٥).

ئەمجار دێتە سەر باسکردنی نازو نیعمەتی خودا پێداوان دەفەرموێ: ﴿يا عباد لاخوف عليكم اليوم ولا أنتم تحزنون﴾ ئەی بەندە راستاڵو خۆپارێزەکانم، ئەی ئەوانەی لەدونیادا لەبەر خاتری خودا یەکترتان خۆش دەویست، ئەمڕۆ لەعیقابی خودا مەترسن، ترسی داهاتووتان نەبێ، غەمو

خەفەت بۆ نازو نیعمەتی دونیا مەخۆن، چونکە ئەوەی لەبەهەشت دا بۆ ئێوە دەستەبەر کراوە نەبڕاوەیەو زۆر لەنازو نیعمەتی دونیا بەلەززەت ترە.

﴿الذين آمنوا بآياتنا وكانوا مسلمين﴾ ئەو نازو نیعمەتە نەبڕاوە، ئەو ڕەواندنەوەی ترس‌و غەم‌و خەفەتە بۆ هەموو کەس نیە، بەڵکوو بۆ ئەو موسوڵمانانەیە بڕوای تەواویان بەقورئان هەبوە، گەردنکەچی فەرمانی خودابون، بەدڵسۆزیی عیبادەتیان بۆ خودا کردوە، واتە ئیمانی تەواو لەدڵیان دا بووەو بەکردەوەش تەصدیقی ئیمانەکەیان کردوە!

موعتەمیری کوڕی سولەیمان لەباوکیەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: کە قیامەت رادەبێ‌و ئادەمیزاد زیندو دەکرێنەوە، هەموو کەس ترسیان لێ دەنیشێ، ئیتر یەکێك بانگ دەکا ﴿ياعباد لاخوف عليكم اليوم ولا أنتم تحزنون﴾ ئادەمیزاوەکان تەماعی ئەوەیان بەردەکەوێ: کە ئەو بڕیارە هەموویان بگرێتەوە، بەڵام: کە بەشوێنی دا دەگوترێ: ﴿الذين آمنوا بآياتنا وكانوا مسلمين﴾ ئیتر جگە لەموسوڵمانە راستاڵەکان ئەوانی تر ناهومێد دەبن!!

ئەمجار موژدەی کۆتاییيان دەداتێ‌و دەفەرموێ: ﴿ادخلوا الجنة أنتم وأزواجكم تحبرون﴾ ئەی بەندە خاوەن باوەڕو کردەوە چاکەکان، بچنە ناو بەهەشتەوە خۆتان‌و خێزانە موسوڵمانەکانتان، لەناو بەهەشت دا بەخۆشی رابوێرن‌و بگوزەرێنن! بەختەوەرو شادمان بن، هەرچی حەزتان لێ بێ‌و ئارەزۆی بکەن بۆتان ئامادەیە!

﴿يطاف عليهم بصحاف من ذهب وأكواب، وفيها ماتشتهيه الأنفس وتلذ الأعين، وأنتم فيها خالدون﴾ بۆ ئێوە هەیە لەبەهەشت دا جۆرەها خواردنو خواردنەوە، لەدەفری زێڕدا خواردنیان بەسەرا دەگەڕێندرێ، خواردنەوەشیان لەپیالەی زیودا بەسەردا دەگەڕێ. لەبەهەشت دا هەرچی دڵ بیخوازێو چاو حەزی لێ بێ لەخواردنو خواردنەوە، لەبەرگو پۆشاكو راخەرو قەصرو باڵەخانە، لەئامێرو قاپو قاچاخ، لەدیمەنی رەنگاو رەنگو شوێنی حەوانەوە بەبێ وەغران بۆیان حازرە!!

﴿وتلك الجنة التي أوريثتموها بما كنتم تعلمون﴾ ئەو بەهەشتە رازاوە، بەهەموو ئەو نازو نیعمەتانەی تێیدایە بەمیراتی بۆ ئێوە دانراوە، خەڵاتی ئێوە كراوە بەهۆی كردەوەی چاكو پەسندی خۆتانەوە: كە لەدونیادا ئەنجامتان داوە، ئەركو ماندوبونیتان كێشاوە.

ئیبنو ئەبو حاتەم لەئەبو هورەیرەوە ریوایەتی كردوە دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: هەموو دۆزەخیەك شوێنی خۆی لەبەهەشت دا دەبینێ، بۆ ئەوەی پتر خەفەت بخوا، دەڵێ: ئەگەر خودا هیدایەتی بدامایە، لەپێڕی ئەو خودا پێداوانە دەبووم، هەموو بەهەشتییەكیش شوێنی خۆی لەدۆزەخ دا دەبینێ، دەڵێ: ئەگەر خودا هیدایەتی نەداینایە هەرگیز ئێمە ئەم بەختەوەریەمان دەست نەدەكەوت. سوپاسی خودا دەكا: كە هیدایەتی داوەو لەو سزاو عەزابە رزگاری بووە. ئەمجار پێغەمبەر (ﷺ) فەمووی:

هەموو کەسێك دوو شوێنی هەیە مەنزڵێك لەبەهەشت داو مەنزڵێك لەدۆزەخ دا، کافر: کە دەچێتە دۆزەخەوە شوێنی موسوڵمان دەگرێ، موسوڵمانیش شوێنی کافرەکە لەبەهەشت دا دەگرێ. ئەمەیە: کە خودا دەفەرموێ: ﴿وتلك الجنة التي أوريثتموها بما كنتم تعملون﴾.

ئەمجار دوای باسکردنی خواردنو خواردنەوە باسی میوەهاتی بەهەشت دەکاو دەفەرموێ: ﴿لكم فيها فاكهة كثيرة منها تأكلون﴾ بۆ ئێوە ئامادەو بەیدەستە لەبەهەشت دا جگە لەخواردنو خواردنەوە جۆرەها میوەهات، بۆ خۆتان بەویستی خۆتان هەڵدەبژێرنو لێی دەخۆن، هەر میوەیەك لێ بکەنەوە میوەیەکی تری لەشوێن دێتە دی!!

سزای دۆزەخییەکان

إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

ئوسلوبی قورئان وایە هەر کاتێ باسی شتێکی کرد بەرامبەرەکەشی دێنێ، کە باسی بەهەشتی کرد باسی دۆزەخیش دێنێ، هەڕەشەی کرد موژدەش دەدا، باسی دونیا بکا، قیامەت پاشگوێ ناخا، هەر لەم روانگەوە لەئایەتەکانی پێشوودا حاڵو وەزعی بەهەشتییەکانی رانواند بەشوێن ئەوەش دا حاڵی دۆزەخیەکانی خستە رو.

لەوەپێش وادەی دا بەخودا پەرستان بەدوی ئەوەدا هەڕەشەی لەتاوانباران کرد، لەوەپێش باسی ئەو نازو نیعمەتەی کرد: کە بۆ بەهەشتیەکان ئامادە کراوە ئەمجار لێرە باسی ئەو عەزابو سزایە دەکا:

کە بۆ کافرەکان ئامادە کراوە، دەفەرموێ: ﴿ان المجرمين في عذاب جهنم خالدون﴾ بێگومان ئەوانەی کافرو بێ بڕوان، ئەوانەی لەدونیادا هاوەڵیان بۆ خودا داناوە، پەیامی پێغەمبەریان رەتکردۆتەوە ئەوانە دۆزەخینو لەعەزابی دۆزەخ دا بۆ هەتا هەتایە دەمێننەوە.

﴿لا يفتر عنهم، وهم فيه مبلسون﴾ ئەو سزا سەختەیان لەسەر سوك ناکرێ، ساتە وەختێك لەکۆڵیان نابێتە، ئەوان ناهومێدن لەوەیرزگاریان بێ، خەفەتبارو دڵتەنگو جەستە بەئازارن، نائومێد بوونەکەیان وەندەی تر عەزابەکەیانی گران کردوە، ﴿وما ظلمناهم ولكن كانوا هم الظالمين﴾ ئێمە بەبێ هۆ بەبێ تاوان سزایان نادەین ستەمیان لێ ناکەین، بەڵکو ئەوان بۆ خۆیان ستەمیان لەخۆیان کردوە، خۆیان تاوانیان کردوەو بەدەستی خۆیان وایان لەخۆیان کردوە شیاوی سزای دۆزەخ بن، بەهۆی کردەوەی خراپی خۆیان ئەو عەزابە دەچێژن، ئەوان لەدونیادا بڕوایان بەخودا نەبوە، پەیامی پێغەمبەرانیان رەتکردۆتەوە، لەپاساوی ئەو بیروباوەڕو هەڵسو کەوتانەیان خودا لەدۆزەخ دا بۆ هەتا هەتایە سزایان دەدا. سزاکەیان پڕاوپڕی کردەوەکانیانە، خودا ستەم لەکەس ناکا وەلێ ئەوانە بۆ خۆیان ستەمیان لە خۆیان کردوە.

﴿ونادوا: يا مالك. ليقض علينا ربك﴾ تاوانباران بانگ دەکەنو دەڵێن: ئەی خازینو کاربەدەستی دۆزەخ! با خودا بمانکوژێو ئەم ژیانەمان لێ وەربگرێتەوە، بەڵکوو بۆ خۆمان ئیسراحەت بکەین، ئەم عەزابو

ئێش‌و ئازارەمان لەکۆڵ بێتەوە، هەڵبەتە ئەمە هاوارو دادو فیغانێکە بۆ رزگاربون‌و فریادرەسی نیە، ئەوان نائومێدو بێ دەرەتانن، دڵنیان: لەوە کە رزگاریان نابێ، بەڵکوو بانگکردنەکەیان بۆ مردن‌و لەناوچوونە، دەیانەوێ بمرن‌و لەکۆڵ ببنەوە، داواکاری ئەوەن زوو گیانیان دەرچێ‌و ئیسراحەت بکەن!

بەراستی بەسە بۆ سەختی سزایان، کە مردن بەئاوات بخوازن. دیارە عەزابەکەیان هێندە سەخت‌و دژوارە هەموو سەنتەرێکی لێ ون کردون، لەوە دەرچووە بتوانن خۆی بۆ رابگرن‌و تەحەمولی بکەن!

بۆیە ئەم هاوارە تاڵ‌و دژوارەیان لێوە دەردەچێ، ئەوان دەرگایان لێ گاڵ دراون‌و سزایان بۆ سەخت کراوە، عەزاب بەردەوام‌و نەبڕاوەیە، تا خودا حەز بکا دژوارو بەئازارە، نامرن‌و رزگاریان بێ، عەزاب لەسەریان سوك نابێ تا پشوویەك بدەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لايقضي عليهم فيموتوا، ولا يخفف عنهم من عذابها﴾(فاطر:٣٦) ئەوانە نەژیانیان ژیانەو نەدەمرن‌و ببڕێتەوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ثم لا يموت فيها ولا يحيى﴾(الأعلى:١٣).

بەڵێ سزایان هێندە دژوارو بەئازارە، هاوار دەکەنە فریشتە بەرپرسەکانی دۆزەخ: کە لەخودا بپاڕێنەوە تەنها رۆژێك عەزابیان لەسەر سوك بکرێ، فریشتەکانیش رەدیان دەدەنەوە وەندەی تر ناهومێدیان دەکەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وقال الذين في النار لخزنة

جهنم: ادعوا ربّكم يخفف عنا يوماً من العذاب. قالوا أولم تك تأتيكم رسلكم بالبينات، قالوا: بلى، فادعوا، وما دعاء الكافرين إلا في ضلال﴾(غافر:٤٩-٥٠).

بەڵێ هاوار دەکەن مالیکی دۆزەخ داوا بکا خودا بیانمرێنێ، بەڵام وەڵامی هاوارو دادو فیغانیان وڵامێکی گورچکبڕە، وەندەی تر مەئیوس‌و ریسوایان دەکا، هێندەی تر عەزابەکەیان سەخت دەکا!! پێیان دەگوترێ: چیتر چەڵتەچەڵت مەکەن ئێوە لەم عەزابەدا هەتایە دەمێننەوە.

دەفەموێ: ﴿لقد جئناكم بالحق، ولكن أكثركم للحق كارهون﴾ بێگومان ئێمە حەق‌و ڕاستیمان بۆ رونکردنەوە، پێغەمبەرمان بۆ سەر رەوانە کردن، نامەی ئاسمانیمان بۆ ناردون، پێغەمبەران‌و بانگخوازانی ئایینی خودا بانگەوازییان کردن بۆ رێگای راست، بۆ ئیمان بەخوداو بەپێغەمبەرایەتی‌و بەزیندوبوونەوەو رابوونی قیامەت. کەچی ئێوە پشتتان هەڵکردو پێغەمبەرانتان بەدرۆخستەوە، کافربون‌و سەرپێچیتان کردو پەیامی خوداتان رەتکردەوە. هەموو ئێوەی دۆزەخی دژی حەق بون‌و ئایینی خوداتان رەت کردۆتەوە.

ئەمجار پەروەردگار چۆنیەتی فرت‌و فێڵ‌و خراپەکاریی کافرەکان بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿أم أبرموا أمراً فانا مبرمون﴾ بەڵکوو ئەو موشریکانە هەوڵیان داوە پیلانی خەتەرناك‌و توندوتۆڵ دژی پێغەمبەر دابڕێژن، وەکوو ئەو موئامەرەی لە(دار الندوة)دا. قوڕەیشییەکان نەخشەیان بۆ کێشاو

پیلانی کوشتن یان بەندکردن، یان ودەرنان لەمەککەیان بۆ دارِشت. واتە: هەرکاتێ موشریکەکان پیلانێك دژی موحەممەد دابرِێژن، ئێمە پیلانی سزادانیان بۆ دادەرِێژین، هەتا ئەوان خراپەکاریی رەچاو بکەن ئێمە عەزابیان بۆ ئامادە دەکەین، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرمویێ: ﴿ومکروا مکراً ومکرنا مکراً وهم لایشعرون﴾(النمل:٥٠)، ئەوان دەرەقەتی ئێمە نایەن، چەندێك خراپەکاریی بکەن ئێمە سزایان توند دەکەین‌و عەزابی سەختیان بۆ ئامادە دەکەین!

﴿أم يحسبون أنا لا نسمع سرهم ونجواهم؟ بلى ورسلنا لديهم يكتبون﴾ بەڵکوو ئەوانە پێیان وایە ئێمە ئاگاداری نهێنی‌و چپەکانیان نین، ئایا وا دەزانن کە بەنهێنی‌و ئاشکرا پیلان دادەرِێژن ئێمە لێیان بێ ئاگاین، نا نا با وا نەزانن، ئێمە ئاگاداریی هەموو هەڵس‌و کەوتێکیانین؟ بەڵێ: ئێمە ئاگامان لەهەموو شتێکیان هەیە فریشتە چاودێرەکانمان بەسەریانەوەن‌و ئاگایان لەهەموو هەڵس‌و کەوتێکیانە، چی دەڵێن‌و چی دەکەن‌و چییان بەسەر دڵ دا رادەبورێ ئەوان دەینووسن، هیچ شتێکیان فەرامۆش ناکەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرمویێ: ﴿عن اليمين وعن الشمال قعيد، مايلفظ من قول الا لديه رقيب عتيد﴾(ق:١٧-١٨).

جا کە ئەوە واقیعی حاڵە، دەبێ ئەوانە بەچ عەقڵێك خۆیان لەخودا بشێرنەوە، دڵنیا بن ئەوانە هەر پیلانو فێڵێك نەخشەکێش بکەن بەسەر خۆیان دادەشکێتەوە.

پەروەردگار بەرزو پاكو بێگەردە لەوەی منداڵو هاوەڵی هەبێ

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

دوای بەیانکردنی حاڵو وەزعی تاوانبارە کافرەکان لەدۆزەخ دا، ئەمجار ئەوە بەیان دەکا: کە پەروەردگار بێ هاوسەرو بێ منداڵو بێ هاوەڵە، خودایەکی تاكو تەنهاو بەرزو پیرۆزە، هەر ئەو شیاوی پەرستش بۆ کردنە، هەر ئەو خودای بوونەوەرە، هەموو بڕیارێك لەبوونەوەردا، بەدەست خودایە، ئەو بتو صەنەمانە کە بتپەرستەکان بەخودایان دەزانن‌و عیبادەتیان بۆ دەکەن هیچ سودو زیانێکیان بەدەست نیەو هیچیان بۆ ناکرێ، ئەو کافرانە خۆیان خۆیان بەدرۆ دەخەنەوە: ئەگەر لێیان پرسیار بکرێ کێ ئاسمانەکان‌و زەوی دروست کردوە، دەڵێن خودا دروستی کردون، کەچی هاوەڵی بۆ دادەنێن!!

دەفەرموێ: ﴿قل: ان كان للرحمن ولد فأنا أول العابدين﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکانە بڵێ: ئەگەر پەروەردگار کوڕی هەبێ ئەوە من یەکەم کەس دەبم عیبادەتم بۆ ئەو کوڕە دەکرد.

موشریکەکان فریشتەیان دەپەرست لەم روەوە کە پێیان وا بوو کچی خودان، جا ئەگەر خودا کوڕی هەبوایە شیاوترین کەس بەبەندایەتیکردن بۆ ئەو کوڕەو زانیاری لەو بارەوە پێغەمبەرە ئەو لەهەموو کەس زیاتر لەخودا نزیکەو لەهەموو کەس خێراترە بۆ بەندایەتیکردنی خوداو رێزگرتن لەکوڕەکەی، ئەگەر لەفەرزێك دا کوڕی هەبێ. دەی خۆ پێغەمبەر جگە لەخودا کەسی تر ناپەرستێ کەوابوو ئەمە خۆی لەخۆی دا بەڵگەیەکی بەهێزە لەسەر ئەوەی کە خودا کوڕو کچی نین، ئەو بیروباوەڕەی موشریکەکان بێ ئەصڵو ئەساسەو هیچ بەڵگەو دەلیلێك پشتگیریی ناکا.

رستەی ﴿ان كان للرحمن ولد فأنا أول العابدين﴾ جوملەیەكی شەرتییە لەبارەی لەفظو مەعناوە، پێكهاتەی شەرتو جەزایە، شەرتەكە نابێو دروستیش نیە ببێ، كەوا بێ جەزاكەشی نایەو نابێ. ئەم جۆرە ئوسلوبە بەلیغترین ئوسلوبە بۆ نەفیكردن، وەكوو ئەوە تۆ لەكاتی دەمە دەمێو موناقەشەدا بەبەرامبەرەكەت دێژی: ئەگەر ئەوەی تۆ دەیڵێی بەڵگەی لەسەر بێ من یەكەم كەس دەبم: كە بڕوات پێ دەكەم.

ئەم ئایەتە وەكوو ئەو ئایەتە وایە: كە فەرموێ: ﴿لو كان فیهما آلهة إلا الله لفسدتا﴾(الأنبیاء:٢٢). دەیخۆ فەساد نەبوە، كەوابوو جگە لەخودا خودای تر نین!!

هەندێ لەموفەسسرین پێیان وایە وشەی (العابدین)، لە(عَبِدَ یَعْبَدُ) وەرگیراوە، واتە: بەگوێرەی عیلمی صەرف لە(بابی دووەمە) نەك (بابی یەكەم). ئەو كاتە (العابدین) بەمانا (الأنفین)ە، واتە: ئەگە خودا كوڕی هەبێ من یەكەم كەس دەبم: كە لەبەندایەتی بۆ كردنی خۆم بگرمەوەو بەندایەتی بۆ نەكەم!!

وەلێ ئەم مانایە ڕەخنەی زۆری لێ گیراوەو لەتەفسیرەكان دا بە دورو درێژیی لەسەری نووسراوە.

﴿سبحان رب السموات والأرض، رب العرش عما یصفون﴾ پاكو مونەززەهی بۆ خودایە لەهەموو عەیبو خەوشێك، لەهەموو ئەو شتانەی موشریكەكان وەپاڵی دەدەنو شیاوی خودایەتی نیە، بەرزیو

پیرۆزیی بۆ خودایە لەوەی: کە منداڵی هەبێ، هاوەڵی هەبێ! خودا خاوەنی ئاسمانەکانو زەوییە، خاوەنی عەرشی بەرینە: کە بوونەوەری دەوردراوە، خودا زۆر دوورە لەوەی وەپاڵی دەدەنو دەڵێن: خودا هاوەڵو منداڵی هەن!!

﴿فذرهم يخوضوا ويلعبوا حتى يلاقوا يومهم الذي يوعدون﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! وازیان لێ بێنە با لەنەزانیو گومڕایی خۆیان دا بمێننەوە، با لەدونیادا رابوێرنو لەززەتو خۆشی بچێژن، هەتا توشی رۆژی قیامەت دەبن، ئەو رۆژەی هەڕەشەیان پێ لێ کراوە، جا ئەو کاتە بەبرینی خۆیان دەزاننو بۆیان دەردەکەوێ چەندماڵوێرانن، چەند بەدبەختو چارە رەشن.

﴿وهو الذي في السماء اله وفي الأرض اله، وهو الحكيم العليم﴾ ئەو زاتەی من دەیپەرستمو بەخودای دەزانم هەر ئەو لەئاسمان دا خودایەو لەسەر زەوی خودایە، هەر ئەو شیاوی عیبادەت بۆ کردنە، کەسی تر شیاوی خودایەتی نیە، هەر ئەو زاناو دانایە لەبەڕێوەبردنی مەخلووقاتی خۆی دا، دەزانێ بەرژەوەندییان لەچیدایە، واتە پەروەردگار هەر وەکوو چۆن بێ هاوەڵو منداڵە بێ جێگەو مەکانە، لەشوێنێکی تایبەتی دا نیە، بەڵکوو خوداو پەروەردگاری هەموو بونەوەرە، لەهەموو شوێنێکە، زەمانو مەکان کۆنترۆڵی ناکاو لەخۆی ناگرن.

﴿وتبارك الذي له ملك السموات والأرض وما بينهما وعنده علم الساعة، وإليه ترجعون﴾ بەرزو گەورەو پیرۆزە ئەو خودایەی خاوەنی ئاسمانەکانو خاوەنی زەویو ئەو شتانەی لەناویان دایە بەئاوو هەواو

گیانلەبەرو ئادەمیزادیەوە، زانینی کاتی رابوونی قیامەت تایبەتە بەخۆیەوەو هەر ئەو دەزانێ کەی قیامەت هەڵدەستێ، گەڕانەوەی هەموو شتێك بۆ لای ئەوە، هەر خۆی فرمانڕەواو خاوەنی رۆژی جەزایە، حیسابو لێکۆڵینەوە لەگەڵ هەموو کەس دەکا، سزاو پاداشی هەموو کەس دەداتەوە، چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە! دەی ئەم دەسەڵاتو فرمانڕەوایی یە رەهایە، دژی ئەوەیە خودا منداڵی هەبێ، یان هاوەڵی هەبێ، چونکە خودا ئاتاجی هیچ کەس نیە، پێویستی بەیارمەتیدانی هیچ مەخلوقێك نیە. دەسەڵاتی رەهاو بێ سنووری هەیە، هەرچی بیەوێ بیکا دەیکا، کەس نیە ببێتە لەمپەڕو کۆسپ لەبەردەمیدا.

﴿ولا يملك الذين يدعون من دونه الشفاعة الا من شهد بالحق وهم يعلمون﴾ ئەو بتو صەنەمانەی ئەو موشریکانە بەندایەتییان بۆ دەکەن، هەروەها هەموو پەرستراوێك جگە لەخودا دەسەڵاتی هیچیان نیە، شەفاعەتیان بۆ ناکرێو لێیان وەرناگیرێ، وەلێ کەسێك ئیمانی بە خودا هێنابێ، بە دڵنیاییو لە ناخەوە بڕوای کردبێ: کە خودا تاكو تەنهاو بێ هاوەڵو بێ منداڵە، ئەوە بە ئیزنی خودا شەفاعەتەکەی لای خودا وەرگیراوەو پەسندە، کە دەفەرموێ: ﴿وهم يعلمون﴾ ئاماژەیە بەوە: کە بیرو باوەڕ دەبێ لە ناخەوە بنجی دا کوتابێو لە روانگەی زانستو بەر چاو روونییەوە سەرچاوەی گرتبێ.

ئەمجار پەروەدگار باسی ئەوە دەکا: کە موشریکەکان بۆ خۆیان خۆیان بە درۆ دەخەنەوە، دەفەرموێ: ﴿ولئن سألتهم من خلقهم ليقولن الله فأنى يؤفكون﴾ سوێندبێ، ئەگەر تۆ ئەی پێغەمبەر! پرسیار لەو موشریکانە بکەی کێ ئەوانی دروست کردوە؟ کێ بەدیهێنەرە؟ یەکسەر وەڵام دەدەنەوە: دەڵێن: خودا ئێمەی دروست کردوە، بەدیهێنەر هەر ئەوە، هەموو شتێك خودا دروستی کردوە، کەچی لە هەمان کات دا لە تەك خودادا بەندایەتی بۆ شتی تر دەکەن! شتێك دەکەنە هاوەڵی خودا: کە دەسەڵاتی هیچی نیە، خاوەنی هیچ نیە، دەی چۆن لەگەڵ عیبادەت کردن بۆ خودا بەندایەتی شتی تر دەکەن؟ بە راستی ئەوانە بەم جۆرە هەڵوێستانەیان خۆیان بە درۆ دەخەنەوە لەو پەڕی نەفامیو گومڕایی دان!

جێگای سەر سوڕمانو سەرنجدانە، بە چ عەقڵێك دان بەوەدا دەنێن کە خودا بەدیهێنەرە، کەچی هاوەڵی بۆ دادەنێن! ئەمجار پەروەدگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئاگاداری شکواو پاڕانەوەی پێغەمبەرە، کە قورەیشیەکان ئیمانی پێ ناهێنن، دەفەرموێ: ﴿وقيله: يا رب ان هؤلاء قوم لا يؤمنون﴾ واتە: خودا زانایە بە وتەی پێغەمبەرو گوێی لێ یە: کە هاوار دەکاودەڵێ: ئەی خودایە ! ئەمانەی بۆ سەریان رەوانە کراوم گەلو نەتەوەیەکن ئیمانم پێ ناهێنن، بڕوا بە پێغەمبەرێتیم ناکەن، بە شێتو جادووبازم لە قەڵەم دەدەن، گاڵتە بە پەیامەکەم دەکەن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وقال الرسول يارب ان قومي اتخذوا هذا القران مهجوراً﴾(الفرقان:٣٠)

﴿فاصفح عنهم وقل: سلام، وسوف تعلمون﴾ ئەی پێغەمبەر! رویان لێ وەرگێڕە، بیانبوغزێنە گوێ مەدە بەو قسەو بوختانو بیروباوەڕانەیان، دڵتەنگ مەبە بەوەی پێت دەڵێن شاعیرو ساحیرە، صەبر بگرە لە سەر بانگەوازی خۆت، هەتا وادەی خودا دێتەجێ، پێیان بڵێ: من دەمەوێ لەگەڵتان بە ئاشتەوایی هەڵبکەمو بە تەبایی بمێنمەوە، لەوە بەولاوە سەرەنجامی کوفرو بێدینی خۆتان دەزانن، بۆتان دەردەکەوێ چەند بەدبەختو چارە رەشن! ئەمە هەڕەشەیەکی توندە لە کافرەکانو وادەو بەڵێنە بە سەرکەوتنی موسوڵمانەکان، وادەو هەڕەشەی خودا هاتە دی، پێغەمبەرو موسوڵمانانی باڵا دەست کرد، قەڵای کوفرو شیرکی روخاند، نیوە دورگەی عەرەبی لە بیرباوەڕی پیسی ئەوان پاك کردوە، خەڵك پۆل پۆلو دەستە دەستە دەهاتنە ژێر ئاڵای ئیسلامەوە، هێندەی پێ نەچوو هەردوو ئیمپراتۆریەتو زلهێزی جیهانی ئەوکاتە: کە بریتی بوون لە فارس ورۆم لێکی هەڵوەشاندنو خستنیە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الدخان)

ئـەم سـورەتە نـاوی نـراوە سـورەتی (الـدخان) چـونکە هەڕەشـەی لەموشریکەکان دەکا بەگرانیو بـێ بـارانیو برسـیایەتیەك، برسـییەکان هەواو فەضای ژوور خۆیان وەکوو دوکەڵ دێتە بەرچـاو، هـەروا هەڕەشـە لەچینەکانی داهاتووی ئادەمیزاد دەکا بەپەیدا بوونی دوکەڵێك بۆ مـاوەی چل ڕۆژ، ئەمەش دەبێتە نیشانەی رابوونی قیامەت.

سورەتەکە هـەمووی یەکپارچـەیی پێـوە دیـارەو لەیـەك میحـوەردا دەسوڕێتەوەو هەموو هێڵەکانی دەچنەوە سـەر یـەك جەمـسـەرو بـۆ یـەك مەبەست ئاراستە کراون، ئەویش وشـیارکردنەوەی دڵەکانـە بـۆ بـەپیرەوە چوونی حەقیقەتی ئیمـانو چەسـپاندنی بنەماسـەرەکیەکانی ئیمـان: کـە لەسـێ خـاڵی سـەرەکی دا خۆیـان دەبیننـەوەو بـریتین لـە(تەوحیـد، پێغەمبەرایـەتی، رابـوونی قیامـەتو زیندوبوونـەوە.) بـۆ چەسـپاندنو سەلماندنی ئەم سێ بنەما سـەرەکییانە چیرۆك دەگێڕێتـەوە، دیمەنـەکانی قیامەت رادەنوێنێ، لەناوچوونو فـەوتانی ستەمکارانی بـوغڕاو گـومڕا نمایش دەکـا، دیمەنـە کەونییـەکان دەخاتـەڕو بەراسـتەوخۆو ناڕاسـتەوخۆ لەوەتەری دڵەکان دەداو وەئاگایان دێنێتەوە.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشەوەی لەچەند رویەکەوەیە:

١- هەردوو سورەتەکە بەسوێند خواردن بەقورئان دەست پێ دەکەن!

٢- کۆتایی سورەتی پێشوو سەرەتای ئەم سورەتە زۆر لێك دەچن، ئەوەتا سورەتی (الزخرف) بەهەڕەشەو ترساندن کۆتایی دێ فەرموی: ﴿فذرهم يخوضوا ويلعبوا حتى يلاقوا يومهم الذي يوعدون﴾(٨٣) چۆنیەتی ئەو رۆژە ترسناکە هەڕشە پێ لێکراوەی بەیان نەکرد بەڵام لەسورەتی (الدخان)دا چۆنیەتی رۆژەکەی دیاریی کرد، فەرمووی: ﴿فارتقب يوم تأتي السماء بدخان مبين﴾(١٠).

٣- لێکچونی وتەی پێغەمبەری ئیسلام بەنەتەوەکەی کە لەسورەتی پێشوودا فەرموی: ﴿يارب ان هؤلاء قوم لا يؤمنون﴾(٨٨) لەگەڵ وتەی حەزرەتی موسا کە لەم سورەتەدا پەروەردگار دەربارەی ئەو زاتە دەفەرموێ: ﴿فدعا ربه أن هؤلاء قوم مجرمون﴾(٢٢) هەروەها حەزرەتی موسا فەرموی: ﴿واني عذت بربي وربكم أن ترجمون، وان لم تؤمنوا لي فاعتذلون﴾(الدخان:٢١-٢٢).

سورەتەکە بەباسکردنی قورئانو چۆنیەتی نازڵبوونی لەشەوێکی پیرۆزو پڕ خێرو بێردا دەست پێ دەکا: کە شەوی قەدرەو لەمانگی رەمەزان دایە.

ئەوە رادەگەیەنیٚ: کە لەو شەوەدا هەموو فەرمانو برِیاریٚك یەكالآ دەكریٚتەوە. نازلٚبوونی قورئان بەو شیٚوەو لەو شەوە پیرۆزەدا رەحمەتی خودایە بۆ بەندەكانی، هەروەها هەرِەشەو ئینذارە بۆ ئەوەی لەسەرەنجامی سەررەقی خۆیان بترسن، تۆبە بكەنو بۆ لای خودای خۆیان بگەرِیٚنەوە. ئەمجار هەولٚی ئەوە دەدا خودا بەئادەمیزادان بناسیٚنیٚو تاكو تەنهایی ئەو زاتە لەزاتو لەصیفات دا بسەلمیٚنیٚ.

ئەمجار هەلٚویٚستی نا دروستی كافرەكان دیاری دەكاو دەفەرمویٚ: ﴿بل هم فی شك یلعبون﴾ پاشان هەرِەشەیان لیٚ دەكا سزای شكو گومانەكەیان دیاری دەكا، دەفەرمویٚ: ﴿فارتقب یوم تأتی السماء بدخان مبین یغشی الناس هذا عذاب ألیم﴾.

ئەمجار باسی موشریكەكانی مەككە دەكا بەوە: كە گەلو نەتەوییەكن ئیمان بە تاكو تەنهایی خودا نا هیٚننو بە تەمانین دوای مردن زیندو ببنەوە. دەلٚیٚن: ﴿ان هي الا موتتنا الاولی، وما نحن بمنشرین﴾ كۆتایی سورەتەكە بە هەرِەشەیەكی ترسناك دیٚنیٚو دەفەرمویٚ: ﴿فارتقب انهم مرتقبون﴾

بە كورتی سورەتەكە لە سەرەتاوە بۆ كۆتایی لەوەتەری دلٚەكان دەدا، هیٚرش دەباتە سەر دلٚو دەروونەكانو دەیانترسیٚنیٚ، دیمەنی جۆراو جۆریان نیشان دەدا،بە نیٚوبونەوە ردا هاتوو چۆیان پیٚ دەكا، ئاسمانەكانو زەوییان پیٚ دەگیٚرِیٚ، دونیاو قیامەتیان نیشان دەدا بەهەشتو دۆزەخیان بۆ را

دەنوێنێ،رابوردوو داهاتوویان بۆ شی دەکاتەوە، نهێنیی‌و ئاشکرا، مردن‌و ژیان یاساو نیظامی خودا لە بونەوەردا، ئەمانە هەموو تاووتوێ دەکاو دەیانکاتە بەڵگەو نیشانەی تاك‌و تەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرێتی‌و زیندو بوونەوەو حیساب‌و لێکۆڵینەوەو پاداش‌و سزا بە گوێرەی کردوەی بەندەکان لە ژیانی دونیایان دا چاکە بە چاکەو خراپە بە خراپە.

نازڵکردنی قورئان لە شەوی قەدر دا

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

ئەم سورتە بە دوو پیت دەست پێ دەکا (حا ، میم) پەروەگار سوێند دەخوا بەو دو پیتەو بەو قورئانەی لە جۆری ئەو پیتانە پێك هاتووە، لەوە پێش چەند جارێك ئاماژەمان بۆ ماناو مەبەست لەو جۆرە پیتە پچڕ پچڕانەی سەرەتای سورەتەکان کردوە، تەفسیری پەسندمان دیاری کردوە، هەڵبەتە: کە پەروەدگار سوێند بەو پیتانەو بە قورئانی پێکهاتوو لەو پیتانە دەخوا، ئاماژە بۆ مەسەلەیەکی گرنگ دەکا، ئەویش ئەوەیە: کە هەموو پیتێك خۆی لە خۆی دا موعجیزەیەکی حەقیقیو نیشانەیەکی گەورەو گرنگە لە پێکهاتەی ئادەمیزاددا، کە دەتوانێ قسە بکا، ئەو پیتانەی وشەو رستەکانیان لێ پێك دێ ریزیان بکاو یەك بە دوای یەك داو هەریەکەیان لە مەخرەجی خۆیەوە دەربچێ، تێگەیشتن لە پەیوەندی نێوان ناوی‌پیتەکەو دەنگەکەی‌و دەسەڵاتی ئادەمیززاد بەسەر ئەوەدا: کە دەتوانێ زانیاری لەو پیت‌و شانە وەربگرێ، ئەمانەو گەلێکی تر نیشانەی دەسەڵاتی رەهای پەروەدگارن!

﴿انا أنزلناه فی لیلة مبارکة انا کنا منذرین﴾ ئێمە ئەو قورئانەمان نازڵ کردوە، لە شەوێکی پیرۆزو بڕ پیت‌و بەرەکەت دا: کە شەوی (قەردرە) وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿انا انزلناه فی لیلة القدر﴾(القدر:١) ئەو شەوە پیرۆزە شەوێکە لە مانگی رەمەزان، وەکوو لە

ئایەتێکی تردا ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿شهر رمضان الذی انزل فیه القران هدی للناس وبینات من الهدی والفرقان﴾(البقرة:١٨٥) لێرەدا دوو تەفسیر هەیە:

١. دەتوانین بڵێین: لەو شەوەدا سەرەتای قورئان نازڵ بووە، ئەنجار سورەت سورەتو ئایەت ئایەت لە ماوەی (٢٣) ساڵ دا هەمووی نازڵ بوو.

٢. یان هەموو قورئان لە شەوی قەدردا لە (لوح المحفوظ) ەوە نازڵ بووە بۆ ئاسمانی دونیا. ئەنجار لەوێوە بە گوێرەی روداووپێویستی لە ماوەی (٢٣) ساڵ دا نازڵ بووە.

ئێمە بەو قورئانە ئادەمیزاد دەترسێنین لە سزای بە ئێشو دژوار، پێمان راگەیاندون خۆیان لە عەزابی ئێمە بپارێزن، ئەچن هاوەڵ بۆ خودا دابنێنو تاوان ئەنجام بدەن، ئەو قورئانەمان بۆ کردون بە بەرنامەی ژیانیان، لەوێ دا هەموو شتێکمان بۆ رون کردونەوە، چاکو خراپمان بۆ دەست نیشان کردون، حەقو بەتاڵمان بۆ لێك جیاکردونەوە هەندێك لە موفەسیرین پێیان وایە ئەو شەوە پیرۆزەی قورئانی تێدا هاتۆتە خوار شەوی نیوەی مانگی شابانە. بەڵام ئەم رایە پەسند ناکرێ چونکە ئایەتی ﴿انا انزلناه فی لیلة القدر﴾(القدر:١) مانای واضیحەو دەقە لەوەدا: کە ئەو شەوە پیرۆزە شەوی قەدرە. ئایەتی ﴿شهر رمضان الذی أنزل فیه القران﴾یش هەر رێگە نادا ئەو شەوە پیرۆزە بە شەوی نیوەی شابان دابنێین. بەڵێ بە راستی ئەو شەوە شەوێکی پیرۆزو پڕ فەڕو بەرەکەتە،

چونکە ئەو دەرگا خێرە لە مرۆڤایەتی کرایەوە، ئەو پەیامە پیرۆزەی تێدا دابەزیو ئەو نیظامە خودایی یە لە ژیانی ئادەمیزاددا چەسپا، ئادەمیزادی لەخەوی غەفڵەت وەئاگا هێناو لەکۆیلەو بەندایەتی رزگاری کرد، یاسایەکی گونجاو لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد بەتایبەتیو لەگەڵ بوونەوەردا بەگشتی هێنایە کایەوە، لەژێر سایەی ئەو یاساو شەریعەتەدا ئادەمیزاد لەسەر زەوی دەژیاو پەیوەستە بەئاسمانەوە، لەو شەوەدا پەیامێك لەئاسمانەوە دابەزی پەیڕەوکردنی مایەی بەختەوەریی ژیانی دونیاو قیامەتە، مەنهەجو یاسایەکی تێرو تەسەلو تۆکمەو بێ کەمو کوڕیە، دە صولَحێ بۆ دەمەزراندنی ژیانێکی مرۆڤانەی نموذەجی لەهەموو کاتو شوێنێك دا، ﴿فيها يفرق كل أمر حكيم﴾ لەشەوی قەدردا هەموو کارو بارێکی بونەوەر بەگشتیو هی ئادەمیزاد بەتایبەتی یەکالا دەکرێتەوە، هەرچی لەساڵدا رو دەدا لەمردنو ژیانو رزقو رۆژیو خێرو شەڕو خۆشیو ناخۆشی...هتد دەست نیشان دەکرێ!

یان لەو شەوەدا هەموو کاروبارێکی موحکەمو نەگۆڕ دیاری دەکرێن، هەر بڕیارو حوکمو یاسایەك لەو شەوەدا ئاشکرا بکرێ گۆڕانی بەسەردا نایە، لەو شەوەدا ئەحکامی گونجاو بۆ هیدایەتدانی ئادەمیزادو مایەی بەختەوەریی دونیاو قیامەت نازڵ بووە سەر زەوی، بێگومان نازڵبوونی قورئان بەگرنگترین روداوی بوونەوەر دەژمێردرێ، ئەو شەوەش پیرۆزترین شەوە چونکە قورئانی تێدا نازڵ بووە، هەر لەو شەوەدا هەموو کارو بارێکی حیکمەتئامێز لێك هەڵدەهاوێرێنو دەست نیشان دەکرێن.

﴿أمراً من عندنا انا كنا مرسلين﴾ پەروەردگار قورئانی نازڵ كردوە لەلایەن خۆیەوە، نیگاو شەریعەتی خودایە بۆ وە ئاگا هێنانەوەی ئادەمیزاد، بۆ ترساندنو موژدە پێدانی، پێغەمبەری ئیسلامو هەموو پێغەمبەرانی ترمان رەوانە كردوە بۆ سەر ئادەمیزاد بۆ ئەوەی ئایاتی خودایان پێ بگاو بیخوێننەوەو تێی بفكرن،

﴿رحمة من ربك﴾ ناردنی پێغەمبەران بۆ سەر ئادەمیزاد رەنگدانەوەی رەحمەتو بەزەیی خودایە بۆ بەندەكانی، بۆ رونكردنەوەی چاكو خراپە بۆیان، بۆ دیاریكردنی قازانجو زیانیانە، بۆ ئەوەیە رۆژی قیامەت بیانوویان نەبێو نەڵێن خودایە ئێمە بێ ئاگابوین، پەیامی پێغەمبەران رەحمەتێكی بەردەوامی خودایی یە، كاكڵەی ئەو پەیامانە پەیامی قورئانەو سەرداری پێغەمبەرانیش موحەممەد كوڕی عەبدوللا یە

﴿انه هو السميع العليم﴾ بێگومان خودا: كە پەیامی نازڵ كردونو پێغەمبەری رەوانەكردون لەم روانگەوەیە: كە خودا شنەوایە بە گوفتارو ئاخاوتنی بەندەكانی، زاناو ئاگادارە بە حاڵو وەزعی ئادەمیزاد، دەزانێ چی لە بەرژەوەندییانە، ئەو رەحمەتەی بۆ ناردوون چونكە زۆر پێویستیان پێ بوو.

﴿رب السموات والارض وما بینهما ان کنتم موقنین﴾ ئەو خودا شنەواو زاناو ئاگادارە خوداو خاوەنو بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی‌و ئەوەی لە ناویان دا هەیە، ئەگەر ئێوە دەتانەوێ ئەوە بزانن دڵنیابن: کە گومانی تێدانیەو چۆنتان پێ دەڵێین گومانی تێدا نیە.

﴿لا اله هو یحی ویمیت، ربکم ورب أبائکم الاولین﴾ (الله) خودایەکە تاك‌و تەنهاو فەردو صەمەد، هیچ خودا نین شیاوی بەندایەتی بۆ کردن بن جگە لە ئەو، ژیان دەبەخشێ‌و ژیانی بەردەوام دەبێ، هەر بە ویستی خۆی گیان وەر دەگرێتەوەو دەمرێنێ، پەروەدگار کە ئەوە بەشێکە لە دەسەڵاتی رەهاو بێ سنووری پەروەدگاری ئێوەش‌و باوك‌و باپیرانتانە، هەر ئەو بەدیهێناون‌و ژیانی پێ بەخشیون‌و دوایی مراندوونی، هەر ئەو شیاوی عیبادەت بۆ کردنە، هیچ کەسێ تر خودا نیەو شیاوی بەندایەتی بۆ کردن نیە!

﴿بل هم فی شك یلعبون﴾ بەڵکوو ئەو موشریکانە دەربارەی تاك‌و تەنهایی خوداو زیندو بوونەوەو خالقیەتی خودا لە شك‌و گومان دان، ئەوان لە راستی دا گاڵتەچی‌و کەمتەر خەم‌و بێ ئاگان، بیروباوەڕی راست بە جیددی وەرناگرن، کە دان بە بەدیهێنەریەتی خودا دا دەنێن بە راستیان نیە، لەوەش دا کوێرانە لاسایی باوك‌و باپیرانیان دەکەنەوە، لە دڵنیایی‌و بەڵگەو نیشانەوە دان بە خالقیەتی خودادا نانێن هەر چەندە خۆیان بە خاوەن باوەڕ دەزانن، وەلێ ئەوان ئاینیان بەفشە گرتووە، ئاینیان کردۆتەگاڵتەو گەپ‌و هەواو هەوەس!

هەڕەشە لە موشریکەکان بە هاتنی عەزاب بۆ سەریان

فَٱرۡتَقِبۡ يَوۡمَ تَأۡتِي ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٖ مُّبِينٖ ﴿١٠﴾ يَغۡشَى ٱلنَّاسَۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا ٱكۡشِفۡ عَنَّا ٱلۡعَذَابَ إِنَّا مُؤۡمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ وَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مُّبِينٞ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَقَالُواْ مُعَلَّمٞ مَّجۡنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُواْ ٱلۡعَذَابِ قَلِيلًاۚ إِنَّكُمۡ عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوۡمَ نَبۡطِشُ ٱلۡبَطۡشَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ إِنَّا مُنتَقِمُونَ

دەربارەی (سبب نزولی) ئایەتی ژمارە (١٠) بوخاریو موسلیمو هی تریش لە ئیبنو مەسعودەوە ریوایەتیان کردوە، دەڵێ: کە قورەیشیەکان پەیامی پێغەمبەریان ڕەتکردەوە، پێغەمبەر دوعای لێ کردن: کە خودا بێ بارانیو گرانییان بە سەردا بێنێ، وەکوو قاتو قڕی سەردەمی حەزرەتی یوسف، گرانیو وشکە ساڵی یەخەی گرتن برسیایەتی بڕستی لێ بڕین، هەتا وایان لێ هات ناچار ئیسقان ورد بکەن بیخۆن. دەیانڕوانیە ئاسمان بۆشایی نێوان خۆیانو ئاسمانیان وەکوو دوکەڵ دەهاتە بەر چاو پەروەدگار ئایەتی ﴿فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین﴾ ی نازڵ کرد هاتنە خزمەت پێغەمبەرو وتیان: ئەی ڕەوانەکراوی خودا داوای بارانمان بۆ بکە، هیچمان نەما، دوعای بۆ کردنو باران باری.

دەربارەی هۆکاری نازڵبونی ئایەتی ژمارە (١٥-١٦) ئیمامی بوخاری لە کۆتایی ریوایەتی پێشوودا دەفەرموێ: کە قورەیشیەکان بارانیان بۆ باریو هەرزانییان بۆ هاتەوە، دەستیان کردەوە بە سەرپێچیکردنو ئەزیەتدانی پێغەمبەر(ﷺ) ئیتر پەروەدگار ئایەتی ﴿یوم نبطش البطشة الکبری، انا منتقمون﴾ی نازڵ کرد!!

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە ئەوەیە: لەوە پێش خودا وەصفی موشریکەکانی کرد بەوە کە لە شكو گومان دان، ئەمجار بۆ مەبەستی هەرەشەکردن لێیانو دڵدانەوەی پێغەمبەر(ﷺ) حاڵوەزعی ئەو رۆژەو ساتانەیان دیاری دەکا: کە عەزابی خودا یەخەیان دەگرێ، ئەوەش ئاشکرا دەکا: کە ئەوانە تەمبێ نابنو موعجیزەو ئامۆژگاری کاریان تێ ناکاو ئیمان ناهێنن.

دەفەرموێ: ﴿فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین﴾ ئەی پێغەمبەر! چاوەڕوانی ئەورۆژەبە کە بەرزایی (ئاسمان) بە شێوەی دوکەڵ دێتە بەر چاو، ئەم شێوە دوکەڵە دەربارەی رابردو بریتیە لەو بێ بارانیو نەهامەتیەی توشی قورەیشیەکان بوو بۆ ماوەی حەوت ساڵی رەبەق، ئەمەش لە ئاکامی ئەو دوعایەی پێغەمبەر لە قورەیشیەکانی کرد، تەنانەت لە برسان وایان لێ هاتبو: کە دەیانڕوانیە ژور خۆیان بۆشایی نێوان ئاسمانو زەوییان وەکوو دوکەڵ دەهاتە بەرچاو!

بە نیسبەت داهاتوشەوە ئەو دوکەڵـە نیشانەیەکە لـە نیـشانەکانی هاتنی قیامـەت، چل شەو دەوام دەکاو بریتیە لە تەپو تۆزێکی چڕو پـڕ وەکوو دوکەڵ وایەو تاریکایی بە سەر بونەوەردا دەهێنێ‌و دەبێتە نیشانەی کۆتایی دونیا.

زانایان دەڵێن: روناکی خۆر کەم دەبێتـەوەو تاریکـایی سەرانـسەری دونیا دادەپۆشێ.

﴿يغشى الناس هذا عذاب أليم﴾ ئەو دوکەڵو تاریکیە هەموو کەس دەگرێتەوەو لەهەموو لایەکـەوە دادەپۆشـێ. خەڵکەکـە تینیـان بـۆ دێ‌و دەکەونە هاوارو گریان‌و دەڵـێن: بـە راسـتی ئەمـە عـەزابێکی سـەخت‌و دژوارە. یان خودا خۆی دەفەرموێ: ئەمـە عـەزابێکی بـەئێش‌و ئـازارەو بیچێژن‌و (ئەوە گۆڕتان بێ)

جا ئەو کاتە خەڵکەکە دەست دەکەن بە پاڕانەوەو لالانەوە. دەڵـێن: ﴿ربنا اكشف عنا العذاب ، انا مؤمنون﴾ ئەی خودایە عەزابی خۆتمان لە سـەر لابـەرە، ئێمـە ئیمـان دەهێنین، بـڕوا بـە تـاك‌و تـەنهایی خـوداو پێغەمبەرێتی پێغەمبەر دەکەین. یان ئەگـەر ئـەم عەزابـەمان لـە سـەر هەڵگری پابەندی فەرمان‌و جڵەوگیرییەکانت دەبین‌و ئیمانت پێ دەهێنین!

ریوایەتکراوە: موشریکەکان: کە توشی ئەوقات‌و قڕی‌و گرانییە هاتن چوونە خزمـەت پێغەمـبەرو وتیان: ئەگەر دوعا بکەی بۆمان‌و خـودا ئـەم عەزابەمان لە سەر لابەرێ موسوڵمانان دەبین. ئەمە بەنیسبەت رابردوەوە

بە نیسبەت داهاتووشەوە ئەو دوکەڵە بریيتیە لە تاریکایی یەکی گشتی هەموو عالەم دادەگریٚو عەزابێکی سەختو دژوارە پێش رابوونی قیامەت پەیدادەبیٚو یەکێکە لە نیشانەکانی قیامەت.

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرمویٚ: ﴿ولو ترى اذ وقفوا على النار فقالوا: يا ليتنا نرد ولا نكذب بأيات ربنا، ونكون من المؤمنين﴾(الانعام:٤٤) یان ئایەتی ﴿وأنذر الناس يوم يأتيهم العذاب، فيقول الذين ظلموا: ربنا أخرنا الى أجل قريب نجب دعوتك ونتبع الرسل، أولم تكونوا أقسمتم من قبل مالكم من زوال﴾(ابراهيم:٤٤)

بەلاٚم کوا ئەوانە وەعدو پەیمانیان هەیە؟ ﴿أنى لهم الذكرى، وقد جاءهم رسول مبين، ثم تولوا عنه وقالوا معلم مجنون﴾ کەی یاد خستنەوەو ترساندنو ئامۆژگاری کار لە ئەوانە دەکا،کەی ئەوانە وەفا بە وادەی خۆیان دەکەن، کوا ئەوانە دوای لابردنی عەزاب لە سەریان ئیمان دەهێنن؟ وەحاڵ ئەوانە پێغەمبەرێکی خاوەن موعجیزە هاتۆتە سەریانو پەیامی خۆی پێڕا گەیاندون کەچی پشتیان لە پەیامەکەی هەڵکردو بە درۆیان خستەوە، وتیان: درۆ دەکا ئەم کابرایە لە خوداوە پەیامی بۆ نەهاتووە، ئادەمیزاد فێری دەکەن، دەچیٚ لای مامۆستاکەی دەخوێنیٚو بە درۆ دەڵیٚ: لە خوداوە نیگام بۆ هاتووە!

هەروەها دەربارەی ئەوپێغەمبەرە: کە یەکێك لە موعجیزەکانی قورئانی پیرۆزە وتیان: شێتو وێتە، عەقڵو هۆشی تەواو نیەو خۆی لێ کردوین بە پێغەمبەر!

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿یوم یتذکر الانسان وانی له الذکرا؟﴾(الفجر:٢٣) ئەمجار قورئان ئەوە دەچەسپێنێ: کە ئەو کافرانە بە سروشت گومڕان تەنانەت ئەگەر بۆ ماوەیەك عەزابیان لە سەر هەڵگرین خێرا دەگەرینەوە بۆ سەر کوفرو بێدینی خۆیان دەفەرموێ: ﴿انا کاشفوا العذاب قلیلاً انکم عائدون﴾ ئێمە بۆ ماوەیەك عەزابتان لە سەر لا دەبەین، ناردنی عەزاب بۆ سەرتان هەندێك دوا دەخەین هەر چەندە هۆکارەکانیشی دەستە بەر بوبن، ئەو کاتە ئێوە دەگەڕێنەوە بۆ سەر کوفرو بێدینیو دەست دەکەنەوە بە سەر پێچیکردنی خۆتان.

یان ئەگەر لە فەرزێك دا ئێمە ڕۆژی قیامەت ئێوە بگێڕینەوە بۆ ژیانی دونیا یەکسەر دەچنەوە سەر حاڵی پێشووتانو مل لە کوفرو بێدینی دەنێنەوە!! بە هەر حاڵ عەزابی ئێوە دواخراوە بۆ ڕۆژی قیامەتو بڕیارمان وا داوە لەو ڕۆژەدا تۆڵەتان لێ بکەینەوە

ریوایەتێك لە ئیبنو مەسعودەوە هاتووە دەڵێ: ئەم تۆڵە ستاندنەوە ڕۆژی بەدر بووە، ئەوەبوو: کە دوای لابردنی گرانیو نەهاتی لە سەر کافرەکان یەکسەر دەستیان کردەوە بە دژایەتیکردنی پێغەمبەرو موسوڵمانەکان، ئیتر خودا لە ڕۆژی بەدر دا تۆڵەی لێ ستاندن.

وەلیّ: ئیبنو جەریرو ئیبنو کەثیر پێیان وایە ئەو تۆڵە لیّ ستاندنەوەیە رۆژی قیامەت دەبیّ. هەڕەشەیان لیّ دەکاو دەفەرمویّ: ئەیموحەممەد! لێیان بگەڕیّو چاوەروان بە ئەو رۆژەی ئاسمان دوکەڵێکی دونیا داگری لیّ پەیدا دەبیّو هەموو کەس دەگرێتەوە، داوای لابردنی عەزاب دەکەنو وڵامیان نادرێتەوە، ئەمجار لە ژێر تارمایی دیمەنی ئەو عەزابو نارەحەتیەی خۆی بۆ راناگرنو داوای لابردنی دەکەن، پێیان دەفەرمویّ: ئێستا ئێوە توشی ئەو رۆژە نەهاتوون، هەلتان لە بەردەم دا ماوەو لە کیستان نەچوە، ئەو عەزابە ترسناکە کەمێك دواخراوە، ئێستا ئێوە وا لە جیهان دان، ئەو عەزابە نەهاتووە. دە ئیمان بێنن پێش ئەوەی ئەو رۆژەبیّو ئەو عەزابە یەخەتان بگریّو هاوار بکەنو وڵامتان نەدرێتەوە، ئێستا ئێوەلە ژیانی دونیادانو زۆر پایەدارنابیّ واز لە گاڵتەوگەپ بهێنن، چی تر شكو گومانتان نەبیّ رۆژی قیامەت بۆلای ئێمە دەگەڕێنەوەو تۆڵەتان لیّ دەستێنن، هەروابە ئاسانی بە سەرتانەوەناچیّ!

پێویستە پەندو عیبرەت لە قەومی فیرعەون وەربگیرێ

۞ وَلَقَدۡ فَتَنَّا قَبۡلَهُمۡ قَوۡمَ فِرۡعَوۡنَ وَجَآءَهُمۡ رَسُولٞ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنۡ أَدُّوٓاْ إِلَيَّ عِبَادَ ٱللَّهِۖ إِنِّي لَكُمۡ رَسُولٌ أَمِينٞ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعۡلُواْ عَلَى ٱللَّهِۖ إِنِّيٓ ءَاتِيكُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ﴿١٩﴾ وَإِنِّي عُذۡتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمۡ أَن تَرۡجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمۡ تُؤۡمِنُواْ لِي فَٱعۡتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوۡمٞ مُّجۡرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسۡرِ بِعِبَادِي لَيۡلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱتۡرُكِ ٱلۡبَحۡرَ رَهۡوًاۖ إِنَّهُمۡ جُندٞ مُّغۡرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمۡ تَرَكُواْ مِن جَنَّٰتٖ وَعُيُونٖ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٖ وَمَقَامٖ كَرِيمٖ ﴿٢٦﴾ وَنَعۡمَةٖ كَانُواْ فِيهَا فَٰكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَۖ وَأَوۡرَثۡنَٰهَا قَوۡمًا ءَاخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلسَّمَآءُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَا كَانُواْ مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدۡ نَجَّيۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ مِنَ ٱلۡعَذَابِ ٱلۡمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرۡعَوۡنَۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيٗا مِّنَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ ٱخۡتَرۡنَٰهُمۡ عَلَىٰ عِلۡمٍ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَءَاتَيۡنَٰهُم مِّنَ ٱلۡأٓيَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٞاْ مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾

لەوە پێش ئەوەی رون کردەوە: کە موشریکە قورەیشیەکان سورن لە سەر کوفرو بێدینی خۆیان، ئەمجار ئەوە بەیان دەکا: کە زوربەی زۆری گەلو نەتەوە پێشینەکان هەمان هەڵسو کەوتیان بوەو پێغەمبەرانیان بە درۆ خستۆتەوە، بۆ نمونە فیرعەونو نەتەوەکەیو دەستەو تاقمێك حەزرەتی موسایان بە درۆ خستەوە، خودا پێغەمبەری خۆی بە سەردا زاڵ کردن موساو شوێنکەوتوانی رزگارکردنو فیرعەونو تاقمەکەی لە دەریای نیل دا خنکاندنو کردنی بە پەندو عیبرەت بۆ دوا خۆیان دەفەرموێ: ﴿ولقد فتنا قبلهم قوم فرعون وجاءهم رسول كريم﴾ بێگومان لە پێش ئەم موشریکانەی قورەیش دا قەومی فیرعەونمان بە تاقی کردەوە، خودا پێغەمبەرێکی دڵسۆزو رێزدارو خاوەنی رەوشتی بەرزو کرداری چاکی بۆ ناردن، ئەم زاتە لای خودا رێز دارەو لای گەلەکەشی خاوەن پلەوپایەیە، دڵسۆزبوو بۆ گەلەکەیو بە جوانی ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام دا، پێغەمبەرێکی کەریم[(ع)] هاتە سەریانو پێ ی گوتن: ﴿أن أدوا الي عباد الله، اني لكم رسول أمين﴾ ئەی قەومی فیرعەون چی تر نەتەوەی ئیسرائیل مەچەوسێننەوە واز لە ئاغایەتیکردن بە سەریانەوەبێننو من بۆ خۆم رێنومویییان دەکەم، من پێغەمبەرو فروستادەی خودام بۆ لای ئێوە، ئەمیندارم لە سەر فروستادەیی تۆمەتی خیانەتکاریم لێ ناکرێ.

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿فأرسل معنا بني اسرائيل، ولاتعذبهم، قد جئناك بأية من ربك والسلام على من اتبع الهدى﴾(طه:٤٧)

دەگونجێ (عباد الله) مونادابێو حەرفی نیدای لێ قرتابێ. واتە: ئەی بەندەکانی خودا ئەوەی ئەرکی سەرشانتانە بەرامبەر بە من ئەنجامی بدەن، ئیمانم پێ بێننو بە پیر بانگەوازییەکەمەوە وەرن، شوێن پەیامی من بکەون، چونکە من پێغەمبەرێکی ئەمینو بتمانە پێکراوم، ئەمینم لە سەر نیگاو پەیامی خودا بە دڵسۆزی دەیگەیەنمو هیچی لێ زیادو کەم ناکەم.

﴿وان لا تعلوا على الله انى أتيكم بسلطان مبين﴾ خۆتان لە شوێنکەوتنی ئایەتی خودا گەورەتر مەگرن، وا مەزانن ئێوە لەوە بەرێزترن کە شوێن پێغەمبەری خودا بکەون، گەردنکەچی موعجیزەی پێغەمبەری خودابن، پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بن، بەندایەتی خۆتان بۆ خودا رابگەیەنن، چونکە هەر کەسێ لە ئاستی پەیامی خودا خۆ بە زل بزانێو تەکەببورو تەجەببوری هەبێ رۆژی قیامەت بە زەلیلیو داماوی دەخرێتە ناو دۆزەخەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ان الذين يستكبرون عن عبادتى سيدخلون جهنم داخرين﴾(غافر:٦٠) پێ ی راگەیاندن: کە پێغەمبەری خودا یەو موعجیزەی گەورەو ئاشکرای هێناونو ناتوانن ئینکارییان بکەن، موعجیزەکانی خۆی رانواندن، عەصای دەستی: کە دارێکی رەقو تەقو بێ گیان بوویە فرمانی خودا دەبوو بە ئەژدیهایەکی گورجو گۆڵ، دەستی ئاسایی خۆی دەخستە باخەڵیەوە دەبووە یەکپارچە نورو دەدرەوشایەوە، هەر وا زۆر موعجیزەی تریسەر سورِ هێنەری تری نیشان دان، کەچی لە جیاتی ئەوەی ئیمانی پێ

بێنن، هەڕەشـەیان لێ کـرد بـە کوشـتنو بـەردەباران کـردنو ئەزیەتـدانی جۆراوجۆر. وەکوو پەوەردگار لە سەر زمانی حەزرەتی موسا: دەفەرموێ: ﴿و انی عذت بربی وربکم أن ترجمون﴾ ئەمن پەنادەگرم بە خـودای خـۆمو خودای ئێوەش لەو هەڕەشانەی لێم دەکەن بە کوشتنو بەردەباران کـردنو سوکایەتی پێ کردن،

﴿وان لم تؤمنوا لي فـــاعتزلون﴾ ئەگـەر بـڕوام پـێ ناکـەنو دان بـە پێغەمبەریـەتیم دا نـانێنو شـوێنم ناکـەون دەوازم لێ بێـننو هـەوڵی ئەزیەتدانم مەدەن تا خودا ناوانی منو ئێوە دەکـاو کێـشەکانمان یـەکالا دەکاتەوە، هەر چەندی بانگەوازی کردنو هەوڵی لەگەڵ دان بێ سوود بوو. جا کە لە ئیمانهێنانیان نائومێد بوو، دڵنیابوو: کە ئەوان سورن لـە سـەر کوفرو سەر رەقی خۆیان، هانای بۆ بارەگای پەروەدگار برد

﴿فدعا ربه ان هؤلاء قوم مجرمون﴾ لە خودا پاڕایەوە، وتی: خودایە ئەمانەگەلو نەتەوەیەکی تاوانبارن، بڕوایان بە تاكو تەنهایی زاتی پاکت نیە، پێغەمبەرەکەت بە درۆ دەخەنەوە، خودایە غەزەبیان لێ بگرە، ماڵو سامانیان بفەوتێنە، دڵیان رەق بکە، وەکوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وقال موسى! ربنا انك اتيت فرعون وملأه زينة واموالاً في الحياة الدنيا، ربنا ليضلوا عن سبيلك، ربنا اطمس على أموالهم واشدد على قلوبهم فلا يؤمنوا حتى يرو العذاب الأليم﴾(يونس:٨٨) دوعای حەزرەتی موسا گیرا بوو، هەمووئەو بەڵاو نارەحەتیانەیان بە سەر هاتن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿قال: قد

اجیبت دعوتکما فاستقیما.....﴾(یونس: ٨٩) ئەنجار پەروەدگار فەرمانی بە حەزرەتی موسا کرد: کە شەو ڕەو بە نەتەوەی ئیسرائیل بکا، فەرمووی: ﴿فأسر بعبادی لیلاً، انکم متبعون﴾ ئەی موسا! چی تر مەهێڵە فیرعەون بەنوئیسرائیلی یەکان بچەوسێنێتەوە، شەو ڕەو بکەن، بە شەو بە نهێنی لە شار دەرچن، چونکە ئەگەر فیرعەونو نەتەوەکەی بەوە بزانن: کە ئێوە شار چۆڵ دەکەنو کۆڕەو ئەنجام دەدەن شوێنتان دەکەون ناهێڵن دەربچن، کۆسپو لەمپەڕتان بۆ دادەنێن! لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿و لقد أوحینا الی موسی أن أسر بعبادی فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبساً، لاتخاف درکاً ولا تخشی﴾(طە:٧٧) ئەنجار فەرمانی پێ دەکا: کە بە ناو دەریادا بڕۆنو ترسییان لەوە نەبێ فیرعەون پێیان بگا، یان ئاوەکە وێك بێتەوە.

﴿واترك البحر رهواً، انهم جند مغرقون﴾ ئەی موسا واز لە دەریا بێنە با بە کراوەیی بمێنێتەوە، نە چی بە عەصاکەت لێ ی بدەی بۆ ئەوەی وەکووخۆی لێ بێتەوە، لێی گەڕێ با ڕێبازەکانی ئاچوخ بن بۆ ئەوەی فیرعەونو تاقمەکەی تەماعیان بەر بکەوێو خۆیانی پێدا بکەنو شوێنیان بکەون، بێگومان فیرعەونو دارو دەستەکەی لە دەریادا دەخکێندرێن، لە خنکاوانن بەم شێوە قەزاو قەدەری خودا دێتە دی.بەمەش موژدەی ڕزگار بوونی دا بە موساو فەوتانی فیرعەونو تاقمەکەی ڕاگەیاند، حەزرەتی موسا دڵی دا سەکناو بەرچاوی روناك بوونەوە، هیچ خەمو خەفەتو ترسو ختوکەی لە دڵ دا نەما. ئەنجار پەروەدگار دیمەنی خانوو بەرەی بەجێ ماوی فیرعەونو قەومەکەی رادەنوێنێ، باخ وباغچەو کانیاوو

جۆگاو جۆباری بێ خاوەنو کەس تێدانەماوی ولاتی میصر تۆمار دەکاو دەفەرموێ: ﴿كم تركوا من جنات وعيون، وزروع ومقام كريم ونعمة كانوا فيها فاكهين﴾ وادەی خودا هاتە جیٚو فیرعەونو دارو دەستەکەی لە دەریادا خنکان، زۆر یان باخو کانیاوو زەویو زاری پڕ کشتو کاڵو خانوو بەرەو قەصرو باڵەخانەی رازاوەو هەوارگەوشوێنی رابواردنیان بە جێ هێشت، ئەو هەموو نازو نیعمەتانەی تیٚ یدا دەتلانەوەو پێیەوە دەنازین بیٚ خاوەن مایەوە، کەس بۆیان نەگریاوادو فیغانی بۆ نەکردن.

﴿كذلك و أورثناها قوماً اخرين﴾ بەو شێوە ئەو گەلو تاقمەمان لە ناو بردنو هەر کەسێكو هەر هۆزو تاقمێك پەیامی ئێمەی رەتکردبێتەوەو پێغەمبەرەکانمانی بە درۆ خستبێتەوە هەمان هەڵسو کەوتمان لەگەڵ کردون، ئیتر ئەوجۆرە مڵكو سامانەمان بە میرات دا بە نەتەوەی ئیسرائیل کە لەوە پێش ژێر دەستەو چەوساوە بوون، نێرینەیان سەر دەبڕاو مێینەیان بۆ کارەکەریو لە لەچیەتی مەرەخەس دەکرانو دەهێڵدرانەوە. ئەو دارو دەستە ستەمکارانەمان لە دەریادا خنکاندو لە ناومان بردن ﴿فما بكت عليهم السماء والارض وما كانوا منظرين﴾ ئاسمان بە سەریاندا نەگریاو دایە زەمین رۆڵە رۆی بۆ نەکردن، کەس خەفەتی بۆ نەخواردنو بۆیان بە پەرۆش نەبوو. بەڵکوو زوو بە سزای خۆیان گەیشتن ئەمەش بە هۆی زێدە رەوی کردنیان لە کوفرو گومڕایی دا، مۆڵەت نەدران بۆ ئەوەی تۆبە بکەن، چونکە چاوەڕوانی تۆبە کردنیان لیٚ نەدەکرا! هەتا بمانایەوە پتر زێدە رەوییان ئەنجام دەدا، بڕوانە ئەو ستەمکارو بە خۆ

نازیوانە، ئەو خۆ بەزلزانو لوتبەرزانە چۆن لە ناوچوونو کەس حیسابی بۆ نەکردن، کەس بۆیان نەگریا، ئاسمانو زەوی فرمێسکی بۆ نەرشتن، دونیایان جێ هێشتو هیچ رێزێکیان لێ نەگیرا! هێندەی مێشوولەو مێروله یەکیش حیسابیان بۆ نەکرا. دەیبا هەموو ملهوڕو دەرەبەگو ستەمکارێك باشباش بزانن کەلای خودا هیچ رێزو نرخێکیان نیە، تا بلێ ی قێزەونو توڕ دراون لە ویژدانی وجوودا..

﴿ولقد نجينا بنى اسرائيل من العذاب المهين، من فرعون انه كان عاليا من المسرفين﴾ بێگومان ئێمە نەتەوەی ئیسرائیلمان لە ژێر دەستەیی‌و چەوسانەوە رزگار کرد، دوژمنی سەر سەختیان: کە فیرعەون بوو فەوتاندمان لە راستی دا فیرعەون خۆ بەزلزانو ملهوڕو ستەمکارێکی زێدە ڕەوبوو، خۆی کردبوو بە خودای میصرو دانیشتوانی، جۆرەها عەزابو ناڕەحەتی بەنەتەوەی ئیسرائیل دەچەشت، ئەرکی خستبوە سەریان، نێرینەکانیانی بەزارۆکی سەردەبڕین، مێینەکانی دەهێشتنەوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ان فرعون علا في الأرض وجعل أهلها شيعاً، يستضعف طائفة منهم، يذبح أبناءهم ويستحي نساءهم، انه كان من المفسدين﴾ دوای لەناوبردنی فیرعەونو دارو دەستەکەی‌و بنەبڕکردنی زیان لەسەر نەتەوەی ئیسرائیل. رێزو شکۆمەندیان پێ بەخشین ﴿ولقد اخترناهم على علم على العالمين، وآتيناهم من الآيات ما فيه بلاء مبين﴾ بەراستی نەتەوەی ئیسرائیلمان بەسەر نەتەوەکانی جیهانی ئەو سەردەمەدا هەڵبژاردو ئەم هەڵبژاردنەشمان

بۆیان لەزانیارییەوە سەرچاوەی گرتبوو، شیاوی ئەو ڕێزە بوون، چونکە پێغەمبەریان زۆر تێدا هەڵکەوتبوون، شوێن حەزرەتی موسا کەوتن‌و جیهادو تێکۆشانیان کرد خۆڕاگرو پشوو درێژ بوون لەپێناو ئایینی خودادا نارەحەتیان چەشت، کاتێکیش لەئایینی خودا هەڵگەڕانەوە، لەشوێنی ئیمان کوفرو بێدینییان ڕەچاو کرد، لەجیاتی چاکسازیی خراپەکارییان دەست پێکرد خودا غەزەبی لێ گرتن، کردنی بەمەیمون‌و بەرازو لەعنەتی لێ کردن، لەسەر دەستی موسا زۆر موعجیزەی ئاشکراو گەورەی نیشان دان، تاقیکردنەوە بوو بۆ ئەوانەی هیدایەتیان وەرگرت، تاقیکردنەوەمان لەگەڵ ئەنجام دان بۆ ئەوەی دەری بخەین چۆن هەڵس‌و کەوت دەکەن بەرامبەر ئەو هەموو موعجیزەو نیعمەتانەی پێمان دان. شوکرانەژمێرو خواپەرست دەبن، یان بوغڕاو لەخۆیان بایی دەبن. دەی با کافرەکانی قوڕەیش‌و هاوڕێنەکانیان پەندو عیبرەت لەبەسەرهاتی فیرعەون‌و نەتەوەی ئیسرائیل وەربگرن، بەهێزو تواناو لەشساغی خۆیان نەنازن، ئەوەتا خودا زۆر لەوان بەهێزترو ساماندارترو خاوەن دەست‌و دائیرەتری فەوتاندوە، هەرکەسێ تاوانکارو ستەمکار بێ خودا تۆڵەی لێ دەستێنێ، داب‌و نەریتی خودا ناگۆڕێ‌و یاسایەکی تایبەتە.

موشریکەکان ئینکاری زیندوبوونەوە دەکەن

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَٰهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

لەوە پێش پەروەردگار چیرۆکی فیرعەونو قەومەکەی لەگەڵ موساو نەتەوەی ئیسرائیل گێڕانەوە بۆ ئەوەی قوڕەیشییەکان پەندو عیبرەتی لێ وەربگرن، لەهەمان کات دا قوڕەیشییەکانی بەوە تاوانبار کرد کە بڕوایان بەزیندوبوونەوەو هاتنی قیامەت نیە، ئەوانە لەبارەی سوربوونیان لەسەر کوفرو بێدینی وەکوو فیرعەونو تاقمەکەی وەهان، ئەمجار لێرەدا بەئاشکرا ئەوە رادەگەیەنێ: کە قوڕەیشییەکان ئینکاری زیندوبوونەوە دەکەن، دەبیا لەو هەڵوێستەی خۆیان لابدەن چونکە خودایەك بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی بێ دەتوانێ دوای مردن ئەوانە زیندو بکاتەوە. لەهەمان کات دا هەڕەشەی لەناوبردنو فەوتانیشی لێ کردن وەکوو چۆن لەوەپێش قەومی

(توببەع)ی لەناوبرد: کە زۆر لەقورەیشییەکان بە هێز تر بوون، کەواتە: با قورەیشیەکانو گەلانی تریش وا نەکەن بەدەردی قەومی فیرعەونو قەومی توببەع بچن.

بەڵێ دوای ئەم جەولە کورتەی ئەنجامی دا دەربارەی فەوتانی فیرعەونو تاقمەکەیو رزگار بوونی حەزرەتی موساو نەتەوەی ئیسرائیلو تاقیکردنەوەیان بەجۆرەها ئایاتو موعجیزەی گەورەو ئاشکرا، سەرلەنوێ گەڕایەوە بۆ رانواندنی هەڵوێستی موشریکە قورەیشییەکان دەربارەی زیندوبوونەوەو شكو گومانیان تێیداو ئینکاریکردنیان بۆ ئەورووداوە گەورەو یەکالا کەرەوەیە، سەر لەنوێ گەڕایەوە بۆ ئەو مەوزوعە تا روداوی زیندوبوونەوە ببەستێتەوە بەنەخشەو بەدیهێنانی بوونەوەرو دامەزراندنی لەسەر حەقو راستی، هەر ئەو حەقو راستی یەی بوونەوەری لەسەر دامەزراوە داخوازی زیندوبوونەوەو رابوونی قیامەتن!

دەفەرموێ: ﴿ان هؤلاء ليقولون: ان هي إلا موتتنا الأولى وما نحن بمنشرين﴾ قورەیشییەکان زۆر بەبێ شەرمانە دەڵێن: سەرەنجام هەر ئەم مردنەمانەو بەس: هەر کە مردین ئیتر جارێکی تر تازە زیندو نابینەوە، زیندو ناکرێینەوە، ژیان هەر ئەم ژیانی دونیایەیەو ﴿فأتوا بآبائنا ان كنتم صادقين﴾ دە ئەگەر راستە زیندوبوونەوە هەیە با باوكو باپیرانمان بۆ بێننەوە، ئەوان شایەتی لەسەر ئەو مەسەلەیە بدەن، دەی ئەوەتا ئەو حەمکە ئادەمیزادە مردونو کەسمان نەدی بگەڕێتەوە هەواڵێکمان لەو بارەوە بۆ بگێڕێتەوە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وقالوا: ان هي الا حياتنا الدنيا، وما نحن بمبعوثين﴾(الأنعام:٢٩)

ریوایەتکراوە: قورەیشییەکان داوایان لەپێغەمبەر(ﷺ) کرد: کە خودا بەزوبی مردوەکانیان بۆ زیندوبکاتەوە، بەتایبەتی (قصی) کوڕی (کلاب)یان بۆ زیندو بکاتەوە تا لەبارەی راستی پێغەمبەرایەتی موحەممەدو رابوونی قیامەتەوە گفتو گۆی لەگەڵ بکەن، وەلێ پەروەردگار وەڵامی نەدانەوە.

بەڵگەیەکی هیچو پوچیان بەدەستەوە بوو، ئەم جۆرە بیانوانەیان رەنگدانەوەی سەررەقیو نەفامییان بوو، ئەگینا زیندوبوونەوە لەقیامەت دا دەبێ نەك لەدونیادا، پاش دونیا وێرانبونو مردنی هەموو گیانلەبەرانو تێکچونی بوونەوەر جارێکی تر پەروەردگار سەرلەنوێ مردوان زیندو دەکاتەوەو حەقو حیسابیان لەگەڵ دەکاو سزاو پاداشیان بەگوێرەی کردەوەکانیان دەداتەوە.

ئەمجار هەڕەشەی توند لەقورەیشییەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿أهم خير أم قوم تبع والذين من قبلهم اهلكناهم، انهم كانوا مجرمين﴾ ئایا ئەوانە: کە هۆزی قورەیشو عەرەبو عەدنانی نژادن بەهێزو تواناترن یان هۆزی (توبەع): کە عەرەبو قەحطانی نژادنو پێش قورەیشییەکان لەکۆڕی ژیان دا بوون؟! زۆر لەمان خاوەن دەسەڵاتو ساماندارتر بوون، خاوەن ژیارو شارەستانی بوون، هەروا زۆر گەلو نەتەوەی تر: کە پێش ئەمانیشو

ئەوانیش بوون، وەکوو گەلی عادو ئەمودو هی تریش. هەموویانمان بەهۆی کوفرو تاوانیان قەلاچۆکردن، بەعەزابی کۆکوژ لەناومان بردن، بەراستی ئەوانە هەموویان ستەمکارو تاوانباربوون. بێگومان لەناوبردنی گەلو نەتەوەیەك: کە لەوان بێ هێزترو کەم دەرامەتتربن ئاسانترە، هەرچەندە بۆ خودا هەموو شتێك ئاسانەو کارێك نیە لای خودا قورسو گران بێ. ئەمانە لەهۆزی (تویبەع) بەهێزترو زۆرترنین، لەگەلی عادو ئەمود بەدەسەلات ترنین.

دەبێ بەسەرهاتی گەلی (تویبەع) لای قورەیشیەکان ئاشکرابووبێو ئەو چیرۆکەیان پشتاوپشت بۆ گێڕدرابێتەوە، بۆیە وا بەگورجی بەسەریدا تێدەپەڕێو بەسەر پێی یەوە ئاماژەی بۆ دەکا. بەخێرایی لەوەتەری دڵیان دەداو چاوەڕوانی ئاکامە.

(تبّع) پیاوێکی چاك بووە سوپایەکی بەهێزی هەبوە بەو سوپایەوە بەناو جیهان دا گەڕاوەو لەگەڵ زۆر نەتەوەو هۆز جەنگاوەو ولاتیانی کۆنترۆڵ کردوەو دانیشتوانی گەردنکەچ کردوە! طەبەرانی لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لا تسبوا تبعاً فانه قد اسلم) کە نامەیەکی دەنوسی لە سەرەتاکەیەوە دەینووسی (بسم الله ملك براً وبحراً) لە دوای مردنی (تبّع) (حیمیریەکان) کە قەومی (سبأ)ن هەر کەسێکیان بوبێتە پادشاو مەلیك نازناوی (تبّع)یان بۆ بەکار هێناوە، وەکوو چۆن فارسەکان ناز ناوی (کیسرا)و رۆمەکان نازناوی (قەیسەر)و میصریەکان ناز ناوی(فیرعەون) یان بۆ پاشاکانیان

بەکار هێناوە. لە مێژوودا ئەم پاشایانەی حیمیرییەکان بە (تەبابیعە) مەشهورن. مەڵبەندی فرمانڕەواییان نیوە دورگەی عەرەبی بووە.

ئەمجار پەروەدگار بەڵگە لە سەر دەسەڵاتو قودرەتی خۆی دەهێنێتەوە. بۆ ئەوەی ئەو دەسەڵاتە رەهایەی خۆی بکاتە بەڵگە لە سەر رابوونی قیامەتو زیندوبوونەوە. دەفەرموێ: ﴿وما خلقنا السماوات والارض ومابينهما لاعبين﴾ ئێمە ئاسمانەکانو زەویو ئەوەی لە ناویان دایە بە هەوانتەو بێ هۆ دروستمان نەکردون، بە گاڵتە ئەم بونەوەرەمان نەهێناوەتە دی، ئەو موشریکانە بە چ عەقڵێك ئینکاری زیندو بوونەوە دەکەن، ئەی بۆ ئەوان دیاردەی دەسەڵاتو توانای ئێمە نابینن؟ ناڕوانن بۆ ئاسمانو زەویو مانگو خۆرو تێیان نافکرن؟! با دڵنیا بن ئەم بونەوەرەمان بە گاڵتە نەهێنانەوەتە دی، بەڵکوو بەو پەڕی جیدییەتو دەستڕەنگینیو وردەکاریو پتەوییەوە دروستمان کردونو بۆ مەبەستێکی پیرۆزو حیکمەت ئامێز هێناومانەکایەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وما خلقنا السماء والارض وما بينهما باطلا، ذلك ظن الذين كفروا، فويل للذين كفروا من النار﴾(المؤمنون:١١٥) بەبێ شك دروستبونی ئاسمانەکانو زەوی بەڵگەیەکی بەهێزە لە سەر رابوونی قیامەتو زیندو کردنەوەی دوای مردن.

﴿و ما خلقنا هما الا بالحق، ولكن اكثـرهم لا يعلمـون﴾ ئێمە ئاسمانەكانو زەویو ئەوەی لە ناویان دایە بە حەقو جیدییەت نەبێ دروستمان نەكردوون، بە حەق دروستمان كردون، لە سەر حەقو بۆ دەرخستنی حەقو نیشانە لە سەر هەبوونی بەدیهێنەری حەق دروستمان كردون، وەلێ زۆربەی زۆری ئەو موشریكانە ئەو حەقو راستیە نازانن، چونكە وردبینو خاوەن فام نین، كەو دەنو سەر رەقوگومڕان بە تەما پاداش نین لە سزای دۆزەخ ناترسن.

جۆرەكانی سزای ناو دۆزەخ : كە رۆژی قیامەت توشی كافرەكان دەبێ

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ مِيقَـٰتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِى فِى ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْىِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا۟ فَوْقَ رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ هَـٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ

بێگومان دروستکردنی ئادەمیزاد لە سەر ئەو سروشتە تایبەتیەی: کە ئامادەباشی چاکەو خراپەی تێدایە، بە دوورگرتنی کردەوەی پەروەدگار لە عەبەثو بەتاڵی، دا خوازی ئەو حەقیقەتەن: کە بۆ ئادەمیزاد سەرەنجامو ئاکامێکی تایبەتی هەیەو دوای کاروانی ژیانی دونیا پێ ی دەگا، ئەمەش بریتیە لە ژیانی قیامەت، بۆیە دوا بە دوای راگەیاندنی ئەو حەقیقەتە: کە ئاسمانەکانو زەویو هەموو بوونەوەر بە بێهودە دروست نەکراوە دەفەرموێ: ﴿ان یوم الفصل میقاتهم أجمعین﴾ بێگومان رۆژی قیامەت: کە رۆژی یەکالاّ کەرەوەی هەموو کێشەو نیزاعێکە، رۆژێکە سزای تاوانبارانو پاداشی خودا پەرستانی تێدا دیاری دەکرێ، رۆژی کۆبونەوەو حیساب لەگەڵ کردنی هەموو ئادەمیزادانە، پەروەدگار هەموو ئادەمیزادەکانی تێدا زیندو دەکاتەوە، چاکو خراپە لێك هەڵدەهاوێرێ، بەهەشتیو دۆزەخی لێك جیا دەکاتەوە، پەردە دەخاتە نێوان موسوڵمانانو ئەوەی ناخۆشیان دەوێ، لەمپەڕ لە نێوان کافرانو حەزو ئارەزوەکانیان دا دروست دەکا، باوكو رۆڵە لێك دەکا، ژنو مێرد لێك جیا دەکاتەوە.

﴿یوم لا یغنی مولیً عن مولیً شیئا ولا هم ینصرون﴾ رۆژی قیامەت رۆژێکە دۆست فریا دۆست ناکەوێ خزم قازانجی بۆ خزمی نیە، هیچ کەس عەزاب لە خۆیو کەسێکی تر دوور ناخاتەوە، کەس سود بە کەس ناگەیەنێ، موسوڵمان سودی بۆ کافر نیە، خزم شەفاعەت بۆ خزم ناکا، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاتو دەفەرموێ: ﴿لن تنفعکم أرحامکم ولا أولادکم یوم القیامة یفصل بینکم﴾(المعارج:١٠-١١) برا لە برا

ناپرسێ کەس ناتوانێ یارمەتی کەس بدا. وەکوو لە ئایەتێکی تردادەفەرموێ: ﴿واتقوا یوماً لا تجری نفس عن نفس شیئا﴾(البقرة:٤٨) رۆژێکە برا لە برا هەڵدێ، پیاو خۆی لە دایكو خێزانی خۆی دەشارێتەوە، ﴿الا من رحم الله انه هو العزیز الرحیم﴾ وەلێ کەسێك خودا رەحمی پێ بکا، ئەوە یارمەتدراو دەبێ، پێویستی بە هاریکاری کەس نیە، رەحمەتی خودای بەسە، بێگومان پەروەدگار بالاّ دەستو خاوەن بەزەیی بەرفراوانە بۆ بەندە موسوڵمانەکانی، ئیزن دەفەرموێ: کە هەندێکیان شەفاعەت بۆ هەندێکیان بکەن، کە ئیزن بدرێن شەفاعەت بۆ یەکتر بکەن لێشیان وەردەگیرێ. ئەمجار دوای ئاراستە کردنی بەڵگەی جۆراو جۆر لە سەر رابوونی قیامەتو وەصفکردنی ئەو رۆژە سامناکە بە شوێن ئەودا هەرەشە لە کافرەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿ان شجرة الزقوم طعام الأثیم﴾ بێگومان ئەو درختە رەزا گرانە نەفرین لێکراوەی خودا لە ناوقەدی دۆزەخ دا دروستی کردوە، بەروبوومەکەی: کە تا بلێ ی تفتو ناخۆشو تاڵە خۆراکی تاوانبارانە، خۆراکی ئەوانەیە لە خراپەکاریو کوفرو بێدینی دا رۆچون، رەفتارو ئاکاریان ئەبو جەهل ئاسایە. هەر کاتێ ئەو دۆزەخیانە برسیان بوو لێ ی دەخۆن بەلاّم جێگای خواردن ناگرێ، برسیایەتی لانابا، ﴿کالمهل یغلی فی البطون، کغلی الحمیم﴾ ئەو خۆراکە وەکوو تواوەی زیوو ئاسن وخلتەی زەیتی کولاّو وایە،لە گەدەدا وەکوو ئاو دەکولێ. (مهل) هەر شتێك بخرێتە ناو ئاگرەوەو ماوەی بدرێتێ تا دەتوێتەوە، وەکوو خلتەی زەیتی رەشو قەترانو تواوەی ئاسنو زیوو هەرشتێکی تری وابێ.

﴿خذوه فاعتلوه الى سواء الجحيم﴾ فەرمان بە فریشتەکان دەکرێ: ئەم تاوانبارە بگرن، پاڵە پەستۆی بدەن بۆ ناو دۆزەخ، بە تۆپزیو چنگ لە سەر شان رایکێشن بۆ ناوەڕاستی ئاگرو هیچ بە زەبیتان پێدا نەیەتەوە، ﴿ثم صبوا فوق رأسه من عذاب الحميم﴾ پاشان ئاوی گەرمو کوڵاتوی بەسەردا بکەن، بە وە عەزابی سەختی بدەن، بۆ ئەوەی بەو ئاوە کوڵاتوە ناو سكو پێستیان داپڵۆخێ! وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يصب من فوق رؤوسهم الحميم، يصهر مافي بطونهم والجلود﴾(الحج:٢٠) ئەمجار بۆ زێدە سزادانو ریسوا کردن پـێ ی دەگوترێ: ﴿ذق انك انت العزيز الكريم﴾ دە بچێژە عەزابی سەختو دژوار ئەی بە خۆ نازیوی لوتبەرزی لە خۆ رادیو کە لە ژیانی دونیادا پێت وابوو کەس وەرەقەتت نایەو خاوەن رێزو نرخی بێ پایانی!

﴿ان هذا ما كنتم به تمترون﴾ ئەم سزا سەختو دژوارە ئەوەیە: کە ئێوە لە دونیا دا دەربارەی شكو گومانتان هەبوو، بڕواتان پێ نەدەکرد! وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿يوم يدعون الى نار جهنم دعا هذه النار التى كنتم بها تكذبون﴾(الطور:١٣-١٤)

پاداشتی خودا پەرستان و جۆری ناز و نیعمەتەکانی بەهەشت بۆیان

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

لەوە پێش باسی کافرو بەدبەختەکانی کرد، جۆرەکانی سزاو ئازاری سەختو دژواری ناو دۆزەخی نمایش کرد، ئەو عەزابەی خودا نەناسان تێی دەکەونو رزگاربونیان نیە، ئەمجار دێتە سەر باسی حاڵ ووەزعی خودا پەرستان لە بەهەشت دا، نازو نیعمەتی جۆراو جۆرو هەمیشەو نەبڕاوەی بۆ ئامادەکراویان رادەنوێنیو دەفەرموێ: ﴿ان المتقين فى مقام أمين فى جنات وعيون﴾ بێگومان خودا پەرستان لە رۆژی قیامەت دا لە شوێنێکی ئەمنو ئارام دان، شوێنێکی خۆشو هەوا سازو دڵگیر، باخی پڕ درەختی سەوزو گوڵو گوڵزاری جوانو کانیو کانیاوی رونو سازگار،

کورسی وقەنەفەی رازاوەو پۆشاکی ئاوریشمو سوندس، پیاڵەو فنجانی ئاو خواردنەوەو بادە نۆشین. وەکوو لە شوێنێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ان الابرار لفی نعیم، علی الارائك ینظرون، تعرف فی وجوههم نضرة النعیم، یسقون من رحیق مختوم، ختامه مسك وفی ذلك فلیتنافس المتنافسون، مزاجه من تنسنیم، عینا یشرب بها المقربون﴾(المطففین:٢٢-٢٨)

﴿یلبسون من سندس واستبرق متقابلین﴾ پۆشاکی ئاوریشمی تەنكو ئەستور لە بەر دەکەن: کە لە دورەوە بریسكو درەوشانەوەیان هەیە، دڵ کێش دەکەنو سەرنج رادەکێشن، دانیشتنیان روبەروو بەرامبەر یەکترە، بە مەبەستی رابواردنو خۆشی بینین رو لە یەکتر دەکەنو بە گوفتو گۆو پێکەنین کات بە سەر دەبەن، لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فی جنات النعیم، علی سرر متقابلین﴾(الصافات:٤٣-٤٤) هەموو ئەو نیعمەتانە چۆنیان بوێو چەندیان بوێ بە هەمیشەییو بێ برانەوە بۆیان ئامادەیە.

﴿کذلك، وزوجناهم بحور عین﴾ وێرای ئەو نیعمەتانە حۆری چاو رەشو جوانیان لێ مارە دەکەین، ئافرەتی جوانو ناسكو چاو رەشو شۆخو شەنگو دەست لێ نەدراو دەکەینە هاوسەرو خێزانیان.

﴿یدعون فیها بکل فاکهة أمنین﴾ لە بەهەشتدا بەهەشتیەکان هەرچی ئارەزۆ بکەن لە میوەو بەروبوم داوای دەکەنو بۆیان حازرە، ئەوان دڵنیان: کە ئەو میوە هاتە برانەوەی نیەو بە کۆتانایە. دڵنیان لەوەی نەخۆش ناکەون نامرنو ماندو نابنو ژیانیان لێ تاڵ نابێ.

بەم جۆرە شوێنی حەوانەوەو پۆشاكو خواردنو خواردنەوەو خێزانو رابواردنو دڵنیایی ئارامییان بۆ دەستە بەر دەبێ.

﴿لا يذقون فيها الموت الا الموتة الآولى، ووقاهم عذاب الجحيم﴾ لە قیامەت دا ئیتر مردن ناچێژنو ترسی مردنو ژیان لە دەستدانیان نامێنێ، وەلێ مردنی دونیاو مردنی یەكەمجار بە سەریان دا تێپەڕیو تەواو بوو، پەروەدگار بە فەضلو رەحمەتی خۆی لە عەزابی سەختی دۆزەخ پاراستونی! لە صەحیحەین دا هاتووە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: (يؤتى بالموت فى صورة كبش أملح فيوقف بين الجنة والنار ثم يذبح، ثم يقال: يا اهل الجنة خلود فلا موت، ويا اهل النار خلود فلا موت) رۆژی قیامەت مردن لە شێوەی بەرانێك دا دەهێندرێ، لە نێوان بەهەشتو دۆزەخ دا رایدەگرنو پاشان سەر دەبڕێ، ئەمجار بانگ هەڵدەدرێو دەگوترێ: ئەی بەهەشتی یەكان ژیانتان ئەبەدییە مردن نەما، ئەی دۆزەخیەكان! ژیانتان بۆ هەتا هەتایەو مردن نەما.

ئیمامی موسلیمو عەبدو ررەززاق لە ئەبو سەعیدی خودریو ئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەكەن دەڵێن: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بە بەهەشتیەكان دەگوترێ: ئێوە لەمەودوا لەشتان ساغ دەبێو نەخۆش ناكەون، دەژینو مردن نابینن، لەززەت وەردەگرنو ناهومێدی روتان تێ ناكا، بە گەنجی دەمێننەوە پیر نابن.

ئەبوبەکری کوڕی ئەبو داودی سەجستانی لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (من اتقى الله دخل الجنة، ينعم فيها، ولاييأس ويحيا فيها ولايموت، ولا تبلى ثيابه ولايغنى شبابه).

هەروەها ئەبو لقاسمی طەبەرانیو ئەبو بەکری کوڕی مەردەوەیهی لە جابیرەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر کرا: ئایا بەهەشتیەکان دەخەون؟ لە وەڵامدا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (النوم أخو الموت واهل الجنة لا ينامون) خەو برای مردنە، ئەهلی بەهەشت ناخەون.

رزگار بوون لە ئاگری دۆزەخو بە مراز گەیشتن لە بەهەشت دا ﴿فضلاً من ربك ذلك هو الفوز العظيم﴾ بەخششو فەضلی خودایە، خودا بە مەحضی رەحمەتی خۆی ئەو نازو نیعمەتەی پێ بەخشیون، ئەوەش بە مراز گەیشتنێکی گەورەوپیرۆزەو هیچ خۆشیو بە مراز گەیشتنێکی تری ناگاتێ.

لە حەدیثی موسلیم دا هاتووە لە جابیرەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموی: ﴿اعملوا وسددوا وقاربوا واعملوا أن احدا لن يدخله عمله الجنة قالوا: ولا أنت يا رسول الله؟ قال ولا أنا، الا ان يتغمدنى الله برحمة منه وفضل﴾ ئەمجار لە ژێر تارمایی ئەو دیمەنە سەرنج راکێشانەی دۆزەخییەکانو بەهەشتیەکان دا کۆتایی بە سورەتەکە دەهێنێو بەیادخستنەوەی نیعمەتی ناردنی پەیامو نازڵکردنی قورئان بۆ سەر پێغەمبەر بەزمانی عەرەبیو ترساندنی ئادەمیزاد لەئاکامی رەتکردنەوەی پەیامی ئیسلامو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێ: ﴿فانما يسرناه بلسانك لعلهم يتذكرون﴾ بۆیە ئەم قورئانەمان ئاسان کردوە، بەئاشکراو بێ غەلو غەش نازڵمان کردوەو

بەزمانی تۆ: کە زمانی عەرەبی یە دامان بەزاندوە بۆ ئەوەی تێی بگەنو بیکەنە بەرنامەی ژیانیانو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بن، بەختەوەریی‌و سەرفرازی دونیاو قیامەت دەستەبەر بکەن! وێڕای ئەوەی: کە قورئان ئەوەندە ئاشکراو واضیحە کەچی قورەیشییەکان دژی وەستانو سەرپێچی فەرمانو جڵەوگیرییەکانیان کرد. بەسیحرو جادویان لەقەڵەم دا، وتیان چیرۆکە کۆنو ئەفسانەی رابوردوانە، بۆیە پەروەردگار تەسەللای پێغەمبەری دایەوەو هەڕەشەی توندی لەسەرپێچیکاران کردو فەرمووی: ﴿فارتقب انهم مرتقبون﴾ ئەی موحەممەد! چاوەڕوانی یارمەتی ئێمەو سەرکەوتن بەبەسەر دوژمنانت دا چاوەڕێی تێداچونو فەوتانیان بە ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو سەرپێچیکاریی خۆیان، بێگومان ئەوان چاوەڕوانی ئەوەن تۆ توشی بەڵاو ناخۆشی ببی یان بمری! لەوە بەولاوە بۆیان دەردەکەوێ سەرکەوتن‌و سەرفرازیی بۆ کێیە؟ دەردەکەوێ کێ حەق‌و باڵا دەستە کێ سەرفرازی دونیاو قیامەتە؟ بێگومان سەرکەوتن بۆ پێغەمبەری خوداو شوێنکەوتوانیەتی بڕیاری خودایەو پاشگەزبوونەوەی تێدا نیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموی: ﴿کتب الله لأغلبن أنا ورسلي، ان الله قوي عزيز﴾(المجادلة:٢١).

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الجاثية)

ناونانی ئەم سورەتە بەو ناوە لەم روەوەیە: کە وشەی (جاثیة) لەئایەتی ژمارە (٢٨)ی دا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وترى كل أمة جاثية كل أمة تدعى إلى كتابها، اليوم تجزون ماكنتم تعلمون﴾.

سورەتەکە مەککیەو لایەنێك لەبەرەو پیرەوەچوونی موشریکەکانی مەککە بۆ بانگەوازیی ئیسلامی دەردەخا، چۆنیەتی بەرنگاریکردنیان بۆ پەیامی پێغەمبەرو سەررەقیو قیرسیچمەییان لەبەرامبەر بانگەوازییەکەی دا بەیان دەکا، ئەوەمان بۆ رون دەکاتەوە چۆن ئەو قورەیشییە نەفامو موشریکانە شوێن هەواو هەوەسی خۆیان کەوتوونو بەبێ بەڵگەو دەلیل پەیامی ئیسلامیان رەت کردەوە، لەهەمان کات دا دەبینین قورئان چۆن دەرمانی دەردی دڵە یاخی بووەکانی دەکردن، چۆن بەئایاتی پڕماناو حیکمەتو کاریگەر روبەرویان دەبوەوە، سزاو عەزابی سەختی پەروەردگاری وەیاد دەهێنانەوە، پاداشو نیعمەتەکانی بەهەشتی بۆ شی دەکردنەوە، دابو نەرێتی خودا لەبونەوەرداو قانونو یاسای لەگەڵ ستەمکارانو سەررەقان لەرابوردودا رون دەکاتەوە.

پەیوەندیو موناسەبەی ئەم سورەتە لەگەڵ هی پێشوودا لەم روەوەیە:

١- سەرەتای ئەم سورەتە بەباسی نازڵبوونی قورئان لەخوداوە دەست پێ دەكات ئەمەش گونجاوە لەگەڵ كۆتایی سورەتی پێشوو كە باسی ئەوە دەكا: كە قورئان بەزمانی عەرەبی نازڵ بووە.

٢- هەردوو سورەتەكە لەمەبەستە سەرەكییەكان دا یەك دەگرنەوە: كە بریتییە لەچەسپاندنی تاكو تەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتیو زیندوبوونەوەو رابوونی قیامەت.

لەخوێندنەوەی سورەتەكەو تێفكرین لەئایەتەكانی دەبینین كۆمەڵێك ئادەمیزاد هەن سورن لەسەر كوفرو بێدینی، بەناحەق دژی حەق دەوەستنو بڕوای پێ ناكەن، دەربارەی خوداو قورئانو پێغەمبەرەكەی بێ ئەدەبن، بۆیە هەڕەشەیان لێ دەكاو لەعەزابی سەختو دژوار دەیانترسێنێ. بڕوانە ئایەتی ژمارە (٧). ﴿ويل لكل أفاك أثيم﴾و ئایەتەكانی دواوەی.

دەبینین كۆمەڵێكی تر هەن، بیروبۆچونو مەزندە كردنیان هەڵەو پووچە، حەقیقەتی ئیمانیان بۆ هەزم ناكرێو تێی ناگەن، جوداوازی نێوان خۆیانو كردەوەی خراپ لەسەرێكەوەو موسوڵمانانو كردەوەی چاكیان لەسەرێكی ترەوە ناكەن، بۆیە قورئانی پیرۆز ئەوەیان بەگوێدا دەدا كە بەگوێرەی تەرازوی خودا جیاوازیی بنەڕەتی هەیە لەنێوان پێڕی گومڕاو كۆمەڵی خوداناسەوە لەنێوان كردەوەی چاكو كردەوەی خراپەدا.

هەروەها سورەتەکە ئەوەمان بۆ رون دەکاتەوە: کە کۆمەڵێکی تر هەن ئارەزۆبازو هەواپەرست، هیچ یاساو رێسایەکیان نیە کێشەکانی خۆیان پێ هەڵبسەنگێنن، شوێن هەواو ئارەزۆی خۆیان کەوتونو هەوەسبازو ئارەزۆ پەرستن، هەواو ئارەزۆی خۆیان کردوە بەخودای خۆیانو ئامێری بیستنو دیتنو هەستو شعوری خۆیان لەکار خستووە. بەئاشکرا ئینکاری زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەو سزاو پاداش دەکەن، دەڵێن: ژیان تەنها ژیانی دونیایەو کەمردین تازە زیندو نابینەوە.

وێدەچێ ئەم تاقمو پێڕانە هەموویان یەك کۆمەڵ بووبنو لەبوارە جیاجیاکان دا ئەم بیروباوەڕانەیان دەربڕیبن، لەوانەشە تاقمو پێڕی جیاجیابن، وێشدەچێ هەموو ئەم تاقمو پێڕانە لەناو خودی مەککەدا نەبووبن، وەلێ کە ئاماژەیان پێکراوە بۆ ئەوە بووە قورەیشییەکان پەندی لێ وەربگرن.

بەهەرحاڵ قورئان بەرەو روی تاقمو پێڕی ئاوا بۆتەوەو کەسانی ئاوا بەرەنگاری بوونەوە، لەم سورەتەدا لەو تاقمو پێڕانە دەدوێو بەڵگەو نیشانەی بۆڕدەریان لەسەر راست دەکاتەوە.

سەرەتا سورەتەکە سەرچاوەی قورئان بەیان دەکاو ئەوە دوپات دەکاتەوە: کە لەخوداوە نازڵ کراوە، ئەمجار هەبونو تاكو تەنهایی خودا رادەگەیەنێو دروستکردنی ئاسمانەکانو زەویو ئادەمیزادو گیانلەبەرانی ترو گۆڕانی شەوو رۆژو بارینی بارانو هەڵکردنی (با) دەکاتە بەڵگە لەسەر هەبوونی خودایەکی خاوەن دەسەلاتو زاناو داناو تاكو تەنها.

ئـەمجار هەڕەشـە لەهـەموو ئەوانـە دەکـا: کـە ئايـاتی خـودا بـەدرۆ دەخەنەوەو گاڵتەی پێ دەکەن.

ئەمجار هەندێك نیعمەتی خودا بەسەر بەندەکانی دەست نیشان دەکا، لەپێش هەموو ئەو نیعمەتانەوە نازلکردنی قورئانە: کە هۆی هیدایـەتو شـارەزایی کردنـی مەردومـە. ئـەمجار رامکردنـی دەریاکـان بـۆ ئـەوەی کەشتیو گەمێکان بەناویان دا بڕۆنو بەهۆیانەوە بازرگانی بکەن.

ئەمجار باسـی رەوشـتی بـەرزی خوداناسـان دەکـاو بـاری ئـەخلاقیو کۆمەڵایـەتیو مرۆڤایـەتیو ئاشـتی خوازییـان دیاری دەکـا، ئـەوە رون دەکاتەوە: کە کردەوەی چاك یان خراپ ئاکامەکەی بۆ خاوەنەکەیەتی.

ئەمجار نیعمەتە مادیو گیانی یەکان رادەنوێنێ کە خودا بەخشییونی بەنەتەوەی ئیسرائیل.

ئـەمجار فـەرمان بەپێغەمبـەرو موسـوڵمانان دەکـا: کـە پابەنـدی شەریعەتی ئیسلام بـن بـەموو لـێی لانـەدەن، پشت بـەخودا ببەسـتنو بتمانەیان پێی بێ، داوای یارمەتی هەر لەئەو بکەن.

ئـەمجار پـەروەردگار رەدی موشـریکەکان دەداتـەوە: کـە ئینکـاری زیندوبوونـەوە دەکـەن، ئـەوە دەسـەلمێنێ کـە ژیانبـەخشو مرێنـەرو کۆکەرەوەی ئادەمیزاد لەقیامەت هەر خۆیەتی، ئەو خاوەنی توانای رەهاو خاوەنی ئاسمانەکانو زەوییە، خۆی مالیكو فرمـانڕەوای رۆژی قیامەتـە. پاداشو سزا هەمووی بەدەست خۆیەتی.

کۆتایی سورەتەکەش بەوە دەهێنێ: کە ئادەمیزادەکان پاداش‌و سزای عادلانە وەردەگرنەوە. هەروا ئادەمیزاد تێکڕا دەکرێنە دو تاقمی سەرەکی تاقمی بەهەشتی یەکان ئەوانەی خاوەن باوەڕی راست‌و کردەوەی چاکن. تاقمی دۆزەخییەکان ئەوانەی بڕوایان بەخودا نەبوەو پەیامی پێغەمبەریان رەتکردۆتەوە، کردەوەی خراپیان ئەنجام داوە. بەژیانی دونیا بوغڕابون‌و گاڵتەیان بەئایاتی خودا کردوە.

سەرچاوەی قورئان پەروەردگاری بالادەست‌و دانایە

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ ٱلۡكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ لَأٓيَٰتٖ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلۡقِكُمۡ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايَٰتٞ لِّقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزۡقٖ فَأَحۡيَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا وَتَصۡرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ ءَايَٰتٞ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتۡلُوهَا عَلَيۡكَ بِٱلۡحَقِّۖ فَبِأَيِّ حَدِيثِۭ بَعۡدَ ٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤۡمِنُونَ ﴿٦﴾

﴿حم﴾=(حا-میم) دەست پێکردنی سورەتەکە بەم دوو پیتەو بەو شێوە ئاماژەیە بەوە: کە ئەم قورئانە موعجیزە سەرئاسایە لەو جۆرە پیتانە پێك هاتووە، دەبا قورەیشییەکانو هەموو ئادەمیزاد بتوانن لەو جۆرە پیتانە کتێبێکی تری ئاوا دابنێن. بێگومان نەیانتوانیوەو ناتوانن وێنەی ئەو کەلامە بخەنە روو! کەوابێ ئەمە خۆی لەخۆیدا بەڵگەیەکی بەهێزە لەسەر ئەوە: کە ئەم قورئانە سەرچاوەکەی خودای پەروەردگارە، ﴿تنزیل من الله العزیز الحکیم﴾ بێگومان ئەم قورئانە لەخودای باڵادەستو داناوە نازڵ کراوە، خودایەکی خاوەن دەسەڵاتی وەها: کە هیچ شتێك نەیوێرێتێ، داناو لێزان: کە هەموو کارێکی لەجێی خۆیدایە، هەموو شتێکی بەرژەوەندیی ئادەمیزادی تێدایە، هەرچی بکرێ بێتە دی دەتوانێ بیهێنێتەدی. زانایە بەهەمو شتێك، بێ ئاتاجە لەهەمو شتێك، هەرچی عەبەثو بەتاڵ بێ لەو روونادا.

﴿ان في السموات والأرض لآيات للمؤمنين﴾ بێگومان لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەویدا بەڵگەی بەهێزو ئاشکرا هەن لەسەر هەبوونی خوداو تاكو تەنهایی زاتی پاکیو توانای رەهاو بێ سنووری.

﴿وفي خلقكم وما يبث من دابة آيات لقوم يوقنون﴾ بێگومان لەبەدیهێنانی ئێوەی ئادەمیزاد دا: کە لەنەبوەوە خودا دروستی کردون، دروستبونەکەشتان بەچەند قۆناغێك بووە: سەرەتا گڵو ئەمجار دڵۆپە مەنیو پاشان خوێنپارەو دوایی گۆشتپارە. ئەمجار هەیکەلی ئێسقانیو دوایی داپۆشینی بەپێستو بەجۆرە تا دەبێتە ئادەمیزادێکی تەواوو کامڵ

لەزاتو لەصیفاتی ئادەمیزادیدا. هەروەها لەدروستکردنی ئەو حەمکە گیانلەبەرو پێرۆو خشۆكو باڵندەیەدا کە بەناو زەوی دا بلاّوبوونەوە، هەندێکی لەگەرمەسێرو بڕێکیان لەکوێستان داو هەندێکیان لەکەشو هەوای مام ناوەندی دا درێژە بەژیان دەدەن، هەندێکیان لەوشکانی دا هەندێکیان لەناو ئاودا، هەندێکیان ماڵیو بڕێکیان کێوی، لەهەموو ئەمانەدا ئایاتو نیشانەی گەورە هەن لەسەر قودرەتی خوداو حیکمەتو دانایی لەهەموو کاروکردەوەیەکی دا، بۆ کەسانێك ئەهلی یەقین بن، ئیمانیان هێنابێو قبوڵی حەقیان کردبێو ئیمانیان بەرەبەرە زیاد بووبێو بەتەواوی دڵیان لەسەر ئیمان دامەزرابێ، بەجۆرێك دڵنیا بووبن هیچ شكو گومان رویان تێ نەکا.

﴿واختلاف الليل والنهار، وما أنزل الله من السماء من رزق فأحيا به الأرض بعد موتها وتصريف الرياح آيات لقوم يعقلون﴾ بێگومان لەگۆڕانی شەوو رۆژو بەشوێن یەکدی دا هاتنیان دا، لەجوداوازییان لەکورتیو درێژیو ساردیو گەرمیدا، لەروناکیو تاریکی دا، هەروەها لەو بارانەی کە دەبێتە هۆکاری پەیدابوونی رزقو رۆژیو لەبەرزایی یەوە خودا دەیبارێنێو زەوی مردوی پێ زیندو دەکاتەوە، خاکی سوتەمەڕۆی پێ شینو زەنوێر دەکاتەوەو بەگوڵو گژوگیای رەنگاو رەنگ دەیڕازێنێتەوە، یان مەبەست بە﴿ما أنزل الله من...﴾ تیشکی خۆرە چونکە لەراستیدا باران بارینیش بەهۆی تیشکی خۆرەوە دەستەبەر دەبێ، گەرمی خۆر لەدەریا دەداو بوخار هەڵدەستێنێو هەور پەیدا دەبێو بارانی لێ دەبارێ.

هەروەها لەهەڵکردنی باو هێنانو بردنی دا، لەگۆڕانکاری تێیدا دەمێك لەباکورەوە هەڵی دەکا بەرەو باشورو دەمێکیش بەپێچەوانەوە، کاتێك ئەو بایە سارد دەبێو وەختێکیش گەرم، کاتی وا هەیە سودی هەیە بۆ ژینگەو جاری وا هەیە زیانبەخشە، هەموو ئەم گۆڕانکاریو جوداوازییەی دەبیندرێو هەستی پێ دەکرێ نیشانەی هەبوونی خودایەکی خاوەن دەسەڵاتو بەتوانایەو عاقڵمەندان تێیان دەفکرنو لێیان ورد دەبنەوە، لەو دیمەنو روداوانە سود وەردەگرن لەدیاردەکانی بونەوەر ورد دەبنەوەو بەڵگەو نیشانە لەسەر خودایەتی خودا دەدۆزنەوە، رۆژ بەرۆژو سات لەدواسات ئیمانیان بەهێزترو دامەزراو تر دەبێو یەقینیان زیاد دەکا لەززەتو خۆشی لەخودا پەرستی دا دەبینن.

﴿تلك آيات الله نتلوها عليك بالحق، فبأي حديث بعد الله وآياته يؤمنون﴾ ئەو شتانەی باسکران هەر لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەوییەوە بەگۆڕانی شەوو رۆژو وەرزی ساڵو گۆڕانی ئاوو هەوا...هتد هەموو ئەمانەو زۆر شتی تریش بەڵکوو هەموو گەردیلەیەکی بوونەوەر بەگیاندارو بێ گیانیەوە بەدیارو نادیاریەوە بەڵگەو دەلیلی ئاشکرای ئێمەن ئاماژەیان پێ دەکەینو بەسەر تۆدا ئەی پێغەمبەری خۆشەویست دەیانخوێنینەوە، حەقو راستییان لەخۆ گرتووە بەحەقو راست ئەو قورئانەمان نازڵ کردوە، بۆ چەسپاندنی حەقو پەیڕەوی کردنی حەق ناردومانەتە خوارێ، بۆ ئەوەمان ناردوە ئادەمیزاد سودی لێ وەربگرنو پێی بەهرەوەربن. جا ئەگەر ئەوان بەم قورئانە ئیمان نەهێنن ئەدی بەچ

ئایەتێك ئیمان دەهێنن؟ واتە کەسێك بەقورئان بەهرەمەند نەبێو ئایاتی خودا نەبنە هۆی ئیمانهێنانی، بەهیچ نیشانەو نامەی تر موسوڵمان نابێ. کەوابێ قورئان نامەی هیدایەتەو بەڵگەی جۆراو جۆری لەسەر بنەماکانی عەقیدە لەخۆگرتووە. یەکتاپەرستیو راستی پێغەمبەرایەتیو راستی رابوونی قیامەت دەسەلمێنێ، هەروەکوو چۆن ئەحکامی فیقهیو ئەخلاقیو کۆمەڵایەتیو رامیاریو ئابوری...هتد لەخۆگرتووە.

هەر کەسێ سەرنج لەو کۆمەڵە ئایەتانە بداو بەوردی لەماناکەیان ورد بێتەوە بەناچاریی دەبێ دان بنێ بەهەبوونی خودایەکی بەدیهێنەری زاناو داناو بەتوانادا.

بێگومان ژیان لەبەسیت ترین شێوەیدا تا (مقعد) ترین شێوەی موعجیزەیەو نیشانەی هەبوونی خودای بەدیهێنەرە، بەڵکوو تاکە خانەیەك لەجەستەی زیندوو پچوکترین لەخانەو گەردیلەش موعجیزەن!! ئەی دەبێ چۆن ئادەمیزاد بەو پێکهاتە نەفسیو جەستەیی یەی موعجیزە نەبێ؟!

وێڕای ئادەمیزاد ئەو حەمکە گیانلەبەرانەی دەوروبەری، جۆرو شکڵو روخسارو هەڵسو کەوتیان، شێوەی زاووزێو ژیانو پەروەردەبوونیان، کە هەر خودا ژمارەو چۆنیەتییان دەزانێ، هەرچیان بگریو تێی بفکرێ، موعجیزەیەو سەرسوڕهێنەرە، جوداوازیی نێوان

مێرۆلەیەك‌و فیلێك نیە، پچوك‌و گەورەیان زۆرو كەمیان موعجیزەن، سەیری ئەو تەنسیق‌و پلان‌و نەخشەیەی خودا لەنێوانیان دا داینـاوە بۆ هەموو رەگەزێك ئەندازەیەكی داناوە، پێكهاتەی جەستەی‌و ژمارەو قەبارەیان لەرەگەزەكەی تر جیایە، دەستی قودرەت تەوازونی نێوانیانی راگرتووە، كەم‌و زیادییان بەسەردا دێنێ‌و بەحیكمەت‌و تەقدیر تاوو توێیان دەكا. سەیر بكە باز كە باڵندەیەكی ئازاو باڵا دەستە بەسەر باڵندەكان دا تەمەنی درێژە بەڵام بەگوێرەی چۆلەكەو ریشوولە رێژەی هێلكەو بێچوی كەمە، خۆ ئەگەر هێلكەو بێچوی وەكوو چۆلەكە زۆر بوایە ژمارەی بازەكان زۆر بوایە، هەموو باڵندەیان قاڕە بڕ دەكردن!!

شێرو پڵنگ لەجیهانی جانەوەران دا ئەگەر وەكوو مەڕو بزن‌و ئاسك‌و كەرەكێوی زاوو زێیان زۆر بوایە گیانلەبەرانی تریان قاڕە بڕ دەكردن‌و هەموویان دەخواردن!

سەیر بكە مێشێك بەجارێك سەدان هەزار بێچووی دەبێ، بەڵام تەمەنیان لەدوو حەفتە تێپەڕ ناكا، دەبێ حاڵ‌و وەزع چۆن بوایە ئەگەر تەوازونەكە تێك بچوبایەو تەمەنی مێشەكان چەند مانگێك یان چەند ساڵێك بوایە؟ بێگومان ئەو كاتە رەگەزی مێش هەموو شتێكی دادەپۆشی‌و چاوی گیانلەبەرانی تریان دەردێنان!

كەوابوو ئەوە دەستی پەروەردگارە ئەو تەوازونەی راگرتووەو رێژەی هەموو شتێكی دەست نیشان كردوە، هەموو شتێكی بەئەندازەیەو بۆ

هەموو شتێك حیسابی تایبەتی ڕاگرتووە. هەر ئاواو بەو جۆرە لەهەموو زەڕاتێکی بوونەوەردا، لەهەموو بوارو حاڵو وەزعێك دا، لەجیهانی گیانلەبەران دا لەخودی دروستکردنەکەیان دا، لەتایبەتمەندیو پلانو مەزندەکردنیان دا، لەجیهانی ئادەمیزاددا، لەجیهانی پێڕۆو خشۆکو باڵندەو گیانلەبەرانی ناو دەریاو چۆمەکان دا... بەتاكو بەكۆ لەهەموویان دا نیشانەو بەڵگەی هەبوونی خودای خاوەن دەسەڵاتو زاناو دانا هەن، هەر کەسێك تێیان بفکریو لێیان ورد بێتەوە یەقینی بۆ پەیدا دەبیو دڵو دەروونی پڕ دەبێ لەئارامیو، شكو گومانی تێدا نامێنێ!

گۆڕانی شەوو ڕۆژ دوو دیاردەی سەرسوڕهێنەرو دو نیشانەی گەورەی ناوبوونەوەرن، بەهۆی دوبارە بوونەوەی ئەو گوڕانکارییە: کە هەموو بیستو چوار سەعاتێك ئەو دیاردە دوبارە دەبێتەوەو پێوەیان ڕاهاتووین، ئەگینا لەڕاستی دا گۆڕانی شەوو ڕۆژ دو نیشانەی گەورەو گرنگی ناوبوونەوەرنو پێویستە هەڵوێستەیان لەسەر بکرێ، بەدڵێکی کراوەو هەستێکی ناسکەوە لێیان ورد بینەوە. بۆ ئەوەی هەست بەو قودرەتو دەسەڵاتە بکەین: کە وەدیان دێنێ. بێگومان زانیاری ئادەمیزاد ڕۆژ دوای ڕۆژ زیاد دەبیو لەبارەی دیاردەکانی بوونەوەرەوە زانستمان بەرفراوان دەبێ!

دەزانین: کە شەوو ڕۆژ دوو دیاردەی بونەوەرنو لەهەڵخولانی زەوی بەدەوری خۆیدا بەرامبەر بەخۆر هەموو بیستو چوار سەعاتێك پەیدا دەبن، هەڵخولانی زەویش بۆ خۆی شتێکی سەرسوڕهێنەری ترە، هەڵخولانی ئەو قەبارە زەبەللاحە، بەو شێوە ڕێكو پێكیو تەنظیمە، لەو

بۆشایی یە بەرفراوانەدا هەڵدەخولێ‌و مەلە دەکا بەبێ ئەوەی بەشتێکەوە هەڵواسرابێ یان لەسەر شتێك وەستێندرابێ، تەنها دەسەڵاتی خودا رایگرتووەو بەو شێوە مەلایین ساڵە هەڵدەسوڕێ‌و رۆژێك لەرۆژان چرکەیەك نەوەستاوەو خولەکێك دوا نەکەوتووەو سانتیمەترێك لەخولگەی خۆی لاینەداوە.

هەتا زانیاری ئادەمیزاد زیاد بکا، گرنگی دیاردەی شەوو رۆژ لایان زیاتر دەبێ، بۆیان دەردەکەوێ کە دابەشبوونی کات لەنێوان شەوو رۆژداو دابەشبوونی ساڵ بەسەر وەرزەکانی دا هۆکارێکی سەرەکیین بۆ پەیدابوونی ژیان لەسەر زەوی‌و بەردەوامبوونی. خۆ ئەگەر ئەم دوو دیاردانە بەو شێوە نەبوونایە بێگومان هەموو شتێکی سەر ئەم زەوییە دەگۆڕاو ژیان بەو شێوە ئاسایی یەی ئێستا نەدەبوو. بۆیە دەبێ بزانین ئەم دوو دیاردەیە (گۆڕانی شەوو رۆژ) دوو دیاردەی زۆر گرنگن‌و دو نیعمەتی گەورەی پەروەردگارن بەسەر ئادەمیزاددا بەتایبەتی‌و بەسەر هەموو گیانلەبەرانی تردا بەگشتی، هەروەها دیاردەی (با) کە بەرەو باشوورو باکوورو خۆرهەڵات‌و خۆرئاوا هەڵ دەبێ، دەمێ ساردو چەلێ گەرم‌و جارێ توندو وەختێ هێدی، بەشێوەیەکی بەردەوام ئەم هەوایە لەئارادایەو دێ‌و دەچێ‌و پەیوەندییەکی سەرەکی بەگۆڕانی شەوو رۆژو بەهەڵخولانی زەوییەوە هەیە، هەروەکوو چۆن پەیوەندی بەو هەورو بارانەوە هەیە کە مایەی رزق‌و

ڕۆژی‌و هۆکاری بەردەوامبوونی ژیانە لەسەر زەوی، هەموو ئەم دیاردەو نیشانانەی باسکران پێکەوە گونجاون‌و بەگوێرەی ویستی خودا بوونەوەر پێك دەهێنن، هەموویان تێکڕا بەتاك‌و بەکۆ نیشانەی دەسەڵاتی ڕەهای پەروەردگارن. بەڵام بۆ کێ؟ بۆ کەسانێك عەقڵیان هەبێ!

هەڕەشەکردن لەوانەی ئایاتی خودا بەدرۆ دەخەنەوە

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ ءَايَٰتِنَا شَيْـًٔا ٱتَّخَذَهَا هُزُوًا أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩﴾ مِّن وَرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِى عَنْهُم مَّا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا ٱتَّخَذُوا مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

دوای ئەوەی هەندێ نیشانەی قودرەتی خۆی بۆ کافرەکان بەیان کردو ئەوەی ڕاگەیاند: کە ئەگەر ئیمان بەو قورئانە پیرۆزە نەهێنن بڕوا بەو ئایات‌و موعجیزانە نەکەن ئیتر بڕوا بە هیچ شتێك ناکەن. ئەمجار بە شوێن ئەوەدا هەڕەشەی توندیان ئاراستە دەکا، هەڕەشەبە عەزابی سەخت لە هەموو

ئەوانە دەکا کە قورئان بەدرۆ دەخەنەوەو لە سەر کوفرو بێدینی سوردەبێ. ئەوەیان پێ رادەگەیەنێ: کە سزای ئەوان دۆزەخ دەبێو بتەکانیان هیچ سودیان پێ ناگەیەنن، تەنیا قورئان نامەی هیدایەتەو هەر ئەو بەکەڵکی ئەوەدێ بکرێتە بەرنامەی ژیان!

دەفەرموێ: ﴿ویل لکل أفاك أثیم﴾ شیوی وەیل کە شوێنێکە لە ناو دۆزەخ دا بۆ هەموو ئەوانەی ئایاتی خودا بە درۆ دەخەنەوە، تا بینە قاقایان تاوانو سەرپێچیکارییە

ئەففاك: بە کەسێك دەگوترێ:

١. سوور بێ لە سەر کوفرو بێدینیو خۆ بەزلزانو فیزەون بێ. ﴿یسمع أیات الله تتلی علیه، ثم یصر مستکبراً کأن لم یسمعها﴾ ئایاتی قورئانی بەسەر دادە خوێندرێتەوە، بەڵگەی ئاشکراو نمایانی تێدان لە سەر تاكو تەنهایی خودا لە سەر دەسەڵاتو توانای رەهای، ئیمان ناهێنێ.

هەرەشە پەروەدگار دەبیسێو خۆی لێ گێل دەکاو لە هەڵوێستی خۆی دانابەزێ. بەو ئایەتانەی بەسەری دا دەخوێندرێتەوە پەندئامێز نابێ، بە خۆی دەنازێو گوێ بە هەرەشەی خودا نادا، هەر دەڵێ ی نایان بیسێو گوێی لێ نیە. ﴿فبشره بعذاب ألیم﴾ ئەی پێغەمبەر (بەتەوسەوە) مژدەی عەزابی بە ئێش بەو جۆرە کەسانەبدە، با باش بزانن خودا عەزابی دژواری دۆزەخی بۆ ئامادەکردون!

٢. گاڵتە بە قورئان بکاو گرنگی پێ نەدا ﴿واذا علم من أياتنا شيئاً اتخذها هزوا أولئك لهم عذاب مهين﴾ ئەم بوختانکەرو تاوانبارو کافرە سەررەقە: کە ئایەتێکی قورئان دەبیسێ، شتێك دەربارەی قورئان دەزانێ ئیتر ئەوە دەکاتە قاوەو هەڵلا، دەیکاتە شوێنی گاڵتە پێکردنو لاقرتێو قەشمەری. ئەوانە سزای بە ئێشو ریسواکەریان بۆ ئامادەکراوە، لە تۆڵەی ئەوەی ئەوان گاڵتە بە پەیامی خوداو پێغەمبەری خودا دەکەن، سوکایەتی بە قورئان دەکەن خودا سزای ریسواکەرو ئابڕوبەری بۆ ئامادە کردون.

﴿من ورائهم جهنم، ولايغنى عنهم ما كسبوا شيئاً ولا ما اتخذوا من دون الله أولياء ولهم عذاب عظيم﴾ لە پێش ئەو کافرو تاوانبارانەوە رۆژی قیامەت دۆزەخ هەیە، بۆیانئامادە کراوە، ئەوان لە ئێستاوە بەرەو روی دێن، پێ ی دەگەنو تێ ی دەکەون، تورِ دەدرێنە ناویو رزگار بوونیان نابێ.

﴿هذا هدىً، والذين كفروا بأيات ربهم، لهم عذاب من رجز أليم﴾ ئەم قورئانە هەمووی ئەو ئایەتانەیلەوە پێش لەم سورەتەدا باسکراون هیدایەتن، هیدایەتدەرن بۆ رێبازی حەقو راستی، شارەزای مەردوم دەکەن بۆ رێبازی بەختەوەری ئادەمیزاد لە تاریکیو گومرِایی رزگار دەکادەیخاتە سەر رێبازی نوورانی. ئەوانەی بڕوایان بە ئایاتی قورئان نیە، رۆژی قیامەت کوشندەترین عەزابیان بۆ ئامادەکراوە. قورئان هیدایەتێکی خالصو پالفتەیە هیچ چەواشەکاریو گومرِا کردنی تێدا نیە، جا کەسێك بڕوای بەو هیدایەتە نەبێ دیارە شیاوی سەختترین عەزابی دۆزەخە!!

هەندێ نیعمەتی خودا بە سەر بەندەکانی دا

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟ لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

دوای ئەو هەڕەشە ترسناکەی ئاڕاستەی ئادەمیزادی کرد، بە جۆرەها سزاو عەزابی سەخت ترساندنی ئەمجار ئوسلوبەکە دەگۆڕیٚو بە هێندی لەوەتەری دڵیان دەداو نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خۆی دەخاتەوە بیریانو بە بەرچاویان دا رایاندەنوێنیٚ. رامکردنی کەشتی زەبەللاحو کە بەناو دەریادا دەکەونە رۆیشتنو کاڵا وشتو مەکیان پیٚ دەگوێزنەوە گەشتو گوزاریان پیٚ دەکەن، خودا ئەو کەشو هەوایەی خولْقاندوە ئەوکەشتییە بار گرانو قورسو زەبەللاحانە لە ناو دەریادا نقوم نەبن هێزی کێشندەی زەویو هەبوونی بای گونجاو مولائیمو ئەو عەقڵو زانیارەی‌ئادەمیزاد کە

کەشتی یەکەی ڕێکخستووەو لێ ی دەخوڕێ هەموویان نیعمەتی خودانو خودا وەدی هێناون ئادەمیزاد سوودیان لێ دەبینێ، هەروەها موسەخەر کردنی هەرچی لە ئاسمانەکانو زەوی دا هەیە بۆ سودی ئادەمیزادو کەڵك لێ وەرگرتنی.

ئەمجار فەرمان بە موسوڵمانان دەکا کە لە بەرامبەر کافرەکان لێبوردەیی بنوێنن‌و چاوپۆشییان لێ بکەن. دەفەرموێ: ﴿الله الذی سخر لکم البحر لتجری الفلك فیه بأمره ولتبتغوا من فضله، ولعلکم تشکرون﴾ بێگومان ئەو خودایەی کە هەبوون‌و تاك‌و تەنهایی‌و بە توانایی‌و دانایی بە بەڵگەو نیشانەی جۆراو جۆر سەلمێندراوە، خودایەکی وەهایە دەریای بۆ ئێوە رام کردوە بۆ ئەوەی کەشتی بە ناودا بڕوا، کاڵاو شت‌و مەکی خۆتانی پێ بگوێزنەوە، بازرگانی لە نێوان ولاتان دا ئەنجام بدەن، بە هۆی غەوواصەو ئامێری ترەوە بڕۆنە ناو دەریاوە بۆ دەرهێنانی دوڕو مەرجان بۆ راوە ماسی‌و گەلێ شتی تر، بۆ ئەوەی سوپاسی خودا بکەن لە سەر رامکردنی دەریاو سودلێ بینینی!

رامکردنی دەریا لە رابوردودا بە سێ شت دەستە بەر دەبوو: بای گونجاو بۆ رۆیشتنی کەشتی یەکە، توانایی ئاو بۆ ئەوەی بتوانێ ئەو قورسایی یە لە سەر خۆی بگرێ، سروشتی دار کە سەراوەو نقوم نابێ. لە رابوردودا زوربەی پێکهاتەی کەشتی لە دار دروستکراوە.

﴿وسخرلكم ما في السموات ومافي الأرض جميعاً منه، ان في ذلك لايات لقوم يتفكرون﴾ هەروەها بۆ ئێوەی رامكردوەو وای خولقاندوه خزمەتی ئێوه بكا، هەرچی لە ئاسمانەكان دایە لە خۆرو مانگو ئەستێرەو شارە ئەستێرە شتەكانی تری ناو ئاسمان. هەروەها هەرچی لە ناو زەوی دا هەیە لە خاكو ئاوو هەواو ئاگر، لە كیوو كەژو دەشتاییو شاخو دۆڵ، لە باو بارانو گیانلەبەران بە هەموو جۆرێكیانەوە هەمووی بۆ خزمەتی ئێوەیەو سودو بەرژەوندی ئێوەی تێدایە. رامكردنی ئەم حەمكە چتو متە رەحمەتو فەضلی خودایە بۆ ئێوەی ئادەمیزاد تا سودی لێ وەربگرنو بەندایەتی بكەن، بیر لە قودرەتی خودا بكەنەوە، بە بەڵگە تاكو تەنهایی خودا بدۆزنەوە، چونكە بێگومان لەو رامكردنو ژێر باركردنە دا بەڵگەی جۆراو جۆر هەن لە سەر بە توانایيو تاكو تەنهایی خودا بۆ گەلو نەتەوەیەك خاوەن عەقڵو هۆش بنو بیر بكەنەوە، نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێكی ترە: كە دەفەرموێ: ﴿ومابكم من نعمة فمن الله، ثم اذا مسكم الضرّ فاليه تجأرون﴾(النحل/٥٣) هەرچی لە بوونەوەردایە هی خودایەو بە دەست خودایەو ئەو رامی كردوەو هەڵیدەسوڕێنێ بۆ خزمەتی ئادەمیزاد پەروەدگار هێزو توانای وای داوە بە ئادەمیزاد كە شارەزای یاساو قانونی كەون ببێ بۆ بەرژەوندی خۆی بەكاری بێنێ!!

ئەمجار دوای هێنانەوەی بەڵگە لە سەر تاكو تەنهایی خودا فەرمان بە خودا پەرستان دەكا: كە خۆیان بە رەوشتی جوان ئارایش بدەن دەفەرموێ: ﴿قل للذين أمنوا يغفروا اللذين لا يرجون أيام الله ليجزى قوماً بما كانوا يكسبون﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موسوڵمانانە خودا ناسە یەكتاپەرستانە بڵێ: چاو پۆشی بكەن لە ئەزیەتدانو خراپەكاری ئەو موشریكانەی كە ترسی عەزابی خودایان لە دڵ دا نیەو باكیان لەو روداوەسامناكانە نیە: كە بە سەر ئادەمیزادی هێناونو بە سەریان دێنێ، ناترسن ئەو بەلاو عەزابەی بە سەر گەلە ستەمكارەكانی هێناوە بە سەر ئەوانیشی بێنێ، بە موسوڵمانە راستاڵەكان بڵێ: با خۆ راگرو پشوو درێژبن بۆ ئەوەی خودا پاداشی صەبرو خۆڕاگرییان بداتەوە، وەلامی هەموو شتێكیان نەدەنەوە، بە هەندیان نەگرنو گرنگیان پێ نەدەن، خۆیان لەوە بەرزتر بگرن: كە خۆیان بە ولامدانەوەو بەرپەچدانەوەی ئەوانەوە خەریك بكەن.

لە راستی دا ئەوانەی بڕوایان بە خودا نیەو ترسی عەزابی خودایان لە دڵ دا نیە، هەندێ جار موستەحەقی عەطفو بەزەیین، چونكە لەو پشتیوانە بە هێزە: كە پەروەدگارە بێ بەشن لەو هێزو توانا رەهایە پچڕاون، لەو سەرچاوە صافو بەخشندەو پەنا قایمو پتەوە دابڕاون، كەوابێ موسوڵمانان شیاوی ئەوەن چاو پۆشی لە حەماقەتو خراپەكاری ئەو داماوانە بكەن. بێگومان كەسێ كردەوەی چاك بكا ئاكامەكەی بۆ خۆی دەگەڕێتەوە، كەسێكیش خراپە بكا زیانەكەی بۆ خۆیەتی. پاشان (رۆژی بەرێ) هەمووتان بۆلای خودا دەگەڕێنەوە، حیسابو

لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ دەکا، هەر کەسە بە گوێرەی کردەوەی خۆی سزا دەدرێو پاداش وەردەگرێتەوە!! خودا: کە جڵەوگیری لە خراپە دەکاو فەرمان بە چاکە دەکا بۆ قازانجی بەندەکانیەتی، بۆ بەرژەوەندی ئەوانە، ئەگینا ئەگەر هەموو جندۆکەو ئادەمیزاد چاکە کاربن لە خودایەتی خودا زیادنابێ خۆ ئەگەر هەمووشیان خراپەکاربن تۆزقاڵێك لە خودایەتی خودا کەم نابێتەوە.

ئایین و شەریعەتی خودا گەورەترین نیعمەتە

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا

بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

(١٧) ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (١٨) إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۖ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُتَّقِينَ (١٩) هَٰذَا بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ

لەوەپێش باسی نیعمەتەکانی خودای کرد: کە بەخشیونی بەئادەمیزادو بریتی بوون لەنیعمەتە گشتی یەکانی، ئەمجار لێرەدا باسی ئەو نیعمەتە تایبەتیانە دەکا: کە بەخشیونی بەنەتەوەی ئیسرائیل، جا چونکە نیعمەتی ئایین گەورەترو پیرۆزترە لەنیعمەتی دونیایی، سەرەتا نیعمەتە ئایینی یەکان باس دەکا بەتایبەتی باسی شەریعەتی ئیسلامی دەکا: کە گەورەترین نیعمەتی خودایە بەسەر ئادەمیزاددا و دەفەرموێ: ﴿ولقد آتينا بني اسرائيل الكتاب والحكم والنبوة ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم على العالمين وآتيناهم بينات من الأمر﴾ سوێند بێ ئێمە چەند نیعمەتێکی تایبەتیمان بەنەتەوەی ئیسرائیل بەخشی هەندێك لەو نیعمەتانە.

١- نازلکردنی تەوراتە بۆ سەر موسا: کە پێغەمبەرو رزگاری خوازو پێشەوای نەتەوەی ئیسرائیل بوو لەچەوساندنەوەو گومڕایی رزگاری کردن.

٢- رۆشنبیری‌و تێگەیشتن لەشەریعەتی پێدان دەسەڵاتی ئایینی‌و دونیاییان گەیە دەست، کێشەو نیزاعی ناو مەردومیان یەکالا دەکردەوە.

٣- پێغەمبەرمان بۆ سەر ناردن.

٤- رزق‌و رۆژیی پاك‌و خاوێن‌و بەتەممان پێ دان گەزۆو گۆشتی شەلاقەمان بۆ ناردنە خوارێ.

٥- بەسەر هەموو ئادەمیزادەکانی سەردەمی خۆیان دا پاساویان هەبوو رێزو شکۆمەندیمان پێ بەخشین. زۆر پێغەمبەریان تێدا هەڵکەوتوون، زۆر لەپێغەمبەرەکانیان دەسەڵاتی ئایینی‌و دونیایان هەبوە، پێغەمبەرایەتی‌و پاشایەتییان هەبوە، موعجیزەی گەورە گەورەیان هەبوە.

٦- بەڵگەو نیشانەی بەهێزو ئەحکامی شەریعەتیان لەلا هەبوە، حەڵاڵ‌و حەرامیان لێك جیا کردۆتەوە. کەچی وێڕای ئەو هەموو نازو نیعمەتە دونیایی‌و ئایینیانە شوکری خودایان نەکرد، بەگوێی پێغەمبەرەکانیان نەکرد، سیلەو پێنەزان بوون، کێشەو نیزاعیان لەئایین دا بەرپا کرد وەکوو دەفەرموێ: ﴿فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغياً بينهم﴾ واتە: کێشەو نیزاع دەربارەی ئایین لەناو نەتەوەی ئیسرائیل پەیدا نەبوو مەگەر دوای ئەوەی زانیارییان دەربارەی حەقیقەتی حاڵ بۆ دەستەبەر بوو، بەڵگەو نیشانەی جۆراو جۆریان

لەسەر راست کرایەوە، واقیعی حاڵیان دەزانی، بەڵگەو دەلیلیان نیشاندرابوون، کەچی بەئەنقەستو بۆ بەرژەوەندی تایبەتیو کورسی خۆشەویستی حەسوودی بەیەکتر بردنو دوژمنایەتیکردنی یەکتریو چەوساندنەوەی هەندێکیان بۆ هەندێکی تریانو سەررەقیو دڵرەقییان دویەرەکیو ئاژاوەیان تێدا دروست بوو، بوون بەتاقم تاقمو گروپ گروپ، لەسەر هیچ شتێك کۆڕایان نەبوو، هەمیشە پێکەوەیان شەڕو هەرا بوو! هەر تاقمەو بەئارەزۆی خۆی حەڵاڵو حەرامی دیاری دەکرد!

﴿ان ربك يقضي بينهم يوم القيامة فيما كانوا فيه يختلفون﴾ بێگومان خودای تۆ ئەی پێغەمبەر! رۆژی قیامەت دادگاییان دەکاو کێشەکانیان یەکالا دەکاتەوەو چاكو خراپ لێك هەڵدەهاوێرێ، حەقو بەتاڵ لێك جیا دەکاتەوە پاداشی چاکەکار دەداتەوەو سزای خراپەکار دەدا.

﴿ثم جعلناك على شريعة من الأمر فاتبعها، ولا تتبع أهواء الذين لايعلمون﴾ پاش پەیدابوونی ئەو کێشەو نیزاعە دەربارەی ئایین لەناو نەتەوەی ئیسرائیل دا، کاتی ئەوە هات شەریعەتێکی جوانو گشتیو تێرو تەسەل نازڵ بکەین ئەویش شەریعەتی ئیسلامەو کاکڵەی هەموو ئایینە ئاسمانییەکانی لەخۆ گرتووە، ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆمان کردوە بەهەڵگری ئەو پەیامەو بڵاوکەرەوەی ئەو ئایینە، دەسا شوێنی بکەوەو پێوەی پابەند بە، بەگوێرەی ئەو شەریعەتە حوکم بکەو بڕیار بدە، شوێن هەواو هەوەسی ئەوانە مەکەوە: کە نەفامو نەزانو بێ بەڵگەو دەلیل مل

دەنێن، هیچ لەبارەی بنەماکانی ئایین نازانن، نایانەوێ بیزانن، بەکورتی ئەگەر مەیل وەلای ئەو نەفامو موشریکانە بکەی شوێن ئاییینی بەتاڵو پوچیان بکەوی شیاوی عەزابی سەختی خودا دەبی، ئەو کاتە ئەوانە فریات ناکەون، ناتوانن عەزابی پەروەردگارت لێ لادەن.

﴿انهم لن یغنوا عنك من الله شیئاً﴾ بێگومان ئەو موشریکانە، ئەو نەفامو گێلو کەذابانە ناتوانن هیچ جۆرە عەزابێکی حودات لێ دور بخەنەوە، ئەگەر شوێنیان بکەوی‌و خودا بیەوێ عەزابت بدا ئەوان هیچ یارمەتیەکی تۆیان پێ نادرێ! ﴿وان الظالمین بعضهم أولیاء بعض، والله ولي المتقین﴾ بێگومان ئەو ستەمکارو کافرو نەفامانە هەندێکیان یارمەتیدەرو هاریکاری هەندێکیانن، پشتگیری یەکتر دەکەن، دوڕووەکان هاریکاری جولەکەکان دەکەن تێکڕا دژایەتی موسوڵمانان دەکەن، وەلێ ئەو هاریکاری‌و یارمەتیدانەیان بۆ قیامەت هیچ سودی نیە، جگە لەماڵوێرانی‌و بەدبەختی هیچی تریان دەستگیر نابێ، یارمەتیدانەکەیان بۆ یەکتری تاوانەو سزایان بۆ زیاد دەبێ. خودا پشتیوانی موسوڵمانو خاوەن باوەڕانی راستەقینەیە، لەتاریکی گومڕایی دەریان دێنێ دەیانخاتە سەر رێبازی راستو سەرفرازیی، کەسێك خودا لەپشتی بێ، کەسێك خاوەن تەقوا بێ‌و خۆشەویستی خودا بێ، رزگار بوو بەمراز گەیشتووە بەپێچەوانەوە کافرەکان شەیتانو تاغوتو ملهوڕەکان خۆشەویستیانن ئەوانیش گومڕایان دەکەن، لەنورو روناکی یەوە بەرەو زلکاوی گومڕایی رەهایان دەکەن.

ئەمجار بەیانی گەورەیی قورئان دەکاو دەفەرموێ: ﴿هذا بصائر للناس، وهدىً ورحمة لقوم یوقنون﴾ ئەم قورئانە: کە یاسای خودایە بۆ ئادەمیزادو بەرنامەی ئیسلامی پیرۆزەو پوختەی هەموو ئایینەکانی لەخۆ گرتووە، تا رۆژی قیامەت بەردەوامەو نەسخ نابێتەوە، ئا ئەم قورئانە بەڵگەو ئامۆژگاریو رێگا نیشاندەرە بۆ ئادەمیزاد بەگشتی، هەرچی ئەحکامی ئایینە تێ یدایەو هەموو کێشەیەکی پێ یەکالا دەکرێتەوە، هیدایەتدەری ئادەمیزادە بۆ بەختەوەریو سەرفرازی بۆ بەمرازگەییشتنو ئادبوون بەبەهەشت، هەرکەسێ پەیڕەوی بکا هیدایەتدراوو بەمرازگەییشتووە رەحمەتی خودایە بۆ بەندەکانی، بۆ رزگار بون لەئاگری دۆزەخ لەقیامەت دا، ئەمە بۆ کەسانێك بڕوایان پێبێو گومانیان لەراستی ئەو بەرنامە پیرۆزەدا نەبێ، رێزی لێ بگرنو پەیڕەوی بکەن. دڵنیابن ئەوە کەلامی خودایەو شەریعەتی یەزدانە، بێ منجە منج بێ سێو دو تەنفیذی دەکەن، جا کاتێك ئەو بڕوایە پەیدا بوو لای ئادەمیزادو ئەو متمانەیەی بۆ حاصڵ بوو بەرچاوی رون دەبێو ئاسۆی لێ روناکە، ئامانجی دیارەو بەرەو مەبەستی پیرۆز هەنگاو دەنێ، ئیتر ئەو کاتە قورئان نوورو هیدایەتو رەحمەتە.

چاكو خراپ مردنو ژیانیان چون یەك نیە

أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَـٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَـٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

دەربارەی هۆكاری نازڵبوونی ئایەتی ژمارە (٢١) (الكلبي) دەڵێ: ئەم ئایەتە دەرحەق بەعەلیو حەمزەو ئەبوعوبەیدەی كوڕی (الجراح) لەموسوڵمانەكانو سێ نەفەریش لەموشریكەكان (عوتبەو شەیبەو وەلیدی كوڕی عوتبە): كە بەموسوڵمانەكانیان گوت: ئێوە بیرو باوەڕتان بۆشو هیچو پووچە، ئەگەر ئەوەی ئێوە دەیڵێن راستو بێو زیندوبوونەوە هەبێ، دڵنیابن حاڵو وەزعی ئێمە لەقیامەتیش دا لەحاڵو وەزعی ئێوە باشتر

دەبێ، هەروەکوو چۆن ئێستا لەدونیادا وەزعمان لەئێوە باشترە. ئیتر خودا رەدی دانەوەو بەدرۆی خستنەوە، ئەوەی بەیان کرد: کە هەرگیز نابێ‌و ناگونجێ حاڵ‌و وەزعی موسوڵمانانی راستاڵ وەکوو حاڵی کافری ستەمکار بێ؟!

دەربارەی هۆکاری نازڵبوونی ئایەتی ژمارە (٢٣) ﴿أفرأيت من اتخذ الهه هواه﴾ ئیبنولمونذیرو ئیبنو جەریر لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ریوایەت دەکەن: دەڵێ: هەندێ لەقورەیشییەکان بۆ ماوەیەك بەردێکیان دەپەرست، دوایی: کە بەدرێکی جوانتریان دەست دەکەوت وازیان لەبەردی پێشوو دەهێناو دەستیان دەکرد بەپەرستنی بەردی تازە بابەت ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی نازڵ کرد.

دەربارەی رستەی ﴿وختم الله على سمعه﴾ لەهەمان ئایەت دا، موقاتیل دەڵێ: دەرحەق بەئەبوجەهل نازڵ بووە، ئەوە بوو شەوێك لەگەڵ (الوليد)ی کوڕی (المغيرة)دا بەدەوری کابەدا تەوافیان دەکردو گفت‌و گۆیان بوو، دەربارەی پێغەمبەرو ئایینی ئیسلام دەدوان، ئەبو جەهل وتی: فلانی من سور دەزانم موحەممەد راست دەکاو پێغەمبەرە ولید وتی: کوڕە دە ووسبە کەی ئەوە قسەی کردنە، چ بەڵگەیەکت بەدەستەوەیە؟ ئەبو جەهل وتی: کوڕە ئەی هەر ئێمە نەبووین، بەگەنجی ناومان نابوو (الصادق الامين). وتی: دەی باشە کەوایە بۆچی بڕوای پێ ناکەی کێ رێگای لێ گرتووی؟ وتی: دوایی کچە قوڕەیشی لێم دەکەنە بەیت‌و بالۆرەو قاوەقاو دەڵێن: فلانکەس شوێن هەتیوەکەی ئەبو تالب کەوتووە. سوێندم

بە(اللات والعزی) قەت شوێنی ناکەوم. ئـیتر ئایـەتی ﴿وختم علی سمعه وقلبه﴾ نازڵ بوو.

پەیوەندیی ئەم کۆمـەڵە ئایەتە بەپێشەوە لەم روەوەیە: کە لـەوەپێش جـوداوازی نێـوان کـافرانو خوداپەرسـتانی دەستنیـشان کـرد لـەروی ویلایەتەوە ئەنجار لێرەدا جیاوازی نێوانیـان دیـاری دەکـاو لـەروی سـزاو پاداشەوە لەقیامەت دا، پاشان ئەوە رون دەکاتەوە، کە بەڵگەو هۆکـاری ئـەو جوداوازییـەی نێـوان چـاکەکارانو خراپـەکاران ئەوەیـە: کـە خـودا بوونەوەری لەسەر بناعەی حەقو راستی بـەدیهێناوە، حـەقیش داخـوازی عـەداڵەتـە. ئـەنجار لەروانگـەی ئـەم حـەقو عـەداڵەتـەوە سـزاو پاداشـی بەکردەوەو بەستۆتەوە، کردەوەی باش پاداشی بەهەشتە، کردەوەی خراپ سزای دۆزەخە.

دەفەرموێ: ﴿أم حسب الذين اجترحوا السيئات ان نجعلهم كالذين آمنوا وعملوا الصالحات سواء محياهم ومماتهم ساء مايحكمون﴾ واتە: یان ئەوانـەی خراپـەکارنو تـاوان ئـەنجام دەدەن، بڕوایـان بـەخودا نیـەو پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستۆتەوە، لەجیاتی پەروەردگار شتی تریان کردۆتە خوداو پەرستشیان بۆ کردوە، بەتـەمای ئەوەن بیان بنە ریزی ئەوانەوە: کە خاوەن باوەڕنو شوێن پەیامی پێغەمبـەرانی خـودا کـەوتوون، کـردەوەی پەسەندیان ئەنجام داوەو خۆیان لەخراپەکاریی پاراستووە؟؟

ئایا ئەو تاقمە تاوانبارە ستەمکارە بەهیوای ئەوەن پاداشیان وەکوو ئەو کۆمەڵە خاوەن باوەڕە خوداپەرستانە بێ؟ بەتەمان لەدونیاو قیامەت وەکوو یەك ڕێزیان لێ بگرینو بەیەك چاو سەیریان بکەین؟ نەخەیر چون یەك نین، چونکە حاڵی خوداپەرستان لەقیامەت دا جوداوازە لەحاڵی کافران، ئەوان لەبەهەشتی ڕازاوەدا ژیان بەسەر دەبەنو لەوپەڕی خۆشی دا دەگوزەرێنن، بێ باوەڕان لەدۆزەخ دا دەتلێنەوە، بێگومان بەهەڵەچون، خراپ حاڵی بوون، ئەو حوکمەی داویانە: کە گوایە ئێمە خوداپەرستانو بێ باوەڕان وەکوو یەك سەیر دەکەین، لەدونیاو قیامەت دا پاداشتیان وەکوو یەك وایە! نە نە باوانە گومان نەبەن، بەمردوویی بەزیندویی وەکوو یەك نین، خاوەن باوەڕان ژیانیان بەخودا پەرستی بەسەر بردوە، بێ باوەڕان بەتاونکاریی ژیاونو خەریکی خراپەکاری سەرپێچیکردن بوون. ئەوان لەکاتی مردن دا موژدەی بەهەشتیان پێ دراوە، کافرەکان هەڕەشەی دۆزەخیان لێ کراوە، ئەگەر بەرواڵەت لەژیانی دونیادا بێ باوەڕان حاڵیان لەخوداپەرستان خۆشتر بێ ئەوە بەتەئکید لەدوا مردن، موسوڵمانان لەبەختەوەریدانو کافران لەوپەڕی ناخۆشیو عەزابدان... وەکوو لەئایەتیێی تردا ئاماژا بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿لا يستوي أصحاب النار وأصحاب الجنة، أصحاب الجنة هم الفائزون﴾(الحشر:٢٠) یان دەفەرموێ: ﴿أفنجعل المسلمين كالمجرمين مالكم كيف تحكمون﴾(القلم:٣٥-٣٦) یان دەفەرموێ: ﴿أم نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحين كالمفسدين في الأرض أم نجعل المتقين كالفجار﴾(ص:٢٨).

ئەمجار دوای بەیانکردنی هەبوونی جوداوازیی نێوان موسوڵمانانو کافران، بەڵگە لەسەر راستی ئەو مەبدەئە حیکمەتئامێزە دەهێنێتەوە دەفەرموێ: ﴿وخلق السموات والأرض بالحق﴾ واتە: پەروەردگار ئاسمانەکانو زەوی لەسەر بنەمای حەق دروست کردون، بۆ چەسپاندنی حەق بەدیهێناون، ئەوەش داخوازی عەدالەتکارییە لەنێوان بەندەکان دا. چونکە ئەگەر زیندوبوونەوەو حەقو حیساب نەبوایە بەدیهێنانی ئاسمانەکانو زەوی بەحەق نەدەبوو، جوداوازیی لەنێوان پاداشی چاکەکارو خراپەکاردا ئەوپەڕی عەدالەتو دادپەروەرییە. کەواتە خودا ئاسمانەکانو زەوی بەحەق دروست کردن بۆ ئەوەی بیانکاتە بەڵگە لەسەر بەتوانایی خۆی.

﴿ولتجزى كل نفس بما كسبت، وهم لايظلمون﴾ هەروەها بۆ ئەوەی هەموو کەسێك بەگوێرەی کردەوەکانی خۆی سزاو پاداش وەربگرێتەوە، بەندەکانی خودا ستەمیان لێ ناکرێ، هیچ ستەمی لێ ناکرێ، نەپاداشی کەم دەکرێتەوە، نەسزای لەسەر زیاد دەکرێ، خۆ ئەگەر ستەمکارو چەوسێنەرەوەو تاوانبارانی دونیا پاشگوێ بخرانایەو لەقیامەت سزایان لێنەستێندرایەوە، ئەو کاتە دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی بەحەق نەدەبوو. کەواتە مەبەست لەبەدیهێنانی بوونەوەر چەسپاندنی عەدالەتە، عەدالەت لەنێوان ئادەمیزاددا ناچەسپێ ئەگەر زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوە نەبێ.

ئەمجار پەروەردگار هەڵس‌و کەوتی کافرەکان بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿أفرأيت من اتخذ الهه هواه وأضله الله على علم وختم على سمعه وقلبه وجعل على بصره غشاوة فمن يهتدي من بعد الله أفلا تذكرون﴾ ئەی پێغەمبەر! (هەروەها هەر کەسێك شیاوی خیطاب بێ) پێم بڵێ: ئایا کەسێك هەواو هەوەسی خۆی کردبێ بەخودای خۆی، هیدایەتی ئاسمانی وەرنەگرێ، لەجیاتی بەندایەتیکردن بۆ خودا ملکەچی هەواو ئارەزۆی خۆی بێ، هەرچی حەزی لێ بێ بیکا بەبێ ئەوەی لایەنی رەزامەندی‌و پێناخۆشبوونی خودا بەرچاو بگرێ، وەلحال خودا گومڕاو ریسوای کردبێ، دڵ‌و گوێچکەی مۆر کردبێ‌و پەردەی بەسەر چاودا دابێ، لەهیچ تێ نەگاو هیچ نەبیسێ‌و نەبینێ، گوێچکەی مۆر کرابێ ئامۆژگاری نەبیسێ، دڵی مۆر کرابێ‌و نەزانێ هیدایەت چیە، چاوی پەردەی پێدا درابێ ئایاتی خودا لەبونەوەردا نەبینێ، باشە کەسێك بەهۆی گومڕایی خۆیەوە ئەوە حاڵ‌و وەزعی بێ، دەبێ جگە لەخودا کێ هەبێ هیدایەتی بدا؟ ئەرێ بۆچی بیر ناکەنەوە، بۆ بەخۆتان دا ناچنەوە؟ بۆچی هەوڵ نادەن حەقیقەتی حاڵ بزانن؟! زانایانی ئیسلام ئەم ئایەتە دەکەنە بەڵگە لەسەر کۆمەڵی (قەدەرییە): کە پێیان وایە ئادەمیزاد بۆ خۆی خەڵقەندەی کردەوەو بیرو باوەڕی خۆیەتی بەچاك‌و خراپیەوە. بەم ئایەتە رەدیان دەدەنەوەو دەڵێن: خودا خەڵقندەی کردەوەو بیروباوەڕی بەندەکانیەتی، چونکە ئەوەتا خودا لە ئایەتەکەدا ئەوەی رونکردۆتەوە، کە دڵ‌و گوێچکەی کافرەکانی مۆر کردون‌و پەردەی بە سەرچاویان دا هێناوەو مەنعی هیدایەت وەرگرتنی لێ

کـــردون، کــە وابـــێ خـــودا بەدیهێنـــەرو خەڵقنـــدەی کـــردەوەی بەندەکانیەتی، ئادەمیزاد کەسبی دەکاو بە ویستی خۆی لایەك لە خێـرو لـە شـەڕ هەڵدەبـژێرێ. ثـەواب‌و عیقـاب لـە سـەر هەڵبـژاردن‌و کەسـبی کردەوەیەکە!

بەڵگە پوچ و بێ بناغەکانی کافرەکان و هەندێ لە دیمەنە سامناکەکانی ڕۆژی قیامەت

وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰٓ إِلَىٰ كِتَٰبِهَا ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَٰذَا كِتَٰبُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

لەوە پێش هەندێ هۆکاری گومڕابوونی کافرەکانی بەیان کرد: کە شوێنکەوتنی هەواو هەوەس یان خۆگێل کردن لە حەقائیقو راستی یەکان، یانسەر رەقیو عەنادی بوو ئەمجار هەندێ بیروباوەڕی پوچو نەفامانەیان دیاری دەکاو رەدیان دەداتەوە، دوا بە دوای ئەوە هەندێ دیمەنو روداوی قیامەت رادە نوێنێو دەفەرموێ: ﴿وقالوا: ما هي الا حياتنا الدنيا نموت ونحيا وما يهلكنا الا الدهر﴾ ئەوانەی بڕوایان بە زیندوبوونەوەو هاتنی قیامەت نیە گوتویانەو (دەڵێن): ژیان تەنها ئەم ژیانی جیهانەیە دەژینو دەمرین، ئیتر دوای دەرچونمان لە ژیانی دونیا زیندو بوونەوە نیەو ژیانێکی تر نابینین، چینێك دەمرێو چینێکی تر دێتە شوێنو بەم شێوە کاروانی ژیان بەردەوام دەبێ، سروشت هاتوچۆی رۆژگار ئێمە لە ناو دەباو دەمانفەوتێنێ، بەمەش ئینکاری رابوونی قیامەت دەکەنو بڕوایان بە هەبوونی خودایەکی زاناو بەدیهێنەرو هەڵسوڕێنەری بوونەوەر نیە!!

عەرەبەکانی سەردەمی نەفامی بڕوایان وابوو: کە رۆژگار بکەری کاریگەرە لە بونەوەردا، ئەوەبوو هەر کاتێ تووشی زەرەرو ناخۆشی یەك دەبوون پاڵ زەمانەیان دەدا، دەیانگوت: ئەوە چەرخی رۆژگار ئەوەی بە سەر ئێمە هێناوە، جنێویان بە رۆژگار دەدا، ئیتر پێیان گوترا: جوێن بە زەمانە مەدەن وا بزانن: کە ئەو ئەم کارانە دەکا! بەڵکوو خودا بەدیهێنەرو بکەری ئەو کارانەیە: کە پاڵ رۆژگاریان دەدەن!

بوخاریو موسلیم لە صەحیحەکانیان دا، هەروەها ئەبوداودو نەسائی لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکەن: دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (یؤذینی ابن أدم یسب الدهر وأنا الدهر بیدی الامر أقلب اللیل والنهار) لەریوایەتێکی تردا هاتووە دەفەرموێ: (لا تسبوا الدهر فان الله هو الدهر) شافعیو ئەبو عوبەیدەو هی تریش تەفسیری ئەم حەدیثەیان بەم جۆرە کردوە: فەرموویانە: عەرەبەکانی سەردەمی پێش هاتنی ئیسلام: کە بەڵاو ناخۆشی یەکیان توش دەهات دەیانگوت (یا خیبة الدهر) دەك رۆژگار کوێراییت دابێ! واتە: ئەو کردەوانەیان پاڵ رۆژگار دەداو جوێنیان پێ دەدا: لە راستیش دا بکەرو بەدیهێنەری ئەو شتانە خودایە: جا کە ئەوان جوێنیان بە زەمانە دەدا لەم روەوە: کە بکەرو بەدیهێنەرە بۆ ئەو روداوانە، وەکوو ئەوەوایە جوێنیان بە خودا دابێ، چونکە لە راستی دا بکەرو بەدیهێنەری حەقیقی خودا خۆیەتی، ئەمجار پەروەدگار قسەو بیرو بۆچونەکەیان رەت دەکاتەوە، ئەوە بەیان دەکا: کە ئەوان ئیعتیمادیان لە سەر بەڵگەو دەلیل نیەو دەفەرموێ: ﴿وما لهم بذلك من علم، ان هم الا یظنون﴾ ئەوان: کە ئەو جۆرە قسانە دەکەنو ئەو بیرو باوەڕانە دەردەبڕن لە زانیارییەوە نیە، واقیعی حاڵ نازانن‌و گومانیان هەیە، بەڵگەیان بە دەستەوە نیە جگە لە گومانو مەزندە کردنو رەمڵ هاویشتن، بیروباوەڕی کوێرانەو قسەی بێ بەڵگەو نیشانە ئیعتیباری پێ نیە، متمانەی پێ ناکرێ.

ئیمامی رازی دەفەرموێ: ئەم ئایەتە گەورەترینو بەهێزترین بەڵگەیە لـە سـەر ئـەوە: کـە قـسەی بـێ دەلیـلو شـایەت پـوچو بـێ بایەخـە، شوێنکەوتنی شكو گومان لای خودا قێزەون

ئـەمجار پـەروەدگار هەنـدێ لـە بەڵگـە پوچـەکانیان دیـاری دەکـاو دەفەرموێ: ﴿واذا تتلى عليهم أياتنا بينات ما كان حجتهم الا ان قالوا: ائتو بأ بائنا ان كنتم صادقين﴾ هەر کاتێ ئایـەتی قورئانیـان بـە سـەردا بخوێندرێتەوە. وێڕای ئەوەی: کە ئایەتـەکان رونو ئاشـکران لـە سـەر بـە دەسەلاتی خوداو هاتنی رۆژی قیامەتو زیندو بوونەوە، بەڵگەو دەلیل لە سەر تاكو تەنهایی خـوداو راسـتی پێغەمبەرایـەتیو رابـوونی قیامـەت دەهێنێتەوە، ئەوە ئاشکرا دەکا: کە خودا دوای مردنو لە کاتی خۆی دا گیانەکان دەگەڕێنێتەوە بۆ ناو جەستەکانیان...هتد کەچی ئەو نەفامانـە بڕوا ناکەنو ئینکاری زیندوبوونەوە دەکەن، هیچ بەڵگـەو بیانوشـیان بـە دەستەوە نیە جگە لەوە: کە دەڵێن: دە ئەگەر راستە زیندو بوونەوە هەیە باوكو باپیرانمان بۆ زیندو بکەنەوە، ئەوانەی مردون بیانگەڕێننەوە بۆ ژیان تا پێتان بڕوا بکەین. با شایەتیتان بۆ بدەنو حەقیقەتمان بۆ رون بکەنەوە لە راستی دا ئەمەقسەیەکی بێ بایەخو مانایە، چونکە زیندو بوونـەوەی مردوان پاش کۆتایی هـاتنی دونیایـە، مـەرج نیـە شـتێك ئـەمڕۆ نـەبێ سبەینێش نەیەتەدی باوكو باپیرانی ئەوان کە ئەمڕۆ زینـدو نەبنـەوە لـە داهاتودا زیندو دەبنەوە!

ئەمجار بەڵگە لە سەر رابوونی قیامەت دەهێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿قل الله یحییکم ثم یمیتکم ثم یجمعکم الی یوم القیامة لا ریب فیه﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکە نەفامانە بڵێ: بێگومان خودا ئێوەی لە نەبوەوە هێناوەتە گۆڕەپانی ژیانەوە، ژیانی پێ بەخشیون، پاشان کە ئەجەلتان هات دەتانمرێنێ، ئەمجار لە رۆژی قیامەت دا هەموانتان زیندو دەکاتەوەو کۆتان دەکاتەوە بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە، دڵنیاین ئەو رۆژە دێتە دیو قیامەت رادەبێ، هیچ گومان لە هاتنە کەی دا نیە، چونکە ئاشکرایە ئەو خودایەی توانیویەتی ئێوە لە نەبوەوە دروست بکا زۆر بە ئاسانی دەتوانێ جارێکی دی دوای مردن سەر لە نوێ زیندوتان بکاتەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وهو الذی یبدأ الخلق ثم یعیده، وهو أهون علیه﴾(الروم:٢٧) هەر چەندە بۆ خودا هەموو کارێك ئاسانەو هیچ شتێك لای خودا ئەستەم نیە.

﴿ولکن اکثر الناس لا یعلمون﴾ وەلێ زوربەی زۆری ئادەمیزاد (ئەو موشریکە عەرەبانە) ئینکاری زیندو بوونەوە دەکەن بەبێ لێ ورد بوونەوەو سەرنج لێدان ئەو فیکرە رەت دەکەنەوە، پشت بە لایەنی ماددی دەبەستنو لایەنی غەیب پشت گوێ دەخەن، بە دیدی کورتبینو کەم بینی خۆیان دەڕواننە بوونەوەرو لە روانگەی زانیاری بێ بناغەی خۆیانەوە رەمڵ دەهاونو لەو روانگەوە رابوونی قیامەت بە دوور دەزانن وەکوو لە ئایەتێکی تردت دەفەرموێ: ﴿انهم یرونه بعیداً ونراه قریباً﴾(المعارج:٦-٧)

ئەمجار پەروەدگار بەڵگەیەکی گشتی تر لە سەر بەتوانایی و خاوەن دەسەلاتی رەهای خۆی دەهێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿و لله ملك السموات والأرض، ویوم تقوم الساعة یومئذ یخسر المبطلون﴾ بۆ خودایەو پاشایاتی ئاسمانەکانو زەوی، خۆی تێیان دا فرمانڕەواو خاوەن دەسەلاتە. کەس هاوشانو هاوبەشی نیە، ئەو رۆژەش قیامەت رادەبێ کافرو بە درۆخەرەوەکان خەسارەتمەنددەبن، ئەو کاتە بە برینی خۆیان دەزانن و مایە پوچی خۆیان بۆ دەردەکەوێ، چونکە رەهێڵ دەکرێن بۆ ناو دۆزەخو کەس ناتوانێ فریایان بکەوێ!

ئەمجار پەروەدگار برێ دیمەنی سامناکی دۆزەخ رادەنوێنێو دەفەرموێ: ﴿وتری كل أمة جاثیة﴾ تۆ دەبینی ئەی موحەممەد هەموو گەلو نەتەوەکان لە ترسانو لە عەیبەتان بە سەر ئەژنۆیان دا کەوتوون، بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە! وای کە دیمەنێکی سامناکو موقیعێکی حەریجە!!

﴿كل أمة تدعى الى كتابها﴾ هەموو گەلو نەتەوەیەك بانگ دەکرێ، بە ناوی ئەو نامەئاسمانییەی نازڵ کراوە بۆ سەر پێغەمبەرەکەیان، یان بە ناوی نامەی عەمەلیانەوە بانگیان لێ دەکرێ، دیمەنەکە تابلۆی ترسناكو سەرنج راکێشە، سارای مەحشەر لەمسەر بۆ ئەو سەر، ئەو هەموو چینو توێژەی ئادەمیزادی تێدا کۆبوتەوە، ئەو هەموو گەلو نەتەوەو میلەلو نیحەلانە تاقم تاقم کراون لێك هەلاوێراون ئەو هەموو ئادەمیزادەی لە

سه‌ر گۆی ئه‌م زه‌وییه چین دوای چین هاتوون رۆیشتون ئێستا وا له‌وسارای بێ سه‌روبنه‌دا کۆکراونه‌وو هه‌موویان له ترسان به چۆکا هاتوون‌و چاوه‌ڕوانی حیساب‌و لێکۆڵینه‌وه‌ن.

وه‌کوو له ئایه‌تێکی تردا ده‌فه‌رموێ: ﴿ووضع الكتاب وجيئ بالنبيين والشهداء، وقضى بينهم بالحق وهم لا يظلمون﴾(الزمر:٦٩) کێشه‌ی نێوان ئاده‌میزاده‌کان یه‌کالا ده‌کرێته‌وه، هه‌موو که‌س سزاو پاداشی خۆیان به‌بێ زیادو که‌م وه‌رده‌گرنه‌وه، به ئاشکرا به‌و حه‌شاماته به چۆکدا هاتوه‌ی ده‌شتی مه‌حشه‌ر ده‌گوترێ: ﴿اليوم تجزون ما كنتم تعلمون﴾ ئه‌مرۆ: که رۆژی قیامه‌ته سزاو پاداشی کرده‌وه‌کانتان ده‌درێته‌وه، چاکه به چاکه‌و خراپه به خراپه. تۆزقالێك سته‌م له که‌س ناکرێ.

﴿هذا كتابنا ينطق عليكم بالحق، انا كنا نستنسخ ما كنتم تعلمون﴾ ئه‌وه نامه‌ی کرده‌وه‌کانتانه له ژیانی دونیاتان دا فه‌رمانمان به فریشته‌ی چاو دێرتان کردبوو کرده‌وه‌کانتان بنوسێ، ئه‌وه‌تا چیتان کردوه له خێرو شه‌ڕ تێ یدا تۆمار کراوه، شایه‌ته به سه‌رتانه‌وه‌و به حه‌ق کرده‌وه‌کانتان دیاری ده‌کا، دڵنیابن ئێمه هه‌موو کرده‌وه‌یه‌کی ئێوه‌مان تۆمارکردوه هیچ شتێکی ئێوه‌مان پاشگوێ نه‌خستووه. وه‌کوو له ئایه‌تێکی تردا ده‌فه‌رموێ: ﴿ووضع الكتاب فترى المجرمين مشفقين مما فيه، ويقولون: يا ويلتنا ما لهذا الكتاب لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا أحصاها، ووجدوا ما عملوا حاضراً ولا يظلم ربك أحداً﴾(الكهف:٤٩)

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: فریشتە کردەوەی ئادەمیزاد تۆمار دەکەن ئەمجار بەرزی دەکەنەوە بۆ ئاسمان، ئەمجار ئەو فریشتانەی بەر پرسی نامەی ئەعمالن نوسراوەکە لەگەڵ نووسراوی لەوحولمەحفوظ دا بەراورد دەکەن: کەلە ئەزەل دا خودا نوسیویەتی پیتێك کەمو زیادی تێدا نابێ، ئەمجار ئیبنو عەبباس بۆ پشتگیری قسەکەی خۆی ئایەتی ﴿انا کنا نستنسخ ما کنتم یعملون﴾ی خوێندەوە.

پاداشتی خودا پەرستان و سزای کافرەکان

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَٱلسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِى مَا ٱلسَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ ٱلْيَوْمَ نَنسَىٰكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا

لَكُم مِّن نَّـٰصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ ٱتَّخَذْتُمْ ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ فَٱلْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ ٱلْحَمْدُ رَبِّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَرَبِّ ٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

پاش ئەوەی باسی قیامەتو دیمەنە سامناکەکانی کرد، ئەمجار دێتە سەر باسیماڵو موسوڵمانانو ئەو پاداشەی بۆیان دیاری کراوە، هەروەها حاڵو وەزعی کافرەکانو ئەو عەزابو نارەحەتییەی بۆیان ئامادەکراوە، دەفەرموێ: ﴿فأما الذين أمنوا وعملوا الصالحات فيدخلهم ربهم فى رحمته ذلك هو الفوز المبين﴾ جا ئەوانەی بڕوایان بە تاكو تەنهایی خودا هەیەو باوەڕیان بە نامەی ئاسمانیو پێغەمبەرانی خوداو هاتنی ڕۆژی قیامەت هەیە، وێڕای ئەو باوەڕە کردەوەی چاكو پەسندیان ئەنجام داوە، پابەندی فەرمانو جڵەو گیرییەکانی پەروەدگاریانن ئەوە ئەوانە پەروەدگاریان دەیانخاتە ناو بەهەشتی ڕازاوەی خۆیەوە سەر فرازو بەختەوەریان دەکا، ئەوەش بە مراز گەیشتنێکی ئاشکراو نمایانە، کەسێك خودا لە عەزابی دۆزەخ بیپارێزێو بیخاتە ناو بەهەشتەوە، ئیتر ئەوپەڕی بەختەوەری بە دەست هێناوە! ئاواتەکانی هاتونەدی!

﴿وأما الذين كفروا أفلم تكن أياتي تتلى عليكم فاستكبرتم وكنتم قوماً مجرمين﴾ ئەوانەیش: کە ئینکاری هەبوونو تاكو تەنهایی خودایان کردوە، پێغەمبەرانیان بە درۆ خستنەوە، ئەوە بە تورەیی یەوە، پێیان دەگوترێ: ئەوە ئێوە نەبوون ئایاتی قورئانتان بە سەردا دەخوێندرایەوەو روتان لێ وەردەگێڕا لوتبەرزیتان دەنواند؟؟ ئێوە نەبوون بڕواتان بە پەیامی پێغەمبەرانمان نەکرد؟؟ ئێوە گەلو نەتەوەیەکی تاوانکارو تاوانباربوون، کردەوەکانتان ناشرینو نابەجێ بوون، لەناخیش دا بڕواتان بە زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوە نەبوو!!

﴿واذا قيل: ان وعد الله حق، والساعة لا ريب فيها، قلتم: ما ندرى ما الساعة، ان نظن الا ظناً وما نحن بمستيقنين﴾ ئەگەر لە لایەن پێغەمبەرو خودا پەرستانەوە بەو کافرو بێدینانە بگوترێ: دڵنیابن وادەی خودا بە هاتنی قیامەتو هەبوونی حیسابو لێکۆڵینەوە حەقەو پاشگەز بوونەوەی تێدا نیە، هەموو وادەو بەڵێنێکی خودا دێتە جێو قیامەت حەقەو شكو گومان لە هاتنی دا نیە، بڕواتان پێ ی هەبێو چاوەڕوانی بنو کاری بۆ بکەن، هەوڵ بدەن خۆتان لە عەزابی بە ئێشو سامناکی دۆزەخ رزگار بکەن، ئەگەر ئەم ئامۆژگاریانەتان ئاراستە بکرێ، دەتانگوت: نازانین قیامەت چەس؟ ئێمە شكو گومانمان لە هاتنی دا هەیە، ئێمە هەرچی شكو گومانێ زانستمان بۆ دەستە بەر بکا نیمانە جگە لە گومانێکی لاوازی وەها: کە هیچ شتێکی پێ دەستەبەر ناکرێو هیچ یەقینێکی تێکەڵ نابێ!

ئەمجار دوای ئەم سەر کۆنەکردنو نیقاشە، پەروەدگار باسی ئەوەیان بۆ دەکا، کە ئاکامی کردەوەکانی خۆیان بۆ دەردەکەوێ، دەفەرموێ: ﴿وبدا لهم سيئات ماعملوا وحاق بهم ما كانوا به يستهزئون﴾ ئاکامی کردەوە خراپەکانیان بۆ دەردەکەوێ، جەزای توندو تیژو ئەو دۆزەخەی گاڵتەیان پێ دەهات: کە لە دونیادا دەیانترساندن لێ ی، دەوریان دەداو لە هەموو لایەکەوە لە خۆیان دەگرێ. ئەمجار پەروەدگار لە رزگار بوون نائومێدیان دەکا، بۆ ئەوەی ئەوەندەی تر عەزابەکەیان کاریگەربێ، دەفەرموێ: ﴿وقيل اليوم ننساكم كما نسيتم لقاء يومكم هذا ومأواكم النار وما لكم من ناصرين﴾ پێیان دەگوترێ: ئەمڕۆ مامەڵەیەکی واتان لەگەڵ دەکەین وەکوو ئەوە لە بیر خۆمان بردبنەوە، وەکوو شتێکی بێ بایەخو لە بیرچووەوە حیسابتان بۆ دەکرێ، فڕێ دەدرێنە ناو دۆزەخەوەو ئاوا پاشگوێ دەخرێن، چونکە ئێوە لە ژیانی دونیا دا رابوونی قیامەتتان لە بیر خۆ بردبوەوە. لە ئاست فەرمانو جلەگیری یەکانی خودا خۆتان کەڕو لاڵ کردبوو، هیچ هەوڵو تەقەڵلایەکتان بۆ ئەم رۆژە نەدا، بۆیە شوێن حەوانەتان ئاگری دۆزەخەو هیچ کەس نیە بتوانێ تۆزقاڵێک عەزابتان لێ دوور بخاتەوە. بەم شێوە عەزابیان لە سەر گران دەکرێ. ئەوەتا بە تەوای رەحمەت بەزەیی خۆتان لێ بڕاوە، شوێنیان دۆزەخەو یارمەتیدەریان ئەمجار پەروەدگار هۆکاری ئەو عەزابە سەختو دژوارە رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ذلكم بأنكم اتخذتم أيات الله هزواً، وغرتكم الحياة الدنيا، فاليوم لا يخرجون منها، ولاهم يستعتبون﴾

سەختو دژوارەتان بە هۆی ئەوەوەیە: کە ئێوە لە دونیادا قورئانی پیرۆزتان کردبوە ئامێری گاڵتەو گەپو بە جوانیو رازاوەیی دونیا هەڵخەڵەتابوون، دڵتان پێوەی پەیوەست کردبوو، واتان دەزانی هەر بڕانەوەی نیە، دوای مردن زیندو بونەوەو حەقو حیساب لێکۆڵینەوە نابێ، جا لە تۆڵەی ئەوەدا ئەمڕۆ ئێوە دەخرێنە ناو دۆزەخەوەو رزگار بوونتان نابێو لێ ی دەرناچن، تازە دوای ئەوەشتان لێ ناکرێ: کە تۆ بەو ئیسیغفار بکەنو خودا لە خۆتان رازی بکەن، چونکە قیامەت شوێنی جەزاو پاداشە، شوێنی کردەوە نیە.

﴿فلله الحمد رب السموات، ورب الارض، رب العالمين﴾ حەمدو سوپاسی تەواو ودڵسۆزانە لە پاساوی نازو نیعمەتی زۆر بۆ خودایە: کە بەدیهێنەرو خاوەنی ئاسمانەکانو زەوییە، خودای هەمرو بونەوەرە بە حەیوانو جەماداتیەوە، بە ئاوو هەواوو وزە جۆراو جۆرەکانی ناو بونەوەرەوە. هەموویان ملکی خودان وگەردنکەچ و بێ دەسەڵاتن لە ئاستی دا. ﴿وله الكبرياء في السموات والارض وهو العزيز الحكيم﴾ هەر بۆ خودایە شکۆمەندی وگەورەیی و دەسەڵات لە ئاسمانەکان و زەوی دا، هەر ئەو غاڵب و خاوەن هێزو توانای رەهایە. کەس نیە بتوانێ بە سەری دا زاڵ ببێ و دەسەوەسانی بکا، داناو لێزانە لە گفتارو کردەوەی دا هیچ شتێکی بێ جێ ناکا، کەریمی کارسازەو کار دروست و سوپاس بۆ کراوە. کەس رایەی ناکەوێ خۆی بەهاوشان و هاوەڵی بزانێ تاك و تەنیا و صەمەدە کیبریاء هەر شایانی خۆیەتی. کەسی تر شیاوی ئەوەنیە. لە

فەرمودەی قودسی دا هاتووەو ئەحمەدو موسلیم و ئەبو داودو ئیبنو ماجە لـە ئـەبوهورەیرە و ئـەبو سـەعیدەوە ریوایـەتیان کـردوە: دەفـەرموون: پیێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: خـودا فەرمویـەتی: (العظمة ازاری والکبریاء ازاری فمن نازعنی واحدا منها اسکنتة ناری)

بە یارمەتی خودا جزمی (٢٥)ی تەفسیری رەوان تەواو بوو

٢٠٠٢/١/٢٠ مەلا مەحمود ئەحمەد موحەممەد